

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
ІНСТИТУТ АРХІВОЗНАВСТВА

МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

**З АВТОРСЬКОГО ПРАВА
І СУМІЖНИХ ПРАВ
ДЛЯ АРХІВІСТІВ**

Київ
2022

Затверджено до друку Вченою радою
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
(07.06.2022, протокол № 3)

Науковий редактор
Л. М. Яременко, канд. іст. наук

Укладач
Л. Ф. Приходько, канд. іст. наук

Рецензенти:
А. О. Кодинець, д-р юрид. наук,
Т. О. Ємельянова, канд. іст. наук,
І. Б. Усенко, канд. юрид. наук

Методичний посібник з авторського права і суміжних прав для архі-
П 75 вістів / Уклад. Л. Ф. Приходько; наук. ред. Л. М. Яременко; НАН України,
Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т архівознавства. Текст. і граф.
дані. Київ, 2022. 181 с. Об'єм даних 1,26 Мб. Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/ — Назва з тит. екрана.

У посібнику розглянуто поняттєво-термінологічний апарат, нормативно-право-
ву базу, зміст авторського права і суміжних прав, специфіку об'єктів і суб'єктів цих
прав, особливості їх здійснення, охорони, захисту. На підставі законодавства України
у сфері авторського права і суміжних прав запропоновано методику роботи архівних
установ з документами Національного архівного фонду, на які поширюється автор-
сько-правова охорона.

УДК 930.25:374.78](072)

ЗМІСТ

Передмова	5
-----------------	---

Розділ I. Загальні положення про авторське право і суміжні права

Глава 1. Поняття «авторське право»	13
Глава 2. Завдання, функції, принципи авторського права	22
Глава 3. Поняття «суміжні права»	24
Глава 4. Джерела авторського права і суміжних прав	26
Глава 5. Нормативно-правова база архівної справи України	32
Глава 6. Сфера дії авторського права і суміжних прав	37
Глава 7. Захист авторського права і суміжних прав	39

Розділ II. Зміст та умови дії авторського права

Глава 1. Виникнення і здійснення авторського права. Презумпція авторства ..	45
Глава 2. Особисті немайнові права автора	49
Глава 3. Майнові права автора	53
Глава 4. Інші майнові права на використання творів	60
Глава 5. Вільне використання творів	61
Глава 6. Строк чинності майнових авторських прав. Перехід творів у суспільне надбання	65

Розділ III. Зміст та умови дії суміжних прав

Глава 1. Виникнення суміжних прав. Презумпція суміжних прав	69
Глава 2. Права виконавців	71
Глава 3. Права виробників фонограм і виробників відеограм	73
Глава 4. Права організацій мовлення	74
Глава 5. Вільне використання об'єктів суміжних прав	75
Глава 6. Строк чинності майнових суміжних прав	76

Розділ IV. Віднесення документів Національного архівного фонду до об'єктів авторського права і суміжних прав

Глава 1. Критерії віднесення документів Національного архівного фонду до об'єктів авторського права	77
Глава 2. Об'єкти авторського права, що мають авторсько-правову охорону ...	81
Глава 3. Особливості наукових, аудіовізуальних, фотографічних, похідних, складених, службових творів як об'єктів авторського права	87
Глава 4. Об'єкти авторського права у цифровій формі	106
Глава 5. Об'єкти авторського права, що не мають авторсько-правової охорони	110

Глава 6. «Сирітські твори» як об'єкти авторського права	111
Глава 7. Критерії віднесення документів Національного архівного фонду до об'єктів суміжних прав	117

Розділ V. Суб'єкти авторського права і суміжних прав

Глава 1. Автор твору як первинний суб'єкт авторського права	123
Глава 2. Співавтори. Види співавторства	124
Глава 3. Упорядники збірників та інших складених творів	127
Глава 4. Автори перекладів та інших похідних творів	128
Глава 5. Інші суб'єкти авторського права	129
Глава 6. Суб'єкти суміжних прав	132

Розділ VI. Приймання до архівів документів Національного архівного фонду, на які поширюється авторське право і суміжні права

Глава 1. Порядок приймання до архівів документів Національного архівного фонду, відносно яких діє авторське право і суміжні права	135
Глава 2. Види договорів про розпорядження майновими авторськими правами	138
Глава 3. Особливості укладання договорів про розпорядження майновими авторськими правами під час приймання до архівів документів НАФ, що мають статус об'єктів авторського права	148

Розділ VII. Доступ до документів Національного архівного фонду, що є об'єктами авторського права і суміжних прав, та користування ними в архівах

Глава 1. Дотримання положень авторського права і суміжних прав, архівного законодавства щодо доступу до документів Національного архівного фонду та користування ними	153
Глава 2. Копіювання документів Національного архівного фонду	157
Глава 3. Особливості використання цитат, фотографій, інших творів при підготованні публікацій документів Національного архівного фонду	160
Глава 4. Організація виставкової діяльності	166
Глава 5. Оприлюднення документів Національного архівного фонду у ЗМІ, під час проведення інформаційних заходів (конференцій, «круглих столів», лекцій, екскурсій тощо)	167

Список використаних джерел і літератури	169
--	------------

ПЕРЕДМОВА

На початку ХХІ ст. розвиток архівної справи України відбувається під впливом дедалі активного впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, цифровізації більшості сфер людського життя і діяльності. Формування глобального інформаційного простору, стрімкий науково-технічний прогрес, інноваційність, що стала ключовою характеристикою сучасних соціально-економічних, виробничих, наукових, культурних, освітніх процесів, істотно підвищили роль архівних інформаційних ресурсів і вимоги з боку суспільства щодо створення високотехнологічних можливостей їх удоступнення, у т. ч. у цифровій формі. В інформаційному суспільстві, де найвпливовішими чинниками вважаються інформація, знання, інновації, комунікація, все більш актуальною стає стратегія переходу від пасивного нагромадження інформаційних ресурсів до перетворення їх у цілісну й доступну для користування ефективну «систему знань» на базі найперспективніших трендів інформаційно-комунікаційних технологій.

Документальні зібрання архівних установ України* за обсягами концентрації, місткістю та унікальністю багатоаспектного інформаційного потенціалу є вагомим сегментом системи державних і світових інформаційних ресурсів. Однак, при вирішенні питань забезпечення збереженості та удоступнення документів Національного архівного фонду (НАФ) архівам довелося зіткнутися з низкою проблем правового характеру. Наявність у складі НАФ масиву документів, віднесених до об'єктів інтелектуальної власності, реальна перспектива подальшого збільшення їхніх обсягів у процесі передавання до архівів від фізичних і юридичних осіб на постійне зберігання створених ними архівних фондів і колекцій, що можуть містити зазначені документи, зобов'язує архівістів послідовно дотримуватися законодавства України з права інтелектуальної власності. При цьому, окремі положення і норми законодавчих актів права інтелектуальної власності та його ключового інституту — авторського права і суміжних прав обмежують діяльність архівів, пов'язану з розвитком і накопиченням цифрових інформаційних ресурсів, адаптацією до реалій цифрового простору. Зокрема, згідно з законодавством України архів здійснює копіювання документів для їх збереженості та забезпечення доступу до архівної інформації. Тоді як за ст. 22 Закону України «Про авторське право і суміжні права» допускається без згоди автора або іншої особи, яка має авторське право, лише репрографічне від-

* Відповідно до законодавства України в посібнику вживаються терміни «архівна установа», «архів», «архівний підрозділ», «архівний відділ» у значенні установи чи структурного підрозділу, який забезпечує облік і зберігання архівних документів, використання відомостей, що в них містяться, формування НАФ і/ або здійснює управління, науково-дослідну та інформаційну діяльність у сфері архівної справи і діловодства.

творення архівами одного примірника твору, тобто, факсимільне відтворення у будь-якому розмірі (у т. ч. збільшеному чи зменшеному) оригіналу письмового чи іншого графічного твору або його примірника шляхом фотокопіювання або іншими подібними способами, крім запису в електронній (у т. ч. цифровій), оптичній чи іншій формі, яку зчитує комп'ютер¹. Загальновідомо, що репрографічне відтворення твору суттєво поступається можливостям копіювання у цифровому форматі, яке здійснюється без втрати якості оригіналу твору, забезпечує його довготривале збереження і швидкий адресний онлайн-доступ через мережу «Інтернет» до цифрового контенту. Втім, оцифрування є актом використання твору і має здійснюватися лише на законних підставах, тобто, з дозволу автора на визначених ним умовах.

Ситуація відносно обмежень для архівів, встановлених авторським правом і суміжними правами, ускладнюється з огляду на те, що цифрові технології стрімко розвиваються та еволюціонують набагато швидше, ніж відбувається перегляд чинних або ухвалення нових нормативно-правових документів на державному і міжнародному рівнях. Варто додати, що у повсякденній діяльності архівістів є чимало неврегульованих правових проблем: виготовлення цифрових копій аудіовізуальних документів із метою збереження їхньої інформації через надзвичайну вразливість плівкових носіїв; використання «сирітських творів» (документів, авторство яких не встановлено); передавання на постійне зберігання до архівів фондів особового походження, у т. ч. в електронній формі; авторське право стосовно інформаційних ресурсів, коли їхнім автором є архів; відсутність ефективних моделей ліцензування і договірних відносин тощо.

Не можна також обійти увагою той факт, що цифрові й оцифровані документи стали новим об'єктом архівних процесів і технологій, засвідчили в сучасній архівістиці фундаментальні зрушення від аналогової парадигми до цифрової та цілком закономірно окреслили широкий діапазон не тільки правових, а й пов'язаних із ними організаційних, технологічних, теоретичних, методичних, кадрових проблем.

Отже, актуальність тематики посібника зумовлена нагальною потребою у розробленні методичних документів, які б допомогли архівам в умовах цифрової модернізації архівної справи використовувати легітимні підходи для забезпечення потреб суспільства і держави, реалізації законних прав та інтересів громадян щодо доступу й використання архівних інформаційних ресурсів.

Мета посібника — розкрити правові основи та прокоментувати регламентацію методики комплексу архівних робіт із документами НАФ, на які поширюється авторсько-правова охорона.

Об'єктом науково-методичного супроводу визначено документи НАФ із паперовим носієм, аудіовізуальні, цифрові, оцифровані. Предметне поле охоплює правовідносини між їхніми творцями/правовласниками — фізичними/юридич-

¹ Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-ХІІ : станом на 15 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення: 12.02.2022).

ними особами — джерелами комплектування й архівами, пов'язані з передаванням цих документів на архівне зберігання, їх актуалізацією, наданням доступу до них користувачам. Такий вектор дослідження дозволяє в об'єктивному й суб'єктивному значеннях розглянути вплив норм авторського права і суміжних прав на виконання архівних робіт та окреслити правомірні рішення для проблемних питань.

Посібник підготовлено на основі виявлення та опрацювання історіографії проблеми — комплексу публікацій українських і зарубіжних авторів, що включає монографії, наукові збірники, статті у періодичних виданнях, дисертації, автореферати дисертацій, довідкові видання тощо. Теоретичне підґрунтя дослідження становлять праці Г. Андрошука, В. Базилевича, І. Бенедисюка, С. Бондаренка, Т. Вахонєвої, В. Дроб'язка, С. Дюсолє (Severine Dusollier), Р. Еннана, Ю. Капіци, А. Кодинця, О. Кохановської, Д. Ліпчик (Delia Lipszyc), Л. Майданник, О. Орлюк, О. Підпригори, В. Потехіної, О. Святоцького, Р. Стефанчука, Л. Тарасенка, В. Троцької, О. Улітіної, Р. Шишки, А. Штефан, О. Штефан, Ю. Юринець, І. Якубівського² та ін., в яких розглянуто економіко-правовий

² Авторське право і суміжні права в умовах євроінтеграційних процесів : монографія / Штефан А. С., Дроб'язко В. С., Шабалін А. В. та ін.; за ред. Н. М. Мироненко; НДІ інтелектуальної власності. Київ, 2018. 204 с.; Андрошук Г. Економічна значимість авторського права // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2008. № 1. С. 8–31; Базилевич В. Д., Ільїн В. В. Інтелектуальна власність : креативи метафізичного пошуку : монографія. Київ, 2008. 687 с.; Бондаренко С. В. Авторське право та суміжні права : курс лекцій. Київ, 2008. 288 с.; Вахонєва Т. М. Авторське право і суміжні права в Україні : навч. пос. 2-ге вид, перероб і доп. Київ, 2019. 576 с.; Еннан Р. Є. Загальні засади правового регулювання інтелектуальної, творчої діяльності // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2015. № 6. С. 10–23; Його ж. Поняття, ознаки, сутність, специфіка та види відносин у мережі Інтернет // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2013. № 3. С. 10–19; Капіца Ю. Директива 2019/790/ЄС про авторське право в єдиному цифровому ринку та питання адаптації законодавства України // Інформація і право. 2019. № 3(30). С. 65–77; Кодинець А. О. Реформування законодавства у сфері інтелектуальної власності : напрями, проблеми, перспективи // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2017. № 4. С. 49–58; Його ж. Цивільно-правове регулювання зобов'язальних інформаційних відносин : монографія. Київ, 2016. 582 с.; Кохановська О. В. Теоретичні проблеми інформаційних відносин у цивільному праві : монографія. Київ, 2006. 463 с.; Ліпчик Д. Авторское право и смежные права / пер. с фр. Москва, 2002. 788 с.; Майданник Л. Функції авторського права : поняття і зміст // Підприємництво, господарство і право. 2018. № 3. С. 14–18; Право інтелектуальної власності : акад. курс: підруч. для студ. вищих навч. закладів / Орлюк О. П., Андрошук Г. О., Бутнік-Сіверський О. Б. та ін.; за ред.: О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. Київ, 2007. 696 с.; Підпригора О. А. Поняття авторського права // Часопис цивілістики. 2012. № 13. С. 28–38; Посібник для суддів з інтелектуальної власності / Бенедисюк І. М., Гумега О. В., Доманська М. Л. та ін. Київ, 2018. 424 с.; Потехіна В. О. Інтелектуальна власність : навч. посіб. Київ, 2008. 414 с.; Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : монографія / відп. ред. Я. М. Шевченко. Київ, 2007. 626 с.; Тарасенко Л. Об'єкти авторського права у цифровому середовищі // Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2019. Вип. 68. С. 231–239; Троцька В. Публічні інтереси суспільства = приватні інтереси авторів. Чи можливе досягнення рівноваги в цифрову епоху? // Теорія і практика інтелектуальної

Продовж. на наст. стор. —>

зміст інтелектуальної власності, генезис, поняттєво-термінологічний апарат, доктринальні засади, зміст права інтелектуальної власності, особисті немайнові й майнові права суб'єктів права, інформаційну природу результатів інтелектуальної, творчої діяльності, особливості правового регулювання суспільних відносин у сфері авторського права і суміжних прав. Важливим і перспективним напрямом досліджень є опрацювання теоретичних аспектів визначення інформації як об'єкта цивільних прав, теоретичних і прикладних цивільно-правових проблем інформаційних відносин, розроблення методології цивільно-правової регламентації відносин в інформаційній сфері. У публікаціях проаналізовано проблеми правового режиму охорони об'єктів інтелектуальної власності та їх використання у цифровому середовищі, можливі шляхи досягнення правового балансу між гарантіями захисту прав й інтересів правовласників і розширенням доступу громадян, бізнесу до цифрових сервісів і культурного контенту. Наголошується, що ключовим чинником удосконалення українського законодавства у сфері інтелектуальної власності з точки зору євроінтеграційної стратегії України є його гармонізація з законодавством Європейського Союзу (ЄС) і втілення європейських стандартів, вивчення та адаптація європейського досвіду законодавчого супроводу оцифрування і створення інтегрованих цифрових ресурсів культурної спадщини, впровадження сучасних форм онлайн-доступу громадян до її цифрового контенту.

Наукову цінність для розкриття теми посібника становлять ґрунтовні дослідження зарубіжних науковців: Х. Андресена (Herbjørn Andresen), К. Я. Боровіцького (Borowiecki Karol Jan) і Т. Наваррете (Trilce Navarrete), Дж. Драйден (Jean Dryden), Б. Огілві (Brian Ogilvie)³, зосереджені на розробленні сучасної

власності. 2019. № 2. С. 5–16; Улітіна О. В. Фотографічний твір як об'єкт авторського права : монографія / НДІ інтелектуальної власності НАПрНУ. Київ, 2019. 184 с.; Шишка Р. Б. Охорона прав суб'єктів інтелектуальної власності у цивільному праві України: автореферат дис.... д-ра юрид. наук: 12.00.03 / Шишка Роман Богданович; Нац. ун-т внутрішніх справ. Харків, 2004. 37 с.; Штефан А. С. Авторське право і суміжні права : особливості правової охорони, здійснення та захисту : монографія. Київ, 2017. 150 с.; Штефан О. Охорона і захист авторських прав : теоретичний аспект // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2010. № 4. С. 3–17; Юринець Ю. Л. Адаптація законодавства України у сфері регулювання архівної справи до принципів і норм європейського права // Правова інформатика. 2014. № 3(43). С. 77–83; Якубівський І. Є. Проблеми набуття, здійснення та захисту майнових прав інтелектуальної власності в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03 / Якубівський Ігор Євгенович; Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2019. 520 с.; CDIP/7/INF/2 — Scoping Study on Copyright and Related Rights and the Public Domain prepared by Mrs. Séverine Dusollier, Professor, University of Namur, Belgium / WIPO. Committee on Development and Intellectual Property (CDIP). Seventh Session, Geneva, May 2 to 6, 2011. Geneva, 2011. 85 p. URL: CDIP/7/INF/2 — Scoping Study on Copyright and Related Rights and the Public Domain (wipo.int) (дата звернення: 22.05.2021).

³ Andresen H. On the Internationalisation and Harmonisation of Archival Law //European Journal of Comparative Law and Governance. 2020. Vol. 7. № 1. P. 64–88. URL: <https://dx.doi.org/10.1163/22134514-00701002> (дата звернення: 11.07.2021); Borowiecki K. J., Navarrete T.

моделі архіву в реаліях цифрової доби. Детально розглянуто важливі для архівної галузі питання: розвиток архівного права на міжнародному і регіональному рівнях, його інтернаціоналізація, що включає елементи професійної стандартизації і правової гармонізації; оцифрування колекцій як показник інноваційного потенціалу європейських установ культурної спадщини на макро-, мезо- і мікро-рівні; стратегії оцифрування у наукових архівах; утвердження нового дискурсу професії архівіста. Обстоюється думка, що динамічні, багатовимірні процеси цифровізації в суспільстві, формування глобального інформаційного простору, перехід до мережеских принципів комунікації трансформують функції архівів і спонукають їх кардинально переосмислити традиційні інструменти діяльності, активізувати впровадження інноваційних способів збереження і доступу до цифрового контенту архівної спадщини. Як підкреслила Д. Драйден, архівісти нині виступають за внесення змін до положень законодавства з авторського права, які б посприяли якісному виконанню ними своїх суспільних функцій і розширили можливості через оцифрування архівних документів забезпечити їх збереженість і доступ⁴.

За висновками науковців, поява правових колізій спонукає шукати нові підходи до взаємодії цифрових технологій і права інтелектуальної власності, їх взаємопроникнення і взаємовпливу для створення певної рівноваги інтересів між безпосередніми творцями інтелектуальних продуктів, бізнес-спільнотою та користувачами контенту. Фундамент нової концепції авторського права повинні визначати реалістичні принципи, які захищають права авторів і, водночас, відповідають інтересам суспільства в цілому. Адже нині у світі виразно окреслився підхід до розуміння інтелектуальної власності як «інформаційного суспільного надбання» (англ. *information commons*)⁵. Право інтелектуальної власності, у т. ч. авторське право і суміжні права усвідомлюється не тільки в площині охорони прав творців культурних цінностей, а й у набагато ширшому контексті — як сфера права, що регулює доступ громадян до інформації, знань, інновацій, культурної спадщини. Саме у досягненні й збереженні такого балансу полягає сутність ефективного режиму охорони інтелектуальної власності.

Важливим сегментом історіографії дослідження є публікації співробітників Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) М. Іванової,

*Digitization of heritage collections as indicator of innovation // Economics of Innovation and New Technology. 2017. Vol. 26. № 3. P. 227–246. URL: <https://doi.org/10.1080/10438599.2016.1164488> (дата звернення: 16.07.2021); Dryden J. Copyright exceptions: an archivist's perspective // *WIPO Magazine. 2017. № 4. P. 16–19. URL: https://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2017/04/ (дата звернення: 18.09.2021); Ogilvie B. Scientific Archives in the Age of Digitization // *Isis. 2016. Vol. 107. № 1. P. 77–85. URL: <https://www.journals.uchicago.edu/toc/isis/2016/107/1> (дата звернення: 03.10.2021).***

⁴ Dryden J. Copyright exceptions: an archivist's perspective // *WIPO Magazine. 2017. № 4. P. 19.*

⁵ Bollier D. Why we must talk about the information commons // *Law Library Journal. 2004. Vol. 92. № 2. P. 267–282. URL: <https://community-wealth.org/sites/clone.community-wealth.org/files/downloads/article-bollier.pdf> (дата звернення 03.10.2021).*

О. Кириленка, Л. Литвинової⁶, які вирізняються інформаційною насиченістю, міждисциплінарним характером досліджень, фаховим системним аналізуванням проблем охорони інтелектуальної власності в інформаційно-комунікативній діяльності наукової бібліотеки.

Обґрунтовані авторами підходи для їх вирішення мають теоретичне й практичне значення і для удосконалення діяльності архівних установ. Особливої уваги заслуговує висвітлення розвитку договірної системи, досвіду формування баз даних і надання доступу до них користувачам із дотриманням вимог авторського права і суміжних прав на всіх етапах технології комплектування фондів, створення електронних колекцій документів, обслуговування користувачів у межах бібліотеки і в онлайн-режимі.

Завершуючи аналіз історіографії, зазначимо, що в українському архівознавстві тематика посібника комплексного наукового дослідження не отримала. Можна назвати лише декілька поодиноких публікацій⁷.

Емпіричну основу посібника становлять: доктринальні засади, базові принципи, поняття, дефініції, юридичні категорії, правові джерела, уніфіковані правила, правовідносини у сфері інтелектуальної власності, авторського права і суміжних прав.

Методологія дослідження виявленої проблематики посібника включає: комплекс взаємопов'язаних загальнонаукових принципів, (історизму, наукової

⁶ Іванова М. Критерії охороноздатності баз даних у діяльності бібліотек // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2019. № 56. С. 111–120; Її ж. Питання державної реєстрації об'єктів права інтелектуальної власності в діяльності бібліотек // Вісник Книжкової палати. 2020. № 7. С. 24–29; Її ж. «Право інтелектуальної власності» як важлива категорія в діяльності сучасних бібліотек // Вісник Книжкової палати. 2017. № 10. С. 18–23; Інформаційно-комунікаційна діяльність наукових бібліотек в умовах розвитку суспільства знань : монографія / Василенко О. М., Добко Т. В., Зайченко Н. Я. [та ін.]; НАН України, Нац. бібліотека України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2017. С. 326–372 ; Кириленко О., Литвинова Л. Інтелектуальна власність та проблеми авторського права в інформаційно-комунікаційній діяльності бібліотек // Бібліотечний вісник. 2016. № 6. С. 39–40; Литвинова Л. Модернізація авторського права ЄС в епоху цифрових технологій // Бібліотечний вісник. 2019. № 2. С. 3–9.

⁷ Відкрита дискусія «Проблемні питання дотримання авторських та суміжних прав у діяльності державних архівів» / А. О. Алексєнко, О. Я. Гаранін, Ю. С. Ковтанюк, О. В. Чижова // Архіви України. 2018. № 5–6. С. 210–219; Ємельянова Т. «Розблокування» кінематографічної архівної спадщини : проблеми та виклики // Бібліотека. Наука. Комунікація. Від управління ресурсами — до управління знаннями : матеріали Міжнар. наук. конф. (5–7 жовт. 2021 р., м. Київ) / НАН України, Нац. бібліотека України ім. В. І. Вернадського, Асоц. бібліотек України, Рада дир. наук. бібліотек та інформ. центрів акад. наук — членів МААН; відп. за вип. М. В. Іванова. Київ, 2021. С. 457–460; Її ж. Формування архівних аудіовізуальних колекцій: новітні тенденції та виклики розвитку // Архіви України. 2019. № 3. С. 100–112; Приходько Л. Ф. Культурна політика Комісії Європейського Союзу // Архіви України. 2020. № 3. С. 7–31; Її ж. Оцифрування об'єктів культурної спадщини за нормативно-правовими документами Європейського Союзу у сфері авторського права і суміжних прав // Архіви України. 2020. № 1. С. 104–131.

об'єктивності), підходів (інформаційний, аксіологічний, культурологічний), загальнонаукових (історичний, логічний, системний, структурно-функціональний, класифікації) і спеціально-наукових методів (порівняльно-правового, термінологічного аналізу, історіографічного пізнання, джерелознавчого аналізу і джерелознавчого синтезу). Міждисциплінарний підхід, як складова загальнотеоретичного фундаменту посібника, охоплює поняття, терміни, методологічний інструментарій, теоретичні напрацювання у цивільному праві, праві інтелектуальної власності, авторському праві і суміжних правах, інформаційному праві, державному управлінні, економічній науці, культурології, наукознавстві, інформатиці, літературознавстві, мистецтвознавстві, архівознавстві, документознавстві, джерелознавстві, археографії.

Посібник розроблено з урахуванням таких ключових чинників:

- законодавчих актів України з права інтелектуальної власності, авторського права і суміжних прав, а також у сфері архівної справи держави;
- нормативно-правового регулювання й практичного досвіду вирішення проблем збереження культурної спадщини та її складової — архівної спадщини, оцифрування і забезпечення доступу до архівних документів, на які поширюється авторське право і суміжні права за документами ЮНЕСКО і Євросоюзу;
- концепції НАФ у значенні сукупної архівної спадщини України;
- взаємодії архівної науки та архівної практики;
- пропозицій провідних українських правників-експертів щодо удосконалення норм авторського права і суміжних прав для досягнення певного врівноваження приватних і публічних інтересів;
- узагальнення досвіду і сучасних проблем роботи в архівах України з документами НАФ, що мають правовий режим об'єктів авторського прав і суміжних прав.

Структурно посібник включає: зміст, передмову, 7 розділів, список використаних джерел і літератури. Зберігаючи наступність нормативних документів і відповідність вимогам законодавства України, у розділах посібника розглянуто такі питання:

- сутність понять і офіційне тлумачення, основні завдання, функції, принципи, соціально-економічна та культурна значимість авторського права і суміжних прав, місце цього інституту права в системі права інтелектуальної власності;
- джерела авторського права і суміжних прав (акти українського законодавства, міжнародні договори та угоди, нормативно-правові акти Європейського Союзу); нормативно-правові документи ЮНЕСКО у сфері охорони культурних цінностей, акти архівного законодавства України, національні та галузеві стандарти, якими необхідно керуватися у роботі з документами НАФ;
- сфера дії авторського права і суміжних прав;
- правові основи захисту авторського права і суміжних прав;
- виникнення, зміст, умови здійснення, строк дії авторського права і суміжних прав;

– віднесення документів НАФ до об'єктів авторського права і суміжних прав (критерії віднесення документів НАФ до об'єктів авторського права; об'єкти, що мають авторсько-правову охорону; особливості окремих видів об'єктів авторського права (наукових, аудіовізуальних, фотографічних, похідних, складених, службових творів); об'єкти авторського права у цифровій формі; об'єкти авторського права, що не мають авторсько-правової охорони, «сирітські документи» як об'єкти авторського права; критерії віднесення документів НАФ до об'єктів суміжних прав);

– встановлення авторів і правовласників творів, на яких поширюються норми законодавства України про авторське право і суміжні права (автор твору як первинний суб'єкт авторського права; співавтори та види співавторства; упорядники збірників та інших складених творів; автори перекладів та інших похідних творів; суб'єкти суміжних прав);

– приймання до архівів документів НАФ, що є об'єктами авторського права і суміжних прав (порядок приймання до архівів зазначених документів НАФ; основні види договорів про розпорядження майновими авторськими правами; особливості укладання договорів під час приймання до архівів на постійне зберігання документів НАФ);

– надання доступу до документів НАФ, на які поширюється авторсько-правова охорона, та користування ними в архівах (копіювання документів НАФ; підготування публікацій документів НАФ; організація виставкової діяльності, оприлюднення документів у ЗМІ, під час проведення інформаційних заходів (конференцій, «круглих столів», лекцій, екскурсій тощо).

У додатку подано «Список використаних джерел і літератури», що містить нормативно-правові акти, стандарти, наукові публікації, дотичні до проблематики посібника.

Поняття і терміни у посібнику застосовано в дефініціях, визначених законодавством України, міжнародними нормативно-правовими актами, національними і галузевими стандартами, сучасними термінологічними енциклопедіями, словниками, та розглянуто у відповідних розділах посібника.

Посібник призначений для використання у державних архівних установах, які зберігають документи НАФ фондової й нефондової системи організації, відповідно до їхнього правового статусу і профілю.

Підготування посібника було першою спробою розроблення актуальної проблематики правового характеру і складною справою, адже доволі широке коло питань роботи архівних установ з документами НАФ, що мають статус об'єктів авторського права і суміжних прав, залишається неврегульованим. Укладачка посібника висловлює подяку рецензентам, співробітникам Укрдержархіву, архівів за висловлені пропозиції та зауваження щодо удосконалення його положень.

РОЗДІЛ І.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

ПРО АВТОРСЬКЕ ПРАВО І СУМІЖНІ ПРАВА

Глава 1. Поняття «авторське право»

Розуміння сутності авторського права і суміжних прав, кваліфікована орієнтація у проблематиці та механізмах цього правового інституту, його впливу на архівну практику потребує розгляду пов'язаних із ним понять «інтелектуальна власність» і «право інтелектуальної власності».

Поняття «інтелектуальна власність» має свою історію походження, передумови виникнення і легалізацію на рівні правової категорії у міжнародному праві та національному законодавстві. Його формування відбувалося у процесі тривалої практики юридичного закріплення за певними особами їхніх прав на результати власної творчої й інтелектуальної діяльності у різних сферах суспільства — культурі, мистецтві, науці, економіці, промисловості тощо. Нині «інтелектуальна власність» є широко вживаним поняттям і використовується у нормативно-правових документах на міжнародному і національному рівнях, наукових публікаціях, практичній діяльності.

Зокрема, його перше юридичне визначення на міжнародному рівні подано у Конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності (Convention Establishing the World Intellectual Property Organization, 1967). Відповідно до ст. 2 (п. viii) Конвенції «інтелектуальна власність» включає права, що стосуються літературних, художніх і наукових творів, виконавської діяльності артистів, звукозапису, радіо- й телевізійних передач, винаходів у всіх галузях діяльності людини, наукових відкриттів, промислових зразків, товарних знаків, знаків обслуговування, фірмових найменувань і комерційних позначень, захисту від недобросовісної конкуренції, а також всі інші права, що відносяться до інтелектуальної власності у виробничій, науковій і художній галузях⁸.

У ст. 2 (п. i) Всесвітньої декларації з інтелектуальної власності (World Intellectual Property Declaration, 2000) це поняття означає будь-яку власність, що визнана за спільною згодою в якості інтелектуальної за характером, і заслуговує

⁸ Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності, підписана 14 липня. 1967р., та змінена 2 жовтня 1979 р. // Законодавство України про інтелектуальну власність. Тематична збірка: у 3-х т. / упоряд.: П. М. Цибульов, А. М. Горнісевич, С. М. Болелій. Т. 3. Міжнародні договори України з питань інтелектуальної власності. Київ, 2006. С. 7.

охорони, включаючи, але не обмежуючись науковими і технічними винаходами, літературними чи художніми творами, товарними знаками і покажчиками ділових підприємств, промисловими зразками та географічними зазначеннями⁹.

Інтелектуальна власність, створена за результатами інтелектуальної, творчої діяльності, формує фундамент розвитку сучасної світової економіки XXI ст. — економіки, заснованої на знаннях, належить до стратегічних ресурсів держави, що визначають її національну безпеку, економічний, науково-технічний, культурний потенціал, конкурентоспроможність на глобальному ринку, рівень і якість життя громадян. У таких країнах як Німеччина, США, Японія частка інтелектуального капіталу сягає 80% національного багатства. Як свідчать дослідження, проведені в жовтні 2016 р. Офісом інтелектуальної власності ЄС у співпраці з Європейським патентним відомством, понад 42% усієї економічної активності у ЄС (приблизно 5,7 трильйона євро на рік) і 28% зайнятості населення (60 млн робочих місць) забезпечуються секторами з інтенсивним використанням прав інтелектуальної власності. Вагомий внесок в економіку розвинених країн становлять прибутки від реалізації продукції, на яку поширюється авторське право і суміжні права (твори літератури, мистецтва, науки, комп'ютерні програми, фонограми, відеограми тощо). На ґрунті використання здобутків у сфері інтелектуальної власності відбуваються глибокі трансформації, пов'язані з упровадженням багатофункціональних інформаційно-комунікаційних технологій, і, зокрема, цифрових технологій у різні сфери життєдіяльності суспільства, формується самостійний глобальний цифровий ринок, який за масштабами зростання перевищує позитивну динаміку багатьох традиційних товарних ринків. Забезпечення соціально-економічного зростання, сталого розвитку, конкурентоспроможності на глобальних і національних ринках у сучасному світі неможливе без підвищення ефективності інноваційної політики та розвитку системи охорони інтелектуальної власності. Нині місце країни у світі значною мірою залежить від розбудови і функціонування ефективної інституційної системи охорони об'єктів інтелектуальної власності, в якій правові, політичні, економічні та організаційні механізми діють у взаємозв'язку, сприяючи таким чином інноваційному розвитку цієї країни, її цивілізаційному поступу в світі¹⁰.

⁹ Всемирная декларация по интеллектуальной собственности. Одобрена Консультативным комитетом по вопросам политики Всемирной организации интеллектуальной собственности 26 июня 2000 г. // Законодавство України про інтелектуальну власність. Тематична збірка : у 3-х т. / упоряд.: П. М. Цибульов, А. М. Горнісевич, С. М. Болелій. Т. 3. Міжнародні договори України з питань інтелектуальної власності. К., 2006. С. 18.

¹⁰ Захист прав інтелектуальної власності: норми міжнародного і національного законодавства та їх правозастосування : практич. посібник / Лонг Д., Рей П., Жаров В. та ін. Київ, 2007. С. 13.; Потехіна В. О. Інтелектуальна власність : навч. посібник. Київ, 2008. 414 с.; Сорока Н. Є. Авторське право і суміжні права в інформаційному суспільстві: європейський досвід : монографія. Харків, 2019. С. 7; Хаустов В. К. Інтелектуальна власність – потенціал інноваційного розвитку України // Економіка України. 2021. № 1. С. 69–83.

Інтелектуальна власність розглядається науковцями як правова та економічна категорія. В сучасних правових системах інтелектуальна власність охоплює суспільні відносини економічного, правового, соціального, духовного та іншого змісту і, відповідно, вивчається низкою галузевих юридичних наук (цивільного, державного (конституційного), адміністративного, митного, податкового, міжнародного права тощо).

У значенні правової категорії поняття «інтелектуальна власність» застосовують для позначення закріплених законом прав на результати інтелектуальної, творчої діяльності людини у науковій, літературній, художній, промисловій сферах, при цьому не кожен результат може бути об'єктом правовідносин, а лише визначений законом (тобто, має властивості охороноздатності). Об'єктивні результати інтелектуальної, творчої діяльності втілюються в інтелектуальних продуктах — оригінальних творах науки, літератури, мистецтва, нових технічних рішеннях, ноу-хау, наукових відкриттях, що мають економічну цінність. Якщо їхнім творцем були виконані передбачені законом формальності, а сам інтелектуальний продукт відповідає умовам охороноздатності, він потрапляє до сфери цивільного обороту та трансформується в об'єкт інтелектуальної власності¹¹.

У сфері інтелектуальної власності правові й економічні відносини існують нерозривно, і у такій єдності метою правового регулювання є забезпечення охорони прав творців об'єктів інтелектуальної власності в процесі їх створення та використання. Адже реалізація економічних цілей залежить не тільки від умов розвитку ринкових процесів, ефективності управління і господарського використання об'єктів інтелектуальної власності, а також від ефективності їх правової охорони.

Економічні відносини у сфері інтелектуальної власності виникають, коли результати інтелектуальної діяльності стають об'єктами комерціалізації. В умовах ринкових відносин комерціалізація інтелектуальної власності розуміється у значенні товару і капіталу. Сутність комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності трактується як перетворення результатів інтелектуальної діяльності на ринковий товар для одержання прибутку або іншої ринкової вигоди. Способами комерціалізації може бути: використання об'єктів інтелектуальної власності у власному виробництві як найбільш вигідний спосіб комерціалізації з точки зору максимізації прибутку; внесення прав на об'єкти інтелектуальної власності до статутного капіталу підприємства; передавання прав на об'єкти інтелектуальної власності (у т. ч. на умовах ліцензії).

Як товар, інтелектуальна власність має такі ознаки: становить нематеріальний актив, що використовується у конкретних процесах діяльності людини; швидко розповсюджується у часі й просторі та без значних затрат відтворюється; слугує базою для створення нових інтелектуальних товарів. Специфіка

¹¹ Вірченко В. В., Філюк Г. М. Архітектоніка та функції інтелектуальної власності в постіндустріальній економіці // Ефективна економіка. 2022. № 1. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=9877> (дата звернення: 04.03.2022).

товарної форми інтелектуальних продуктів породжує певні аспекти їх конкурентоспроможності, до яких належать: характер новизни, ступінь правового захисту; ринковий попит і можливості його розширення; механізм ціноутворення; тип очікуваної конкуренції, особливості зв'язків покупців і продавців. Як капітал, інтелектуальна власність є ресурсом, що акумулює інформацію, знання, досвід, здібності, цінності людини, і використовується для отримання прибутку. Інтелектуальна власність у такому значенні сприяє визнанню науки рушійною виробничою силою економіки, постає ключовим інструментом для вирішення стратегічних завдань підвищення ринкової вартості компаній, стабілізації їхнього бізнесу, залучення інвестицій, ефективного розвитку в умовах глобальної конкуренції¹². У публікаціях підкреслено важливість комплексного підходу до тлумачення поняття «інтелектуальна власність», що базується на поєднанні юридичної та економічної складової, за яким інтелектуальна власність є галуззю права, що має справу з корисністю, застосуванням, набуттям, примусом і попередженням зловживань приватними юридичними правами в деяких формах інтелектуальних творінь у промислових, наукових, літературних і мистецьких сферах, а також у деяких формах ідентифікації підприємницької діяльності з метою їх економічного використання в конкурентній підприємницькій діяльності, виробництві, комерції та торгівлі¹³.

Як стверджують українські науковці, об'єкти інтелектуальної власності можна розглядати, виходячи з їхньої інформаційної природи, через поняття «інформація», створеної в результаті інтелектуальної, творчої діяльності. Наразі йдеться про багатоаспектні інформаційні об'єкти, що виступають двигуном науково-технологічного прогресу, та разом із різними інформаційними ресурсами мають бути включеними у загальний процес інформаційного обміну, без якого розвиток суспільства не можливий.

У контексті зазначеного нагальним завданням української правової системи є ефективне регулювання відносин, які виникають у зв'язку з використанням інформації як особливого немайнового блага, законодавче закріплення гарантій додержання інформаційних прав особи та забезпечення контролю за їх реалізацією¹⁴.

Серед дослідників також побутує думка, що інтелектуальна власність — узагальнююче, багатовимірне економіко-філософсько-правове поняття, яке можна

¹² Потехіна В. О. Інтелектуальна власність : навч. посіб. Київ, 2008. С. 20–24.

¹³ Пічкурова З. В. Систематизація теоретичних положень та наукових поглядів на економічний зміст інтелектуальної власності // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка» : зб. наук. праць. Острог, 2013. Вип. 24. С. 216.

¹⁴ Кодинець А. О. Інформація як об'єкт цивільно-правової охорони // Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2016. Серія «Право». Вип. 39(1). С. 58–61; Кохановська О. В. Доктринальні підходи до визначення місця інформаційних відносин у праві // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. 2004. Вип. 56–59. С. 109–112; Її ж. Теоретичні проблеми інформаційних відносин у цивільному праві : монографія. Київ, 2006. 463 с.

розглядати лише у сукупності різних підходів на стику наук, оскільки включає достатньо різноманітні за своєю функціональною належністю об'єкти (об'єкти промислової власності, авторського права), має прикордонний характер та є надбанням одночасно декількох наук¹⁵. Йдеться про міждисциплінарний зміст поняття «інтелектуальна власність», наявність у ньому логічних зв'язків із базовими поняттями різних галузей наукових знань. Такий підхід видається актуальним і перспективним. Адже нині суспільні відносини у сфері інтелектуальної власності мають високий ступінь динамічності та різнобічний характер, при цьому зміст і структура поняття «інтелектуальна власність» стрімко розширюється та якісно оновлюється. В реаліях інформаційного суспільства її розуміння стає можливим у нерозривному зв'язку з поняттями «інформація», «знання», «інновація», «комунікація», «творчість», «інтелект», «творча діяльність», «інтелектуальна діяльність», «товар», «інтелектуальний капітал», «інтелектуальний продукт», «культурна цінність», «культурна спадщина», «цифрова трансформація», «цифровізація», «оцифрування» і ґрунтується на результатах досліджень окрім низки юридичних наук, також філософії, соціології, економічної науки, менеджменту, культурології, інформатики, мистецтвознавства тощо. Необхідність міждисциплінарних досліджень зумовлена невинним підвищенням ролі інтелектуальної власності у соціумі, її властивістю постійно розвиватися й удосконалюватися під впливом науково-технічного прогресу, розвитку індустрії новітніх інформаційно-комунікаційних технологій та їх конвергенції, урізноманітнення способів використання об'єктів інтелектуальної власності, формування єдиного інформаційного простору, що створює якісно нові умови для економічних відносин, бізнесу, освіти, культурного обміну, міжособистісного спілкування.

Поняття «право інтелектуальної власності» відповідно до ст. 2 (п. і) Всесвітньої декларації з інтелектуальної власності означає, по суті, права, закріплені у ст. 27 Загальної декларації прав людини, ухвалені ООН 1948 р., де наголошується, що кожна людина має право вільно брати участь у культурному житті суспільства, насолоджуватися мистецтвом, приєднатися до наукового прогресу й користуватися його благами, а також має право на захист її моральних і матеріальних інтересів, що є результатами наукових, літературних або художніх праць, автором яких вона є¹⁶.

У Цивільному кодексі України (далі — ЦК України, Кодекс) праву інтелектуальної власності присвячена його Книга Четверта. Відповідно до ст. 418 ЦК України поняття «право інтелектуальної власності»:

¹⁵ Полуяктова О. В. Інтелектуальна власність та інтелектуальний потенціал // Вісник соціально-економічних досліджень. 2003. Вип. 15. С. 250–254.

¹⁶ Всемирная декларация по интеллектуальной собственности. Одобрена Консультативным комитетом по вопросам политики Всемирной организации интеллектуальной собственности 26 июня 2000 г. // Законодавство України про інтелектуальну власність. Тематична збірка: у 3-х т. Т. 3... С. 18.

– є правом особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений цим Кодексом та іншим законом;

– становить особисті немайнові права та(або) майнові права інтелектуальної власності, зміст яких щодо певних об'єктів права інтелектуальної власності визначається цим Кодексом та іншим законом;

– є непорушним і ніхто не може бути позбавлений цього права чи обмежений в його здійсненні, крім випадків, передбачених законом¹⁷.

Законодавча дефініція виразно свідчить про те, що право інтелектуальної власності: визнається державою шляхом закріплення його в законі; охороняється і захищається у встановленому законом порядку; пов'язується з відповідними об'єктами, визначеними законодавством України, у т. ч. міжнародно-правовими актами. Вона розкриває зміст права інтелектуальної власності — сукупності майнових і немайнових прав, що разом складають право інтелектуальної власності як елемент статусу приватної особи. Саме такого змісту права інтелектуальної власності стосуються ст. ст. 418, 423, 424, 425 ЦК України.

Поняття «право інтелектуальної власності» вживається:

– в об'єктивному значенні як сукупність правових норм, що регулюють відносини у процесі створення, легітимації, використання та охорони результатів інтелектуальної, творчої діяльності;

– у суб'єктивному значенні як право особи володіти, користуватися, розпоряджатися та захищати від порушень іншими суб'єктами право інтелектуальної власності на створений нею результат інтелектуальної, творчої діяльності або інший об'єкт інтелектуальної власності, визначений законом.

До об'єктів права інтелектуальної власності належать, перш за все, результати інтелектуальної, творчої діяльності, що мають об'єктивну форму вираження, а також деякі інші прирівняні до них об'єкти. Конкретний перелік об'єктів права інтелектуальної власності встановлюється національним законодавством з урахуванням прийнятих державою міжнародних зобов'язань. Стаття 420 ЦК України містить невичерпний перелік об'єктів інтелектуальної власності, до якого, зокрема, включено: літературні та художні твори; комп'ютерні програми; копії даних (бази даних); виконання; фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення; наукові відкриття; винаходи, корисні моделі, промислові зразки; компоновання напівпровідникових виробів; раціоналізаторські пропозиції; сорти рослин, породи тварин; комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення; комерційні таємниці. За ст. 421 ЦК України суб'єктами права інтелектуальної власності є: творець (творці) об'єкта права інтелектуальної власності (автор, винавець, винахідник тощо) та інші особи, яким належать особисті немайнові

¹⁷ Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. : станом на 15 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/435-15#Text> (дата звернення: 20.09.2022).

та(або) майнові права інтелектуальної власності відповідно до цього Кодексу, іншого закону чи договору¹⁸.

Варто підкреслити, що право інтелектуальної власності має істотні відмінності від права власності на річ, а тому їх не можна ототожнювати. Як визначено у ст. 419 ЦК України, перехід права на об'єкт права інтелектуальної власності не означає переходу права власності на річ. Перехід права власності на річ не означає переходу права на об'єкт права інтелектуальної власності. Відповідно, суб'єкти права інтелектуальної власності й власники речей також становлять різні правові категорії. Здійснене у ЦК України розмежування права власності (на річ, майно) і права інтелектуальної власності (на результати інтелектуальної, творчої діяльності) пояснюється особливостями об'єктів і змісту правовідносин, що виникають у зв'язку з володінням, користуванням і розпорядженням об'єктами права інтелектуальної власності та предметами (речами).

Отже, як слушно зазначив Р. Еннан, право інтелектуальної власності та право власності на річ — це різні правові інститути, що мають певні суттєві відмінності, а саме:

- результатом фізичної праці, зазвичай, є речі, тоді як результат інтелектуальної, творчої діяльності являє собою інтелектуальний продукт, втілений у певному творі науки, літератури, мистецтва, винаході або промисловому зразку; кожний результат інтелектуальної власності пов'язаний із особливими умовами охороноздатності, використання, здійснення і захисту прав їхніх авторів;

- результати інтелектуальної діяльності на відміну від об'єктів речового права мають ідеальну природу і, як будь-які нематеріальні об'єкти, не зазнають зношення чи амортизації, а лише можуть застарівати морально або реалізовуватися у фізичні (матеріальні) предмети, що мають певну економічну цінність;

- об'єкти права інтелектуальної власності — це не речі як предмети матеріального світу, а ідеї, символи, образи, думки, гіпотези, виражені в об'єктивній формі, реалізовані у матеріальних носіях; така специфічна природа об'єктів права інтелектуальної власності зумовлює їхню здатність до тиражування, тобто до багаторазового втілення в матеріальному об'єкті;

- право власності націлене, передусім, на забезпечення панування особи над річчю, а заборона втручання третіх осіб у це право носить додатковий, забезпечувальний характер; виключні (інтелектуальні) права на результати інтелектуальної діяльності у першу чергу спрямовані на відсторонення всіх третіх осіб

¹⁸ Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. : станом на 15 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/435-15#Text> (дата звернення: 20.09.2022); Харитонова О. І. До визначення поняття права інтелектуальної власності // Актуальні проблеми держави і права. 2009. Вип. 51. С. 51–59; Її ж. Суб'єкти та об'єкти правовідносин інтелектуальної власності // Актуальні проблеми держави і права. 2011. Вип. 59. С. 329–335.

від їх використання, і саме від цієї спрямованості й походить термін «виключні (інтелектуальні) права»;

– результати інтелектуальної діяльності автора набувають особисті немайнові права та майнові права, втім, ці групи прав не є незалежними одна від другої; навіть при відчуженні матеріального носія об'єкта права інтелектуальної власності автор не втрачає з ним зв'язок, а об'єкт права інтелектуальної власності продовжує існувати у формі немайнового права автора, тобто результат інтелектуальної діяльності ніколи повністю не виходить зі сфери впливу його творця¹⁹.

У вітчизняних фахових публікаціях право інтелектуальної власності визначено як самостійну комплексну галузь права, що перебуває на стадії формування, і становить сукупність норм права, які регулюють суспільні відносини, пов'язані зі створенням об'єктів права інтелектуальної власності, а також із набуттям, здійсненням і захистом права на ці об'єкти²⁰. Право інтелектуальної власності представлено відносно самостійними інститутами з властивими їм особливостями, зумовленими специфікою їхніх об'єктів. Структурно система інститутів права інтелектуальної власності включає: інститут права інтелектуальної власності на об'єкти авторського права і суміжних прав; інститут патентного права (винаходи, корисні моделі, промислові зразки), інститут права інтелектуальної власності на правові засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг (комерційне найменування, торговельна марка, географічне зазначення), інститут права інтелектуальної власності на інші (нетрадиційні) об'єкти інтелектуальної власності (наукове відкриття, комерційна таємниця, компонування (топографія) інтегральної мікросхеми, раціоналізаторська пропозиція, селекційні досягнення (сорти рослин і породи тварин).

На сайті Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ) (World Intellectual Property Organization, WIPO) сутність поняття «авторське право» (англ. *copyright*) трактується у такому значенні: це — юридичний термін, що використовується для опису прав, якими володіють автори стосовно своїх літературних і художніх творів. Діапазон творів, на які поширюється авторське право, — від книг, музики, картин, скульптур, фільмів до комп'ютерних програм, баз даних, реклами, мап і технічних креслеників*.

¹⁹ Еннан Р. С. Право інтелектуальної власності та право власності : проблеми співвідношення // Актуальні проблеми держави і права. 2008. Вип. 41. С. 114–121. URL: <http://www.apdr.in.ua/v41/20.pdf> (дата звернення: 20.03.2021).

²⁰ Теоретико-прикладні проблеми кодифікації законодавства у сфері інтелектуальної власності : монографія / Бурлаков С. Ю., Міндрул А. В., Работягова Л. І. та ін.; за наук. ред. О. П. Орлюк. Київ, 2011. С. 35.

* Copyright (or author's right) is a legal term used to describe the rights that creators have over their literary and artistic works. Works covered by copyright range from books, music, paintings, sculpture, and films, to computer programs, databases, advertisements, maps, and technical drawings // WIPO. Copyright in the Digital World. URL: <https://www.wipo.int/>

У «Глосарії термінів ВОІВ із авторського права і суміжних прав» (WIPO. Glossary of terms of the law of copyright and neighbouring rights. 1980) подано більш детальну етимологію поняття: авторське право зазвичай вважається виключним правом, яке надано законом авторові твору, для того, щоб його оголосити як власне творіння, відтворювати, розповсюджувати, доводити до загального відома будь-якими способами і будь-якими засобами, а також дозволяти іншим використовувати твір у визначені способи. Переважно в законах про авторське право розрізняють майнові та моральні (немайнові) права, які разом становлять авторське право. Здебільшого законом встановлюються певні обмеження щодо видів творів, які підлягають охороні, та відносно прав авторів, закріплених в авторському праві. Відповідно до міжнародного використання традиційний термін «авторське право» іноді замінюють сучасною англійською мовою на більш прийнятний «авторські права»*. Наведені формулювання свідчать про розуміння авторського права в об'єктивному і суб'єктивному значеннях.

Українські науковці дотримуються аналогічного підходу і надають таке трактування авторському праву:

– в об'єктивному значенні — це сукупність цивільно-правових норм, що регулюють відносини, пов'язані зі створенням і використанням творів у сфері науки, літератури, мистецтва;

– у суб'єктивному значенні йдеться про особисті немайнові й майнові права, які виникають у автора у зв'язку зі створенням ним твору та охороняються законом.

Також пропонується, виходячи зі змісту ст. 433 ЦК України, інших нормативно-правових актів України, узагальнено визначити авторське право як сукупність відносин, що виникають у зв'язку зі створенням і використанням творів науки, літератури, мистецтва²¹.

ip-outrreach/en/ipday/2016/ip_digital.html (дата звернення: 04.02.2021); WIPO. Understanding Copyright and Related Rights. Geneva, 2016. P. 4. URL: <https://www.wipo.int/publications/en/details.jsp?id=4081> (дата звернення: 04.02.2021).

* Generally considered to be the exclusive right granted by law to the author of a work to disclose it as his own creation, as his own creation – to distribute or disseminate it to the public in any manner or by any means, and also to authorize others to use the work in specified ways. Most copyright laws distinguish between economic and moral rights, which together constitute copyright. There are usually certain limitations made by the law as to the kind of works eligible for protection and as to the exercise of the rights of authors comprised in the copyright. In accordance with international usage, the traditional term «copyright» is sometimes replaced in modern English by the more adequate expression «author's rights» // WIPO. Glossary of terms of the law of copyright and neighbouring rights. Geneva 1980. P. 58. URL: <https://www.wipo.int/publications/en/details.jsp?id=3637&plang=EN>. (дата звернення: 04.02.2021).

²¹ Вахонева Т. М. Авторське право і суміжні права в Україні : навч. посіб. 2-ге вид, перероб і доп. Київ. 2019. С. 23–27; Посібник для суддів з інтелектуальної власності / Бенедисюк І. М., Гумега О. В., Доманська М. Л. та ін. Київ, 2018. С. 21; Право інтелектуальної власності. Академічний курс : підруч. / Орлюк О. П., Андрощук Г. О., Бутнік-Сіверський О. Б. та ін.; за ред.: О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. Київ, 2007. С. 115–118.

Авторське право як правовий інститут займає провідне місце в системі права інтелектуальної власності. Дослідженню особливостей правового регулювання відносин, які виникають з приводу створення і використання об'єктів авторського права, специфіки охорони прав авторів та їхніх правонаступників в юридичній науці нині приділяється значна увага. В умовах глибинних і багатоаспектних змін, спричинених процесами цифрової трансформації та цифровізації переважної більшості сфер життєдіяльності сучасного суспільства, масштабними наслідками використання інноваційного потенціалу цифрових технологій і глобальної цифрової мережі, безпрецедентним зростанням суспільного запиту на високотехнологічний доступ до інформації, знань, інновацій переосмислюються акценти в нормативному регулюванні здійснення комплексу авторських прав, виразно посилюється їх захист державою. З іншого боку, відбувається активний пошук шляхів досягнення певного врівноваження публічних і приватних інтересів. Авторське право поступово набуває нових рис, розгляд яких має важливе наукове і практичне значення.

Глава 2.

Завдання, функції, принципи авторського права

Авторське право як цивільно-правовий інститут має основні завдання, виконує функції та базується на принципах.

Основними завданнями авторського права є:

– заохочення, стимулювання, підтримка творчої й інтелектуальної діяльності окремої людини-громадянина, забезпечення його особистих немайнових і майнових інтересів, захист і охорона його авторських прав;

– сприяння примноженню культурних цінностей, збагаченню надбань культурної спадщини, створення правових умов для їх збереження і доступу.

Функції авторського права окреслюють його призначення, напрями розвитку авторсько-правових відносин, втілених у законодавчих актах і правозастосовній практиці.

Авторське право виконує такі функції:

загальні функції:

– охоронну, покликану захистити суб'єктивні особисті немайнові й майнові права автора від посягань інших осіб і забезпечувати примусовий захист при їх порушенні;

– регулятивну, що полягає у врегулюванні суспільних відносин, пов'язаних зі створенням і використанням творів науки, літератури, мистецтва, для досягнення певного врівноваження приватних і публічних інтересів, тобто інтересів авторів/правовласників творів і суспільства;

– превентивну, націлену на недопущення негативних явищ, що можуть призвести до порушення авторських немайнових і майнових прав;

спеціальні функції, що відображають призначення авторського права та зумовлюють його існування в суспільних відносинах:

– заохочувальну (спонукальну), яка має стимулювати автора до творчої діяльності, реалізовувати своє право на свободу творчості, втілення власних оригінальних ідей, задумів, прагнень, духовних цінностей і пріоритетів, професійної майстерності;

– прогресу, пов'язану зі створенням за результатами творчої й інтелектуальної діяльності якісно нових, культурних цінностей із застосуванням науково-технічних досягнень інформаційного суспільства, новітніх інформаційно-комунікаційних технологій і, зокрема, цифрових технологій;

– збереження й удоступнення культурних цінностей у взаємозв'язку з належним рівнем охорони й захисту прав творців її об'єктів, встановленням обґрунтованих винятків і обмежень, зокрема, щодо випадків вільного використання або відтворення творів;

– економічну, оскільки авторське право: визначає, визнає і захищає інтелектуальну власність, окреслює її рамки функціонування на ринку і встановлює загальні правила розпорядження нею; сприяє організації економічно ефективного виробництва, торгівлі й споживання; допомагає творцям об'єктів інтелектуальної власності отримати ринкову вартість створених ними творів.

Принципи авторського права як вихідні положення характеризують його зміст, суть і призначення в суспільстві, є нормами правового регулювання, що діють у цій сфері, та поширюються на її суб'єктів.

Авторське право базується на таких основоположних принципах:

– принцип свободи наукової, літературної, технічної творчості, зафіксованої в Конституції України, згідно з яким чинне законодавство не обмежує автора у виборі теми, жанру, напрямку, форми твору, методах його створення, можливостей на свій розсуд обирати способи використання твору;

– принцип поєднання особистих інтересів з інтересами суспільства, сутність якого полягає у можливостях використання твору будь-якою людиною, однак, при цьому законодавством чітко визначено випадки вільного використання твору, в усіх інших випадках його використання можливе лише за згодою автора або особи, якій належить авторське право, і з виплатою певної винагороди;

– принцип моральної й матеріальної зацікавленості автора, що передбачає форми морального і матеріального заохочення: присудження авторам почесних звань, різноманітних нагород, державних, іменних премій, стипендій, перевидання їхніх творів тощо; отримання автором винагороди за створення твору та його використання;

– принцип охорони прав і законних інтересів авторів, зафіксованої у державному регулюванні відносин із приводу авторського права, гарантіях реалізації суб'єктивних авторських прав, забороні використання твору без згоди автора або його правонаступників і встановленні цивільної, кримінальної або адміністративної відповідальності у разі такого використання.

Отже, авторське право, беручи до уваги зміст його завдань, функцій, принципів, як цивільно-правовий інститут:

– регулює та охороняє особисті немайнові й майнові права авторів, їхніх правонаступників у питаннях створення й використання творів науки, літератури, мистецтва;

– встановлює правовий режим використання творів і закріплює за автором твору виключне право дозволяти чи забороняти його використання;

– слугує важливим механізмом забезпечення балансу інтересів авторів і суспільства, визначаючи випадки саме вільного використання творів з інформаційною, науковою, навчальною, культурною або іншою метою.

Охорона творів науки, культури, мистецтва і прав, які виникають у зв'язку з їх створенням, дотриманням встановленого порядку використання забезпечується нормами законодавства України щодо захисту особистих немайнових і майнових авторських прав у випадку їх невизнання, порушення чи оспорювання²².

Глава 3. Поняття «суміжні права»

Суміжні права (англ. related rights) — це права виконавців на результати їхньої творчої діяльності, а також права виробників фонограм, відеограм, організацій мовлення щодо використання творів науки, літератури, мистецтва, які належать іншим особам, і охороняються авторським правом. Отже, суміжними правами охоплюються: права виконавців; права виробників фонограм; права виробників відеограм; права організацій мовлення.

Сутність суміжних прав тлумачать у двох взаємопов'язаних між собою значеннях:

– в об'єктивному розумінні як сукупності цивільно-правових норм, що регулюють відносини зі створення і використання виконавць, фонограм, відеограм, програм (передач мовлення);

– у суб'єктивному розумінні як особисті немайнові права виконавців, права на ім'я (назву) виробників фонограм і відеограм, організацій мовлення та майнові права зазначених осіб.

Генезис і розвиток суміжних прав зумовлені динамікою науково-технічного прогресу, впровадженням високотехнологічних інновацій у радіомовленні, фотографії, кінематографії, телебаченні, мультимедійних засобів творчості, екс-

²² Андрощук Г. Економічна значимість авторського права // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2008. № 1. С. 8–31; Бондаренко С. В. Авторське право та суміжні права : курс лекцій. Київ, 2008. С. 12–16; Майданик Л. Функції авторського права : поняття і зміст // Підприємництво, господарство і право. 2018. № 3. С. 14–18; Підпригора О. А. Поняття авторського права // Часопис цивілістики. 2012. № 13. С. 28–38; Штефан А. С. Авторське право і суміжні права : особливості правої охорони, здійснення та захисту : монографія. Київ, 2017. С. 8.

пансією цифрових технологій і, відповідно, суттєвим розширенням можливостей відтворення, модифікації, багаторазового копіювання й тиражування звуків і образів, а також появою в культурній індустрії нових видів підприємницької діяльності, заснованих на використанні вже оприлюднених і зафіксованих виконаць, фонограм, програм організацій мовлення.

Ці реалії актуалізували потребу в правовій охороні результатів діяльності виконавців, виробників фонограм, відеограм, організацій мовлення, а також у законодавчому закріпленні за ними права розпоряджатися результатами своєї діяльності. Оскільки такі види діяльності не відповідають правовій природі об'єктів авторського права і не можуть охоронятися саме як твори, для них розроблено окрему систему правової охорони — суміжні права. Взаємозв'язок суміжних прав із авторським правом пояснюється тим, що виконання творів, створення фонограм, відеограм, радіо-, телевізійних програм і передач ґрунтуються на використанні об'єктів авторського права, є однією з форм їх інтерпретації, презентації та функціонування. Тому в юриспруденції традиційно суміжні права розглядають як невід'ємну складову єдиного інституту права інтелектуальної власності — авторського права і суміжних прав.

Наприклад: виконавець здійснює виконання певного твору на підставі договору з його автором; виробники фонограм (відеограм), організації мовлення реалізують надані їм права у межах, визначених договором із виконавцем або автором твору, що має записуватися чи передаватися в ефір.

Суміжні права виконують такі функції: охороняють виконання, фонограми, відеограми, програми організацій мовлення; встановлюють правовий режим їх використання; забезпечують правові засоби їх захисту; охороняють особисті немайнові й майнові права відповідних суб'єктів суміжних прав.

Як пояснює А. Штефан, у доктрині суміжні права часто називають залежними від авторського права: первинним є твір, а виконання, фонограма, відеограма, програма організації мовлення здійснюють його доступ для широкого кола осіб. Тому суміжні права пов'язані з авторським правом і впливають з нього. Втім, насправді безпосередній зв'язок з авторським правом має лише виконання, оскільки воно набуває правової охорони в силу виконання твору. Інші об'єкти суміжних прав можуть створюватися і без використання творів. Так, фонограма може містити запис будь-яких звуків: шум водоспаду, спів птахів, діалоги людей тощо; у відеограмі можуть бути зафіксовані рухомі зображення, не пов'язані з виконанням твору: транспортний потік, захід сонця, процес виготовлення деталей на заводі тощо; програма організації мовлення може формуватися з об'єктів, які не відносяться до творів та їх виконання (повідомлення про новини дня або поточні події, які мають характер звичайної прес-інформації; трансляції засідання Верховної Ради України, трансляції спортивних змагань тощо). Тому суміжні права у багатьох випадках можуть мати самостійний характер, незалежний від авторського права²³.

²³ Штефан А. С. Авторське право і суміжні права : особливості правової охорони, здійснення та захисту : монографія. Київ, 2017. С. 8–9.

Глава 4.

Джерела авторського права і суміжних прав

Система джерел авторського права і суміжних прав включає:

- Конституцію України;
- акти законодавства України з питань охорони та захисту авторського права і суміжних прав;
- підзаконні нормативно-правові акти (постанови Кабінету Міністрів України);
- міжнародні договори та угоди, що регулюють правовідносини у сфері охорони та захисту авторського права і суміжних прав, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

В Україні за період її незалежності сформовано законодавчу базу регулювання суспільних відносин у сфері авторського права і суміжних прав. Структурно вона складається з національних і міжнародних нормативно-правових актів, що подаються у певній послідовності за критерієм їхньої юридичної сили.

Конституція України становить основу законодавства у галузі права інтелектуальної власності та його інститутів і має найвищу юридичну силу. Її норми є нормами прямої дії та безпосереднім регулятором відповідних суспільних відносин. У ст. ст. 41, 42, 54 Конституції України викладено основні норми права громадян на володіння, користування і розпорядження результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, на свободу літературної, наукової та технічної творчості, захист інтелектуальної власності, авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, захист конкуренції у підприємницькій діяльності.

Акти законодавства України з питань охорони та захисту авторського права і суміжних прав:

кодифіковані акти: Цивільний, Господарський, Кримінальний, Митний, Податковий кодекси України, процесуальні кодекси.

Цивільний кодекс України — основний кодифікований акт цивільного законодавства, а також законодавства у сфері авторського права і суміжних прав, де встановлено об'єктний і суб'єктний склад авторського права, правовий статус автора (співавторів), способи використання творів, аналогічні положення щодо суміжних прав. Цивільний кодекс України містить Книгу Четверту «Право інтелектуальної власності», в якій авторське право регулюють норми ст. ст. 418–432 глави 35 «Загальні положення про право інтелектуальної власності», ст. ст. 433–448 глави 36 «Право інтелектуальної власності на літературний, художній та інший твір (авторське право)», суміжні права — ст. ст. 449–456 глави 37 «Право інтелектуальної власності на виконання, фонограму, відеограму та програму (передачу) організації мовлення (суміжні права)», а також дотичними є ст. ст. 1107–1114 глави 75 «Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності» у Книзі П'ятій Кодексу «Зобов'язальне право».

Закони:

спеціальний Закон України «Про авторське право і суміжні права» (1993, зі змінами), який охороняє особисті немайнові права і майнові права авторів та їхніх правонаступників, пов'язані зі створенням і використанням творів науки, літератури і мистецтва — авторське право, і права виконавців, виробників фонограм, відеограм, організацій мовлення — суміжні права.

окремі норми загального характеру містять також закони України: «Про архітектурну діяльність» (1999, зі змінами), «Про бібліотеки і бібліотечну справу» (1995, зі змінами), «Про видавничу справу» (1997, зі змінами), «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» (1992, зі змінами), «Про державну підтримку кінематографії в Україні» (2017, зі змінами), «Про доступ до публічної інформації» (2011, зі змінами), «Про електронні комунікації» (2020, зі змінами), «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і(або) суміжних прав» (2018, зі змінами), «Про захист від недобросовісної конкуренції» (1996, зі змінами), «Про інформацію» (1992, зі змінами), «Про кінематографію» (1998, зі змінами), «Про культуру» (2010, зі змінами), «Про музеї та музейну справу» (1995, зі змінами), «Про наукову і науково-технічну діяльність» (2015, зі змінами), «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування» (2002, зі змінами), «Про охорону археологічної спадщини» (2004, зі змінами), «Про охорону культурної спадщини» (2000, зі змінами), «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» (1997, зі змінами), «Про рекламу» (1996, зі змінами), «Про театри і театральну справу» (2005, зі змінами), «Про телебачення і радіомовлення» (1993, зі змінами).

Підзаконні нормативно-правові акти

Постанови Кабінету Міністрів України:

«Про державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір» (2001, зі змінами), «Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав» (2003, зі змінами), «Про затвердження положень з питань розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних» (2000, зі змінами), «Про затвердження Порядку використання комп'ютерних програм в органах виконавчої влади» (2003, зі змінами), «Про затвердження розміру, порядку та умов виплати винагороди (роялті) за комерційне використання опублікованих з комерційною метою фонограм, відеограм, їх примірників та зафіксованих у них виконань» (2003, назва у редакції Постанови Кабінету Міністрів України від 02.04.2009 № 450), «Про порядок доставляння обов'язкових примірників документів» (2002, зі змінами), «Про розмір відрахувань, що сплачуються виробниками та імпортерами обладнання і матеріальних носіїв, із застосуванням яких у домашніх умовах можна здійснити відтворення творів і виконань, зафіксованих у фонограмах і(або) відеограмах» (2003, зі змінами).

Постанови Кабінету Міністрів України орієнтовані на реалізацію загальних положень механізму правового регулювання відносин у сфері авторського права і суміжних прав, розкривають і конкретизують первинні норми базових законів, приймаються на підставі цих законів і спрямовані на їх виконання.

Міжнародні договори та угоди, що регулюють правовідносини у сфері охорони та захисту авторського права і суміжних прав:

Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів від 9 вересня 1886 р., втілена у Паризькому акті від 24 липня 1971 р., змінена 2 жовтня 1979 р. (Bern convention for the protection of literary and artistic works); Україна приєдналася до Конвенції 31 травня 1995 р., чинна з 25 жовтня 1995 р.;

Всесвітня конвенція про авторське право (Женевська конвенція) від 6 вересня 1952 р. (Universal copyright convention); Україна підтвердила участь у Конвенції 23 грудня 1993 р., чинна з 3 листопада 1995 р.;

Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право, прийнятий Дипломатичною конференцією 20 грудня 1996 р. (WCT — WIPO Copyright Treaty); Україна приєдналася до Договору 20 вересня 2001 р.;

Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про виконання і фонограми, прийнятий Дипломатичною конференцією 20 грудня 1996 р. (The WIPO Performances and Phonograms Treaty (WPPT)); Україна приєдналася до Договору 20 вересня 2001 р.

Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності від 14 липня 1967 р., змінена 2 жовтня 1979 р. (Convention establishing the world intellectual property organization); Україна є учасницею Конвенції з 27 травня 1973 р.;

Міжнародна конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення (Римська конвенція) від 26 жовтня 1961 р. (International convention for the protection of performers, producers of phonograms and broadcasting organizations, Rome convention); Україна приєдналася до Конвенції 20 вересня 2001 р.;

Конвенція про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їхніх фонограм від 29 жовтня 1971 р. (Convention for the Protection of Producers of Phonograms Against Unauthorized Duplication of Their Phonograms (Geneva Convention)); Україна приєдналася до Конвенції 15 червня 1999 р.;

Угода про торговельні аспекти інтелектуальної власності від 15 квітня 1994 р. (Agreement on trade-related aspects of intellectual property rights, including trade in counterfeit goods, TRIPS); Україна приєдналася до Угоди 16 травня 2008 р.

Прискорення процесів глобалізації, інтенсифікація транскордонних зв'язків і безпрецедентне зростання значущості об'єктів інтелектуальної власності супроводжуються динамічним розвитком системи їх охорони на регіональному, загальнодержавному міжнародному рівнях, відбувається її становлення як глобальної системи. З метою створення надійної та доступної системи охорони

інтелектуальної власності, авторського права і суміжних прав міжнародні організації та держави співпрацюють щодо прийняття міжнародних договорів, які поділяються на універсальні багатосторонні міжнародні договори, регіональні міжнародні договори, двосторонні міжнародні договори. Система міжнародної охорони права інтелектуальної власності базується на сукупності взаємопов'язаних міжнародних актів, що містять уніфіковані правові норми, взаємні права та обов'язки держав-учасниць щодо охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності. Міжнародний договір надає можливості у межах міжнародного співтовариства: узгоджувати правові позиції держав; долати колізії між правовими системами різних країн; удосконалювати норми, впроваджувати універсальні стандарти, а також ефективні правові механізми з протидії порушенням у сфері інтелектуальної власності. В міжнародному праві існує декілька класифікацій міжнародних договорів у сфері інтелектуальної власності, серед яких найпоширенішою є класифікація за об'єктами правової охорони: договори про охорону об'єктів авторського права і суміжних прав; договори про охорону об'єктів промислової власності. Серед нині чинних договорів у сфері авторського права є багатосторонні міжнародні договори, що мають глобальне значення. Зокрема, на базових принципах і нормативних положеннях «Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів», «Конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності», «Всесвітньої конвенції про авторське право», «Договору Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право» розвивалося національне законодавство більшості країн світу. Ключова роль у розбудові міжнародної системи охорони інтелектуальної власності належить Всесвітній організації інтелектуальної власності (ВОІВ)²⁴, яка виконує такі функції: сприяє підвищенню ефективності охорони права інтелектуальної власності шляхом розвитку міжнародного співробітництва у цій сфері; розробляє правові норми і надає відповідні рекомендації з питань регламентації та розроблення типових законів щодо врегулювання відносин інтелектуальної власності на національному й міжнародному рівнях; є міжнародним центром обміну інформацією у сфері інтелектуальної власності, надає навчальну й техніко-юридичну допомогу країнам; визначає міжнародні стандарти щодо інтелектуальної власності, знання яких є обов'язковим для спеціалістів, працюючих у цій сфері; здійснює реєстрацію об'єктів права промислової власності та їх подальшу охорону; організовує дослідження глобальних проблем у сфері інтелектуальної власності; сприяє врегулюванню суперечок у сфері інтелектуальної власності між суб'єктами приватного права та здійснює діяльність, спрямовану на гармонізацію національного законодавства і процедур у сфері інтелектуальної власності. Україна є учасницею основних міжнародних угод і конвенцій у сфері

²⁴ Андрощук Г. О., Работягова Л. І. Розвиток глобальної міжнародної системи правової охорони інтелектуальної власності // Питання інтелектуальної власності : зб. наук. праць. 2018. Вип. 15. С. 6–35; Потехіна В. О. Інтелектуальна власність : навч. посіб. Київ, 2008. С. 52–81.

інтелектуальної власності, багатосторонніх міжнародних договорів, низки регіональних і двосторонніх міжнародних договорів щодо охорони авторського права і суміжних прав, членом ВОІВ.

За ст. 10 ЦК України, ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України» чинний міжнародний договір, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, є частиною національного цивільного законодавства України і застосовується у порядку, передбаченому нормами національного законодавства. Якщо у чинному міжнародному договорі України, укладеному у встановленому законом порядку, містяться інші правила ніж ті, що передбачені відповідним актом цивільного законодавства, застосуванню підлягають правила відповідного міжнародного договору України²⁵.

Розвиток міжнародного, регіонального, двостороннього співробітництва і гармонійне інтегрування України у міжнародний та європейський простір — це запорука динамічної розбудови національної системи права інтелектуальної власності, підвищення ефективності її функціонування.

Після підписання Україною Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, євроінтеграційний поступ визначено стратегічним пріоритетом її зовнішньої й внутрішньої політики. Як незалежна і суверена держава Україна зробила свій цивілізаційний вибір на користь системи європейських цінностей та ідеалів — демократії, верховенства права, поваги до прав і свобод людини. Впровадження європейської моделі суспільного розвитку охоплює широке коло питань: соціально-економічну інтеграцію, фінансово-бізнесову кооперацію, формування спільного простору безпеки, розвиток е-урядування, налагодження співробітництва у цифровій сфері, гуманітарну, наукову і культурну взаємодію. Складовими умовами цього процесу є гармонізація українського законодавства у галузі права інтелектуальної власності, авторського права і суміжних прав із відповідними нормами законодавства ЄС.

Глава 9 Угоди «Інтелектуальна власність» містить приписи, які у порівнянні з нормами ЦК України і законами України інакше регулюють питання з охорони авторського права і суміжних прав і не можуть розглядатися як норми прямої дії. Втім, із набранням чинності Угоди вони потребують застосування, оскільки Україна зобов'язалася забезпечити поступову адаптацію законодавства до правових норм *acquis* ЄС згідно з визначеними в Угоді напрямками та забезпечувати їх ефективне виконання²⁶.

²⁵ Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. : станом на 15 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 20.09.2022); Про міжнародні договори України : Закон України від 29.06.2004 № 1906-IV : станом на 15 лют. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text> (дата звернення: 18.05.2022).

²⁶ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Угоду ратифіковано із заявою Законом від 16.09.2014 № 1678-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 22.03.2021).

Нормативно-правові документи Європейського Союзу (ЄС) щодо охорони та захисту авторського права і суміжних прав

– Директива Ради 91/250 /ЄЕС від 14 травня 1991 р. про правову охорону комп'ютерних програм (Council Directive 91/250/EEC of 14 May 1991 on the legal protection of computer programs, codified version Directive 2009/24/ EC);

– Директива Ради 93/83/ЄЕС від 27 вересня 1993 р. про координацію деяких положень авторського права і суміжних прав та застосування їх до супутникового мовлення і кабельної ретрансляції (Council Directive 93/83/EEC of 27 September 1993 on the coordination of certain rules concerning copyright and rights related to copyright applicable to satellite broadcasting and cable retransmission);

– Директива 96/9/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 11 березня 1996 р. про правову охорону баз даних (Directive 96/9/EC of the European Parliament and of the Council of 11 March 1996 on the legal protection of databases);

– Директива 2001/29/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 22 травня 2001 р. про гармонізацію певних аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві (Directive 2001/29/EC of the European Parliament and of the Council of 22 May 2001 on the harmonization of certain aspects of copyright and related rights in the information society) («Infosoc Directive»);

– Директива 2004/48/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 29 квітня 2004 р. про забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності (Directive 2004/48/EC of the European Parliament and of the Council of 29 April 2004 on the enforcement of intellectual property rights);

– Директива 2006/116/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 12 грудня 2006 р. про строк охорони авторського права і деяких суміжних прав (замінила Директиву 93/98/ЄЕС) (Directive 2006/116/EC of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 on the term of protection of copyright and certain related rights);

– Директива 2010/13/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 10 березня 2010 р. про узгодження певних положень, визначених законами, підзаконними актами та адміністративними положеннями у державах-членах щодо надання аудіовізуальних медіа послуг (Директива про аудіовізуальні медіа послуги) (Directive 2010/13/EU of the European Parliament and of the Council of 10 March 2010 on the coordination of certain provisions laid down by law, regulation or administrative action in Member States concerning the provision of audiovisual media services (Audiovisual Media Services Directive));

– Директива 2012/28/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 25 жовтня 2012 р. про окремі випадки дозволеного використання «сирітських творів» (Directive 2012/28/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 on certain permitted uses of orphan works);

– Директива (ЄС) 2019/790 Європейського Парламенту і Ради від 7 квітня 2019 р. про авторське право і суміжні права в єдиному цифровому ринку, яка доповнює Директиви 96/9/ЄС та 2001/29/ЄС (Directive (EU) 2019/790 of

the European Parliament and the Council of 17 April 2019 on copyright and related rights in the Digital Single Market and amending Directives 96/9/EC and 2001/29/EC);

– Рекомендація Європейської Комісії від 27 жовтня 2011 р. щодо оцифрування та онлайн-доступ до культурного матеріалу і цифрове збереження (Commission Recommendation of 27 October 2011 on the digitisation and online accessibility of cultural material and digital preservation. 2011/711/EU)²⁷.

Директива — нормативно-правовий акт, спрямований на уніфікацію й гармонізацію законодавства ЄС у сфері авторського права і суміжних прав, видається органами ЄС на підставі установчих договорів і в порядку, ними визначеному. Її положення мають бути обов'язково враховані у національних законодавствах держав-членів ЄС.

Рекомендація — правовий акт, що не має обов'язкової сили, зазвичай на його підставі інституції ЄС висловлюють пропозиції або офіційні позиції з різних питань.

Прийняття зазначених вище актів сприяло не тільки зближенню і гармонізації національного законодавства держав-членів, а й запровадженню більш високого рівня стандартів захисту об'єктів авторського права і суміжних прав порівняно з Бернською й Римською конвенціями та спеціальним законодавством держав-членів. Ці документи слугують важливим орієнтиром для України розуміння тенденцій і напрямів розвитку законодавства ЄС. Їх положення відображають специфіку законодавчої практики, в якій посилення режиму правової охорони та захисту прав суб'єктів авторського права і суміжних прав поєднується з пошуком і окресленням шляхів покращення доступу користувачів до інтелектуальних продуктів у контексті дотримання основоположних прав і свобод людини. Заслуговує особливої уваги досвід правового врегулювання ситуації з «сирітськими творами», оцифрування об'єктів культурної спадщини з урахуванням їх різного правового статусу, розвиток проєкту Європіана.

Глава 5. **Нормативно-правова база архівної справи України**

При вирішенні питань правової регламентації комплексу архівних робіт із документами НАФ, на які поширюється законодавство України з авторського права і суміжних прав, необхідно також керуватися актами архівного законодавства України, міжнародними нормативно-правовими документами у сфері охорони культурних цінностей, національними й галузевими стандартами. На їхніх положеннях базується організація НАФ, формування, облік, забезпечення

²⁷ FUR-Lex. Access to European Union law. URL: <https://eur-lex.europa.eu/homepage.html> (дата звернення: 20.03.2021).

збереженості документів архівних фондів і колекцій, фізичний та інтелектуальний доступ до архівних документів.

Комплекс нормативно-правових актів архівного законодавства України включає:

Конституцію України;

Заони України: «Про Національний архівний фонд та архівні установи» (1993, зі змінами); «Про авторське право і суміжні права» (1993, зі змінами), «Про бібліотеки і бібліотечну справу» (1995, зі змінами), «Про вивезення, введення та повернення культурних цінностей» (1999, зі змінами), «Про державну таємницю» (1994, зі змінами), «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років» (2015, зі змінами), «Про доступ до публічної інформації» (2011, зі змінами), «Про електронні довірчі послуги» (2017, із змінами), «Про електронні документи та електронний документообіг» (2003, зі змінами), «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» (1994, зі змінами), «Про захист персональних даних» (2010, зі змінами), «Про інформацію» (1992, зі змінами), «Про культуру» (2010, зі змінами), «Про музеї та музейну справу» (1995, зі змінами), «Про обов'язковий примірник документів» (1999, зі змінами), «Про охорону археологічної спадщини» (2004, зі змінами), «Про охорону культурної спадщини України» (2000, зі змінами), «Про телебачення і радіомовлення» (1993, зі змінами).

Постанови Кабінету Міністрів України: «Про затвердження Положення про Державний реєстр національного культурного надбання» (1992), «Про затвердження Положення про Музейний фонд України» (2000, зі змінами), «Про проведення експертизи цінності документів» (2007, зі змінами), «Про затвердження Порядку підготовки архівними установами документів Національного архівного фонду до експонування на виставках та в інших інформаційних заходах» (2014), «Про затвердження Положення про порядок визначення наукових об'єктів, що становлять національне надбання, та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України» (2016, зі змінами).

Накази Міністерства юстиції України: «Про затвердження Переліку типових документів, що створюються під час діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування, інших установ, підприємств та організацій, із зазначенням строків зберігання документів» (2012, зі змінами), «Про затвердження Порядку користування документами Національного архівного фонду, що належать державі, територіальним громадам» (2013, зі змінами), «Про затвердження Правил роботи архівних установ України» (2013, зі змінами), «Про затвердження Методики віднесення документів Національного архівного фонду до унікальних» (2016, зі змінами).

Із прийняттям Конституції України, ухваленням низки законодавчих актів, підписанням і ратифікацією Україною відповідних міжнародних нормативно-правових документів сформовано державну систему охорони об'єктів

культурної спадщини. Законодавство України у цій сфері регулюється нормами Конституції України, спеціальних нормативно-правових актів (вищої юридичної сили та підзаконних), спеціальними нормами інших нормативних документів. Їхні поняттєво-термінологічний апарат і правові норми отримали розвиток в архівному законодавстві та реалізуються у розробленні нормативно-правової бази архівної справи держави. Впродовж 1990-х — на початку 2000-х років було ухвалено нормативно-правові акти, що започаткували розвиток вітчизняного архівного законодавства як правового підґрунтя і дієвого комплексного механізму державної політики, спрямованої на розбудову архівної справи України, збереження і примноження національної архівної спадщини, забезпечення всебічного доступу до її надбань, захист національних інтересів в архівній сфері та у міжнародному правовому просторі.

Базовим нормативним актом і ключовим елементом архівного законодавства України є Закон України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» (далі — Закон). Цей Закон визначає НАФ як складову української й світової культури, вітчизняної й світової культурної спадщини, системи загальнодержавних і світових інформаційних ресурсів, фіксує його як об'єкт права, закладає єдині основи функціонування архівної справи держави та системи архівних установ, регулює суспільні відносини, пов'язані з виконанням основних архівних процесів і робіт. За ст. 4 Закону документи НАФ є культурними цінностями, що постійно зберігаються на території України або згідно з міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, підлягають поверненню в Україну. Серед документів НАФ є такі, що мають унікальний характер. Унікальний документ — це документ НАФ, що становить виняткову культурну цінність, має важливе значення для формування національної самосвідомості Українського народу і визначає його вклад у всесвітню культурну спадщину. Зasadничими принципами функціонування НАФ є: цілісність його документів і документальних комплексів, загальнодоступність архівної інформації (за винятком обмежень доступу, встановлених законодавством України), відповідальність власників архівних документів за збереження документів, рівність власників документів та користувачів перед законом, захист національних інтересів держави у сфері архівної справи.

Стратегічні пріоритети політики держави у сфері архівної справи — збереження та удоступнення національної архівної спадщини — НАФ.

Архівне законодавство України базується на міжнародних нормативно-правових документах і безпосередньо на актах ЮНЕСКО у сфері охорони культурних цінностей, зокрема:

Конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту (Гаазька конвенція) (Convention for the protection of cultural property in the event of armed conflict, 1954);

Рекомендація про заходи, спрямовані на заборону і запобігання незаконному вивезенню, ввезенню та передачі права власності на культурні цінності

(Recommendation on the means of prohibiting and preventing the illicit export, import and transfer of ownership of cultural property, 1964);

Конвенція про заходи, спрямовані на заборону і запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності (Convention on the means of prohibiting and preventing the illicit import, export and transfer of ownership of cultural property, 1970);

Конвенція про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини (Convention concerning the protection of the World Cultural and Natural Heritage, 1972);

Рекомендація ЮНЕСКО про охорону рухомих культурних цінностей (Recommendation for the protection of movable cultural property, 1978);

Рекомендація про охорону і збереження рухомих зображень (Recommendation for the Safeguarding and Preservation of Moving Images, 1980);

Хартія про збереження цифрової спадщини (Charter on the Preservation of Digital Heritage, 2003);

Програма «Пам'ять світу» (Memory of the World Programme, 1992).

Зазначені міжнародно-правові акти ЮНЕСКО регулюють відносини щодо загальних культурних прав у системі основних прав і свобод людини, ключових напрямів культурної політики, охорони, використання, повернення та реституції культурних цінностей, забезпечення збереженості культурної спадщини, у т. ч. архівної спадщини з використанням новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, доступу до культурних надбань, широке співробітництво народів і держав за цими напрямками. Їхні положення відображають розвиток у сучасному міжнародному праві універсальної концепції культурних цінностей, що базується на таких нормативно-правових засадах: кожна культурна цінність є унікальною та неповторною; всі культурні цінності підлягають національній і міжнародній охороні, передусім повазі до них і збереженню; культурні цінності, що становлять культурну спадщину народів (національну культурну спадщину), невідчужувані та підлягають спеціальному міжнародному захисту²⁸. Йдеться про утвердження конвенційних основ щодо норм і правил ставлення суспільства до культурних цінностей у властивий праву специфічний спосіб.

Архівні документи та архіви міжнародно-правовими актами ЮНЕСКО визнані невід'ємною складовою національної та Всесвітньої культурної спадщини, категоріями культурних цінностей достатньо широко охоплено їхню типологічну структуру. Наголошується про надзвичайно важливу роль архівів у розвитку базових сфер життєдіяльності суспільства, формуванні індивідуальної й колективної пам'яті людства, забезпеченні ефективності механізмів державного управління та прозорості діяльності владних інституцій, зміцненні демократії. Акцентовано увагу міжнародної спільноти на пошуку шляхів удосконалення політики щодо охорони, збереження архівної спадщини та всебічного

²⁸ Акуленко В. І. Міжнародне право охорони культурних цінностей та його імплементація у внутрішньому праві України : монографія. Київ, 2013. С. 80.

доступу громадян до її надбань як загальнолюдських проблем великої суспільної ваги.

Глибинного цивілізаційного значення на міжнародному рівні набуло поняття «цифрова спадщина». Згідно зі ст. 1. «Хартії про збереження цифрової спадщини», прийнятої Генеральною конференцією ЮНЕСКО 15 жовтня 2003 р., цифрова спадщина охоплює унікальні інформаційні ресурси знань і форми їх функціонування у базових сферах життєдіяльності суспільства — культурі, науці, освіті, управлінні, а також інформацію технічного, правового, медичного, іншого характеру, яку створюють у цифровій формі, або переводять у цифровий формат шляхом перетворення існуючих на аналогових носіях ресурсів. Йдеться про документи з паперовим носієм, бази даних, рухомі й нерухомі зображення, звукові та графічні матеріали, програмне забезпечення, вебсторінки. Серед інформаційних ресурсів є багато таких, що мають неминущу цінність і потребують збереження для майбутніх поколінь, а тому акцентовано увагу на представництві у цифровій спадщині всіх народів, держав, культур і мов. Підкреслено, що цифрова спадщина: має глобальну значущість, повинна стати предметом спільної відповідальності; підлягає охороні, збереженню і повноцінному доступу в інтересах людства²⁹. Документи ЮНЕСКО містять низку рекомендацій і пропозицій стосовно розроблення цифрових стратегій, політики управління, стандартів створення цифрових ресурсів, цифрових архівів, відбору цифрових об'єктів за критеріями історичної, культурної, наукової цінності, застосування відповідних правових та інституціональних механізмів для досягнення рівноваги між законними правами творців культурних цінностей і зацікавленістю широких верств населення мати доступ до їхнього цифрового контенту.

Стандарти

До групи національних і галузевих стандартів, де встановлено: термінологічне визначення понять, загальні принципи, правила, вимоги, характеристики, що стосуються різних видів архівних документів, архівних процесів і технологій, їх результатів, і які є дотичними до тематики посібника, належать:

ДСТУ 2732:2004. Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять. (2005);

ДСТУ 3008:2015. Інформація та документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура та правила оформлювання. (2016);

ДСТУ 3973-2000. Система розроблення та поставлення продукції на виробництво. Правила виконання науково-дослідних робіт. Загальні положення. (2001);

ДСТУ 4331:2004. Правила описування архівних документів. (ISAD (G):1999, NEQ). (2005);

ДСТУ 4419:2005. Інформація і документація. Документи аудіовізуальні. Терміни та визначення. (2006);

²⁹ UNESCO. Charter on the Preservation of Digital Heritage. 15 October 2003. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000380295> (дата звернення: 10.04.2021).

ДСТУ 4447:2005. Фонодокументи. Правила зберігання Національного архівного фонду. Технічні вимоги. (2006);

ДСТУ 7361:2013. Відеодокументи. Правила зберігання Національного архівного фонду. Технічні вимоги. (2014);

ГСТУ 55.002-2002. Фотодокументи. Правила зберігання Національного архівного фонду. Технічні вимоги. (2002).

ГСТУ 55.003-2002. Кінодокументи. Правила зберігання Національного архівного фонду. Технічні вимоги. (2003);

СОУ 01.140.20-22892594-002:2014. Порядок створення страхового фонду документів Національного архівного фонду. (2014);

СОУ НАН 73.1-001:2011. Організація і проведення науково-дослідних робіт. (2011).

Глава 6.

Сфера дії авторського права і суміжних прав

1. За ст. 3 Закону України «Про авторське право і суміжні права» на території України сфера його дії поширюється:

а) на твори, що належать до об'єктів авторського права, і зазначені у ч. 1 ст. 8 цього Закону:

– літературні письмові твори белетристичного, публіцистичного, наукового, технічного або іншого характеру (книги, брошури, статті тощо);

– виступи, лекції, промови, проповіді та інші усні твори;

– комп'ютерні програми;

– бази даних;

– музичні твори з текстом і без тексту;

– драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні та інші твори, створені для сценічного показу, та їх постановки;

– аудіовізуальні твори;

– твори образотворчого мистецтва;

– твори архітектури, містобудування і садово-паркового мистецтва;

– фотографічні твори, у т. ч. твори, виконані способами, подібними до фотографії;

– твори ужиткового мистецтва, у т. ч. твори декоративного ткацтва, кераміки, різьблення, ливарства, з художнього скла, ювелірні вироби тощо,

б) на твори, що належать до об'єктів суміжних прав, і зазначені у ст. 35 цього Закону:

– виконання літературних, драматичних, музичних, музично-драматичних, хореографічних, фольклорних та інших творів;

– фонограми, відеограми;

– передачі (програми) організацій мовлення.

Дія Закону поширюється на зазначені вище об'єкти авторського права і суміжних прав незалежно від місця їх першого оприлюднення (або не оприлюднені, але знаходяться в об'єктивній формі на території України), авторами яких або особами, яким належить авторське право і(або) суміжні права на них, є фізичні особи, які є громадянами України або не є її громадянами, але мають постійне місце проживання на території України, або юридичні особи, які мають місцезнаходження на території України.

Дія Закону також поширюється:

а) на твори, зазначені у ч. 1 ст. 8 цього Закону, і об'єкти суміжних прав, зазначені у ст. 35 цього Закону, вперше оприлюднені на території України або вперше оприлюднені за межами України, але після цього протягом 30 днів оприлюднені на території України;

б) на передачі організацій мовлення, що мають місцезнаходження на території України, і здійснюють передачі за допомогою передавачів, розташованих на території України;

в) на твори архітектури і скульптури, які об'єктивно знаходяться на території України;

г) на твори та об'єкти суміжних прав, які охороняються відповідно до міжнародних договорів України.

2. За ч. 2 ст. 3 положення цього Закону спрямовані на захист особистих немайнових прав і майнових прав:

а) суб'єктів авторського права, зазначених у ст. 7 цього Закону, і суб'єктів суміжних прав, зазначених у ч. 1 ст. 36 цього Закону, які є громадянами України або не є громадянами України, але мають постійне місце проживання на території України (для юридичних осіб — місцезнаходження на території України), незалежно від того, на якій території вперше були оприлюднені їхні твори чи об'єкти суміжних прав;

б) суб'єктів авторського права, зазначених у ст. 7 цього Закону, і суб'єктів суміжних прав, зазначених у ч. 1 ст. 36 цього Закону, незалежно від їх громадянства і постійного місця проживання (для юридичних осіб — їх місцезнаходження), твори чи об'єкти суміжних прав яких вперше оприлюднені на території України або не оприлюднені, але які знаходяться в об'єктивній формі на території України;

в) суб'єктів авторського права, зазначених у ст. 7 цього Закону, та суб'єктів суміжних прав, зазначених у ч. 1 ст. 36 цього Закону, незалежно від їх громадянства і постійного місця проживання, твори чи об'єкти суміжних прав яких вперше оприлюднені в іншій країні та протягом 30 днів після цього оприлюднені на території України;

г) інших осіб, які мають авторське право і(або) суміжні права.

3. Суб'єктам авторського права і(або) суміжних прав, незалежно від їх громадянства, твори чи об'єкти суміжних прав яких вперше оприлюднені на території іншої держави або не оприлюднені, але знаходяться в об'єктивній формі

на території іншої держави, правова охорона надається відповідно до міжнародних договорів України³⁰.

Глава 7. **Захист авторського права і суміжних прав**

Законодавством у галузі авторського права і суміжних прав за суб'єктами права не тільки закріплено комплекс прав особистого немайнового й майнового характеру, а й забезпечується їх правовий захист, тобто, можливість у разі потреби застосовувати заходи з метою визнання й відновлення своїх порушених прав.

Відповідно до ст. 15 ЦК України кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання, а також має право на захист свого інтересу, який не суперечить загальним засадам цивільного законодавства. За ст. 16 предметом захисту відповідно є особисті немайнові або майнові права та інтереси особи, що охороняються законом³¹. Захист прав у цивільно-процесуальному законодавстві — це сукупність дозволених певних дій, прийомів, способів, що використовуються особою, право якої порушене, або може бути порушено чи оспорується, з метою відновлення порушеного (оспорюваного) права, припинення правопорушення чи запобігання вчиненню правопорушення і застосування цивільно-правових процесуальних санкцій до правопорушника. Таким чином, право на захист визначено як надану особі можливість застосування заходів правоохоронного характеру для відновлення її порушених чи оспорюваних прав. Це право є суб'єктивним правом, яке з'являється у суб'єкта авторського права чи суміжних прав у момент порушення або оспорювання його прав³².

Відносно захисту своїх прав суб'єкти авторського права і суміжних прав можуть звертатися в установленому порядку до суду та інших органів відповідно до їх компетенції. Захист авторського права і(або) суміжних прав, що охороняються законом, здійснюється шляхом застосування передбачених законом форм, засобів, способів захисту в порядку, встановленому адміністративним, цивільним і кримінальним законодавством. При реалізації права на захист заінтересована особа у межах, встановлених законом, самостійно обирає способи, за допомогою яких прагне захистити свої порушені права, виходячи з правової природи порушеного права, сутності його порушення, доцільності застосування певного способу захисту. За сталою правовою доктриною виділяють дві основні

³⁰ Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3793-ХІІ : станом на 15 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення: 12.09.2022).

³¹ Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. станом на 15 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 20.09.2022).

³² Штефан О. Охорона і захист авторських прав: теоретичний аспект // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2010. № 4. С. 3–17.

форми захисту авторського права і суміжних прав: а) юрисдикційну, яка забезпечується за допомогою державних органів, у т. ч. судів (остання поділяється на сферу кримінального і цивільного судочинства й впровадження у справах про адміністративні правопорушення у сфері авторського права і суміжних прав); б) неюрисдикційну, що охоплює дії громадян і організацій із захисту авторського права і суміжних прав, які здійснюються ними самостійно, без звернення до державних органів або інших компетентних органів.

Згідно зі ст. 50 Закону України «Про авторське право і суміжні права» порушенням авторського права і(або) суміжних прав, що надає підстави для захисту таких прав, у т. ч. судового, є:

а) вчинення будь-якою особою дій, які порушують особисті немайнові права суб'єктів авторського права і(або) суміжних прав, визначені ст. 14 і ст. 38 цього Закону, та їхні майнові права, визначені ст. 15, ст. 17, ст. 27, ст. 39–41 цього Закону, з урахуванням умов використання об'єктів авторського права і(або) суміжних прав, передбачених ст. 21–25, ст. 42–43 Закону, а також зловживання посадовими особами організації колективного управління службовим становищем, що призвело до невиплати або неналежних розподілу і виплати винагороди правовласникам;

положення цього пункту охоплюють будь-які дії (за винятком тих, що визначені у Законі окремо), а також бездіяльність, наслідком яких є завдання тієї чи іншої шкоди особистим немайновим і/або майновим авторським і/або суміжним правам;

до таких дій віднесено: використання об'єктів авторського права і/або суміжних прав без дозволу відповідних суб'єктів; розкриття псевдоніма автора чи виконавця всупереч його волі; розкриття анонімності автора, який заборонив згадування свого імені під час публічного використання твору; порушення недоторканності твору чи виконання; видозміна фонограми, відеограми без дозволу відповідного суб'єкта;

б) піратство у сфері авторського права і(або) суміжних прав — опублікування, відтворення, ввезення на митну територію України, вивезення з митної території України і розповсюдження контрафактних примірників творів (у т. ч. комп'ютерних програм, баз даних), фонограм, відеограм, незаконне оприлюднення програм організацій мовлення, камкординг, кардшейрінг, Інтернет-піратство, тобто вчинення будь-яких дій, які визнаються порушенням авторського права і(або) суміжних прав із використанням мережі «Інтернет»;

в) плагіат — оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору;

під плагіатом розуміють умисні дії щодо незаконного привласнення авторства на чужий твір літератури, мистецтва або науки, що тягнуть за собою настання юридичної відповідальності, також з ним пов'язують неправомірне використання чужого твору, що містить його охоронювані елементи і відображає творчий внесок автора;

г) ввезення на митну територію України без дозволу осіб, які мають авторське право і(або) суміжні права, примірників творів (у т. ч. комп'ютерних програм і баз даних), фонограм, відеограм, програм мовлення;

цей вид порушення відрізняється від піратства тим, що примірники творів, фонограм, відеограм, програм мовлення були правомірно виготовлені, втім, їх ввезення на митну територію України відбулося без дозволу суб'єктів авторського права та/або суміжних прав;

д) вчинення дій, що створюють загрозу порушення авторського права і(або) суміжних прав;

сутність загрози порушення прав полягає у можливості або неминучості вчинення дій, які провокують виникнення небезпечних, неприємних наслідків для власника прав інтелектуальної власності, у т. ч. авторського права і суміжних прав; загроза порушення права має юридичне значення лише у період свого існування, у разі припинення порушення вже не здатна створити певні юридичні наслідки;

е) будь-які дії для свідомого обходу технічних засобів захисту авторського права і(або) суміжних прав, зокрема виготовлення, розповсюдження, ввезення з метою розповсюдження і застосування засобів для такого обходу;

є) підроблення, зміна чи вилучення інформації, зокрема в електронній формі, про управління правами без дозволу суб'єктів авторського права і(або) суміжних прав чи особи, яка здійснює таке управління;

з) камкординг, кардшейрінг;

камкординг — відеозапис аудіовізуального твору під час його публічної демонстрації в кінотеатрах, інших кіновидовищних закладах особами, які перебувають у тому самому приміщенні, де відбувається така публічна демонстрація, для будь-яких цілей без дозволу суб'єкта авторського права або суміжних прав;

кардшейрінг — забезпечення у будь-якій формі та в будь-який спосіб доступу до програми (передачі) організації мовлення, доступ до якої обмежений суб'єктом авторського права і(або) суміжних прав застосуванням технічних засобів захисту (абонентська карта, код тощо), в обхід таких технічних засобів захисту, в результаті чого зазначена програма (передача) може бути сприйнята або в інший спосіб доступна без застосування технічних засобів захисту.

Законодавство України містить достатньо широкий перелік способів захисту, передбачених у правових нормах ЦК України (ч. 2 ст.16, ч. 3 ст. 22, ст. 23, ст. 276, ст. 277, ст. 278) і Закону України «Про авторське право і суміжні права» (ст. 50–52), що їх застосовують при порушенні авторського права і суміжних прав.

Як зазначено у ст. 52 Закону, при порушеннях будь-якою особою авторського права і(або) суміжних прав, зокрема, при недотриманні передбачених договором умов використання творів і(або) об'єктів суміжних прав, використанні

творів і об'єктів суміжних прав з обходом технічних засобів захисту чи з підробленням інформації, створенні загрози неправомірного використання об'єктів авторського права і(або) суміжних прав, інших порушеннях особистих немайнових прав і майнових прав суб'єкти авторського права і(або) суміжних прав мають право:

а) вимагати визнання і поновлення своїх прав, у т. ч. забороняти дії, що порушують авторське право і(або) суміжні права чи створюють загрозу їх порушення;

б) звертатися до суду з позовом про поновлення порушених прав і(або) припинення дій, що порушують авторське право і(або) суміжні права, створюють загрозу їх порушення;

в) подавати позови до суду про відшкодування моральної (немайнової) шкоди;

г) подавати позови до суду про відшкодування збитків (матеріальної шкоди), включаючи упущену вигоду, або стягнення доходу, отриманого порушником внаслідок порушення ним авторського права і(або) суміжних прав, або виплату компенсацій;

д) вимагати припинення підготовчих дій до порушення авторського права і(або) суміжних прав, у т. ч. призупинення митних процедур, якщо є підозра, що можуть бути пропущені на митну територію України чи з її митної території контрафактні примірники творів, фонограм, відеограм, засоби обходу технічних засобів захисту, в порядку, передбаченому Митним кодексом України;

е) брати участь в інспектуванні виробничих приміщень, складів, технологічних процесів і господарських операцій, пов'язаних із виготовленням примірників творів, фонограм і відеограм, щодо яких є підстави для підозри про порушення чи загрозу порушення авторського права і(або) суміжних прав, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;

є) вимагати, у т. ч. у судовому порядку публікації в засобах масової інформації даних про допущені порушення авторського права і(або) суміжних прав та судові рішення щодо цих порушень;

ж) вимагати від осіб, які порушують авторське право і(або) суміжні права позивача, надання інформації про третіх осіб, задіяних у виробництві, а також у розповсюдженні контрафактних примірників творів і об'єктів суміжних прав, засобів обходу технічних засобів захисту та про канали їх розповсюдження;

з) вимагати прийняття інших передбачених законодавством заходів, пов'язаних із захистом авторського права і суміжних прав;

Суд має право постановити рішення чи ухвалу про:

а) відшкодування моральної (немайнової) шкоди, завданої порушенням авторського права і(або) суміжних прав, із визначенням розміру відшкодування;

б) відшкодування збитків, завданих порушенням авторського права і(або) суміжних прав;

в) стягнення із порушника авторського права і(або) суміжних прав доходу, отриманого внаслідок порушення;

г) виплату компенсації, що визначається судом як паушальна сума на базі таких елементів, як подвоєна, а у разі умисного порушення, як потроєна сума винагороди або комісійні платежі, які були б сплачені, якби порушник звернувся із заявою про надання дозволу на використання оспорюваного авторського права або суміжних прав замість відшкодування збитків або стягнення доходу;

д) заборону опублікування творів, їх виконань чи постановок, випуску примірників фонограм, відеограм, їх сповіщення, припинення їх розповсюдження, вилучення (конфіскацію) контрафактних примірників творів, фонограм, відеограм чи програм мовлення та обладнання і матеріалів, призначених для їх виготовлення і відтворення, публікацію у пресі інформації про допущене порушення тощо, якщо у ході судового розгляду буде доведено факт порушення авторського права і(або) суміжних прав або факт наявності дій, що створюють загрозу порушення цих прав тощо;

е) вимагати від осіб, які порушують авторське право і(або) суміжні права позивача, інформацію про третіх осіб, задіяних у виробництві та розповсюдженні контрафактних примірників творів і об'єктів суміжних прав, засобів обходу технічних засобів і про канали розповсюдження.

При визначенні розмірів збитків, які мають бути відшкодовані особі, права якої порушено, а також для відшкодування моральної (немайнової) шкоди суд зобов'язаний виходити із суті порушення, майнової й моральної шкоди, завданої особі, яка має авторське право і(або) суміжні права, а також із можливого доходу, який могла б одержати ця особа.

У розмір збитків, завданих особі, права якої порушено, додатково можуть бути включені судові витрати, понесені цією особою, а також витрати, пов'язані з оплатою допомоги адвоката. При визначенні компенсації, яка має бути виплачена замість відшкодування збитків чи стягнення доходу, суд зобов'язаний у встановлених пунктом «г» цієї частини межах визначити розмір компенсації, враховуючи обсяг порушення і(або) наміри відповідача.

Суд може постановити рішення про накладення на порушника штрафу в розмірі 10% суми, присудженої судом на користь позивача. Сума штрафів передається у встановленому порядку до Державного бюджету України.

Суд може постановити рішення про вилучення чи конфіскацію всіх контрафактних примірників творів, фонограм, відеограм чи програм мовлення, щодо яких встановлено, що вони були виготовлені або розповсюджені з порушенням авторського права і(або) суміжних прав, а також засобів обходу технічних засобів захисту. Це стосується також усіх кліше, матриць, форм, оригіналів, магнітних стрічок, фотонегативів та інших предметів, за допомогою яких відтворюються примірники творів, фонограм, відеограм, програм мовлення, а також матеріалів

і обладнання, що використовуються для їх відтворення і для виготовлення засобів обходу технічних засобів захисту.

За рішенням суду вилучені контрафактні примірники творів (у т. ч. комп'ютерні програми і бази даних), фонограми, відеограми, програми мовлення на вимогу особи, яка є суб'єктом авторського права і(або) суміжних прав і права якої порушено, можуть бути передані цій особі. Якщо ця особа не вимагає такої передачі, то контрафактні примірники підлягають знищенню, а матеріали і обладнання, що використовувалися для відтворення контрафактних примірників, підлягають відчуженню із перерахуванням виручених коштів до Державного бюджету України³³.

³³ Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. : станом на 15 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 20.09.2022); Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII : станом на 15 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення 12.09.2022).

РОЗДІЛ II.

ЗМІСТ ТА УМОВИ ДІЇ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

Глава 1.

Виникнення і здійснення авторського права.

Презумпція авторства

У ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права» встановлено:

1) об'єктами авторського права є твори у галузі науки, літератури, мистецтва і подано їх невичерпний перелік;

2) охороні за цим Законом підлягають усі твори, зазначені у ч. 1 статті: оприлюднені, не оприлюднені, завершені, не завершені незалежно від їх призначення, жанру, обсягу, мети (освіта, інформація, реклама, пропаганда, розваги тощо);

2) передбачена за цим Законом правова охорона поширюється тільки на форму вираження твору і не поширюється на будь-які ідеї, теорії, принципи, методи, процедури, процеси, системи, способи, концепції, відкриття, навіть якщо вони виражені, описані, пояснені, проілюстровані у творі.

Відповідно до ст. 11 (ч. 2) Закону України «Про авторське право і суміжні права» авторське право на твір виникає внаслідок факту його створення, для виникнення й здійснення авторського права не вимагається реєстрація твору чи будь-яке інше спеціальне його оформлення, а також виконання будь-яких інших формальностей. Згідно з офіційним формулюванням, створення твору визнається юридичним фактом, що перетворює можливість володіти авторським правом на суб'єктивне право особи, яка створила твір. Захист виникає автоматично з моменту, коли твір як результат творчої діяльності автора зафіксовано у певній об'єктивній формі (письмовій, електронній або речовій), достатній для сприйняття.

Такий підхід до вирішення питання про виникнення авторського права науковці називають принципом автоматичного набуття правової охорони або принципом незалежності правової охорони твору, проголошеним у Бернській конвенції про охорону літературних і художніх творів³⁴. Положення про момент виникнення авторського права є важливою частиною його законодавства.

³⁴ Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-ХІІ : станом на 15 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення: 12.02.2022); Право інтелектуальної власності : акад. курс: підруч. для студ. вищих навч. закладів / Орлюк О. П., Андрощук Г. О., Бутнік-Сіверський О. Б. та ін.; за ред.: О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. Київ, 2007. С. 124.

Поняття «об'єкт авторського права» поширюється лише на ті твори, що охороняються законом. Охороноздатність об'єктів авторського права визначається за такими основними критеріями: авторське право охороняє саме ті надбання науки, літератури й мистецтва, які становлять результат інтелектуальної, творчої діяльності людини; твір повинен існувати в об'єктивній формі. Законодавством визначено перелік об'єктів, що формально відповідають ознакам творів, однак, авторським правом не охороняються (див. розділ IV главу 5). Тому поняття «твір» є ширшим ніж поняття «об'єкт авторського права», оскільки охоплює всі та будь-які твори, незалежно від їх правової охорони.

Авторське право не завжди збігається з правом власності на матеріальний носій твору. На матеріальній носій може бути окреме право власності або право користування (оренди) тощо. Авторське право і право власності на матеріальний об'єкт, в якому втілено твір, не залежать одне від одного. Відчуження матеріального об'єкта, в якому втілено твір, не означає відчуження авторського права і навпаки.

Із метою захисту інтересів автора законодавство більшість держав світу, у т. ч. українське законодавство, має положення про презумпцію авторства. Презумпція (лат. *presumptio* — припущення, яке визнається достовірним, поки не буде доведено інше) — закріплене у нормах права припущення про наявність чи відсутність певних фактів, що мають юридичне значення. Йдеться про припущення щодо існування факту, який вважається дійсним, реальним, існуючим, поки не буде встановлено (як правило, в судовому порядку) інше.

Згідно зі ст. 435 (ч. 1) ЦК України первинним суб'єктом авторського права є автор твору. За відсутності доказів іншого автором твору вважається фізична особа, зазначена звичайним способом як автор на оригіналі або примірнику твору (презумпція авторства).

Аналогічну конструкцію містить ст. 11 (ч. 1) Закону України «Про авторське право і суміжні права» з доповненням про те, що презумпція авторства застосовується також якщо твір опубліковано під псевдонімом, який ідентифікує автора³⁵.

У разі застосування презумпції авторства має місце презюмований факт: саме факт створення особою об'єкта авторського права як юридичного факту виникнення у неї особистих немайнових і майнових авторських прав. Презумпція авторства використовується українськими судами, адже достатньо поширеними є спори про авторські права, в яких позовні вимоги про встановлення авторства можуть поєднуватися з іншими вимогами, наприклад, про відшкодування

³⁵ Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. : станом на 15 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 20.09.2022); Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII : станом на 15 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення: 13.03.2022).

завданих збитків, компенсацію моральної шкоди тощо. Факт авторства позивача у цивільному процесі щодо справ про захист авторських прав підлягає безпосередньому доказуванню у таких випадках: по-перше, коли має місце спір про автора твору в спорах про визнання авторства чи співавторства; по-друге, коли відсутня вказівка на автора на оригіналі або примірнику твору, іншими словами, відсутній факт-підстава презумпції авторства; по-третє, у разі, коли відповідач обґрунтовує свої заперечення у справі відсутністю факту авторства, представивши докази авторства іншої особи, тобто, докази, які вказують на об'єктивну неможливість позивача бути автором твору, або ж докази того, що факту-підстави презумпції не існує³⁶.

Якщо авторство особи на твори встановлено у судовому порядку, рекомендується у справу фонду помістити засвідчену копію відповідного судового рішення і за подальшого використання твору вказувати ім'я автора, визначеного судом.

За ч. 3 ст. 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права» особа, яка має авторське право (автор твору чи будь-яка інша особа, яка відповідно до договору або закону набула авторське майнове право на цей твір), для сповіщення про свої права може використовувати знак охорони авторського права. Він проставляється на кожному оригіналі та кожному примірнику твору і складається з трьох елементів:

- 1) обведеної колом латинської літери ©;
- 2) ім'я або найменування суб'єкта авторського права;
- 3) року першої публікації твору.

Наприклад: © Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, 2017.

Знак охорони авторського права виконує такі функції:

– інформує суспільство про належність відповідного твору до об'єкта, що охороняється авторським правом;

– має забезпечити виявлення випадків несанкціонованого використання авторського права на твір.

Його наявність або відсутність не слугує орієнтиром у вирішенні питання, чи має відповідний твір авторсько-правову охорону, оскільки використання цього знаку не є обов'язковим і залежить від рішення суб'єкта авторського права.

Якщо твір опубліковано анонімно чи під псевдонімом (за винятком випадку, коли псевдонім однозначно ідентифікує автора), видавець твору (його ім'я чи назва мають бути зазначені на творі) вважається представником автора і має право захищати права останнього. Це положення діє до того часу, поки автор твору не розкриє своє ім'я і не заявить про своє авторство.

³⁶ Садикова Я. М. Правові презумпції у справах про захист авторських прав // Форум права. 2015. № 3. С. 205–211; Яворська О. Презумпція авторства та її застосування у судовій практиці // Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2015. Вип. 62. С. 99–106.

За ч. 5. ст. 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права» суб'єкт авторського права для засвідчення авторства (авторського права) на оприлюднений чи не оприлюднений твір, факту і дати опублікування твору чи договорів, які стосуються права автора на твір, у будь-який час протягом строку охорони авторського права може зареєструвати своє авторське право у відповідних державних реєстрах. Ця процедура не є обов'язковою, оскільки правова охорона твору не залежить від проведення реєстрації. Однак, у багатьох випадках, звертають увагу науковці, свідоцтво про державну реєстрацію авторського права чи договору може допомогти зацікавленій особі підтвердити факт існування твору на певну дату, дату оприлюднення твору і факт набуття майнових прав на твір на певну дату.

Державна реєстрація авторського права і договорів, що стосуються права автора на твір, здійснюється Національним органом інтелектуальної власності (НОІВ) відповідно до затвердженого Кабінетом Міністрів України «Порядку державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір».

Державний реєстр свідоцтв про реєстрацію авторського права на твір — сукупність офіційних відомостей про реєстрацію авторського права на твір, факт і дату оприлюднення твору (за наявності), що постійно зберігаються на електронному і паперовому носіях.

Державний реєстр договорів, які стосуються права автора на твір, — сукупність офіційних відомостей про реєстрацію договорів, які стосуються права автора на твір, що постійно зберігаються на електронному і паперовому носіях. НОІВ складає і періодично видає каталоги всіх державних реєстрацій.

За підготовку НОІВ до державної реєстрації авторського права і договорів, що стосуються права автора на твір, сплачуються збори, розмір яких визначається Кабінетом Міністрів України. Кошти від справляння зазначених зборів зраховуються до бюджетів у порядку, встановленому Бюджетним кодексом України. Про реєстрацію авторського права на твір НОІВ видається свідоцтво. За видачу свідоцтва сплачується державне мито, кошти від сплати якого перераховуються до бюджетів у порядку, встановленому Бюджетним кодексом України. Розмір і порядок сплати державного мита за видачу свідоцтва встановлюються законодавством³⁷.

³⁷ Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. : станом на 15 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 20.09.2022); Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-ХІІ : станом на 15 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення: 12.02.2022); Про державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір : Постанова Кабінету міністрів України від 27 грудня 2001 р. № 1756 : станом на 23 груд. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1756-2001-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.05.2021).

Глава 2.

Особисті немайнові права автора

Авторське право поєднує можливості для автора: по-перше, реалізувати свій потенціал творця інтелектуального продукту і отримати визнання суспільством його творчого доробку, по-друге, отримати економічну вигоду та задовольнити свій матеріальний інтерес шляхом комерціалізації інтелектуального продукту. Специфічні особливості змісту суб'єктивного права інтелектуальної власності полягають у наявності двоєдиної структури, що складається з особистого немайнового і майнового прав творця на створений ним результат інтелектуальної, творчої діяльності. Цей поділ передбачено положеннями законодавства у сфері інтелектуальної власності³⁸. Так, у ч. 2 ст. 418 ЦК України регламентовано, що право інтелектуальної власності становлять особисті немайнові права та майнові права інтелектуальної власності, зміст яких відносно певних об'єктів права інтелектуальної власності визначається ЦК України та іншим законом.

Особистим немайновим правам (англ. *moral rights*) серед суб'єктивних прав інтелектуальної власності надається провідна роль. У цивілістичній доктрині цю категорію прав називають моральними. На думку Р. Стефанчука, з огляду на специфіку особистих немайнових прав у порівнянні з загальними особистими немайновими правами, є всі підстави віднести їх до спеціальних (окремих) особистих немайнових прав, притаманних фізичним особам лише внаслідок виконання певних діянь (поведінки), що виділяється суспільством як соціально цінна, або внаслідок спеціального правового статусу цієї особи³⁹.

Відповідно до ст. 423 ЦК України:

1. Особистими немайновими правами є:

- право на визнання людини творцем (автором, виконавцем, винахідником тощо) об'єкта права інтелектуальної власності;
- право перешкоджати будь-якому посяганням на право інтелектуальної власності, здатному завдати шкоди честі чи репутації творця об'єкта права інтелектуальної власності;
- інші особисті немайнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

2. Особисті немайнові права інтелектуальної власності належать творцеві об'єкта права інтелектуальної власності. У випадках, передбачених законом, можуть належати іншим особам.

3. Особисті немайнові права інтелектуальної власності не залежать від майнових прав інтелектуальної власності.

³⁸ Джунь В. В. Право інтелектуальної власності : навч. посіб. Київ, 2017. С. 58–60.

³⁹ Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : монографія / НАН України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького; відп. ред. Я. М. Шевченко. Київ, 2007. С. 481.

4. Особисті немайнові права інтелектуальної власності не можуть відчужуватися (передаватися), за винятками, встановленими законом.

Положеннями ст. 438 ЦК України закріплено перелік особистих немайнових прав автора твору:

- право вимагати зазначення свого імені у зв'язку з використанням твору, якщо це практично можливо;
- право забороняти зазначення свого імені у зв'язку з використанням твору;
- право обирати псевдонім у зв'язку з використанням твору;
- право на недоторканність твору.

За ст. 439 ЦК України для забезпечення недоторканості твору його автору надано право протидіяти:

- будь-якому перекрученню, спотворенню або іншій зміні твору чи будь-якому іншому посяганню на твір, що може зашкодити честі та репутації автора;
- супроводженню твору без його згоди ілюстраціями, передмовами, післямовами, коментарями тощо.

У разі смерті автора недоторканність твору охороняється особою, уповноваженою на це автором, за її відсутності — спадкоємцями автора або іншими заінтересованими особами

Стаття 14 Закону України «Про авторське і суміжні права» містить деталізований перелік особистих немайнових прав автора:

- право вимагати визнання свого авторства шляхом зазначення належним чином імені автора на творі та його примірниках і за будь-якого публічного використання твору, якщо це практично можливо;
- право забороняти під час публічного використання твору згадування свого імені, якщо він як автор твору бажає залишитись анонімом;
- право вибрати псевдонім, зазначати і вимагати зазначення псевдоніма замість справжнього імені автора на творі та його примірниках і під час будь-якого його публічного використання;
- право вимагати збереження цілісності твору і протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню, іншій зміні твору або будь-якому іншому посяганню на твір, що може зашкодити честі і репутації автора.

Особисті немайнові права автора не можуть бути передані (відчужені) іншим особам⁴⁰.

Право авторства є передумовою права автора на ім'я, що включає певні його правомочності:

- надає автору право обнародувати створений ним твір під власним іменем;
- видати твір під псевдонімом або анонімно.

⁴⁰ Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. : станом на 15 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 20.09.2022); Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII : станом на 15 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення: 20.09.2022).

Право авторства фіксує сам факт створення твору конкретною особою і це право є абсолютним, оскільки зобов'язує не допускати порушення встановленої законодавством правомочності автора. У цивільному праві право авторства визначено як юридично забезпечену можливість конкретної особи вважати себе автором і вимагати відповідно визнання цього юридичного факту від інших осіб.

Право на вибір способу зазначення імені, розкриття псевдоніма або аноніма є особистим правом автора. Тільки з дозволу суду справжнє ім'я автора може бути розкрито. Фіксацію імені автора здійснюють через подання його прізвища та ініціалів, або тільки імені й прізвища. Законодавством не допускається без згоди автора внесення будь-яких змін в його ім'я. Якщо твір створено кількома авторами, їх подають у тій послідовності, яку вони зазначають за своєю згодою. Якщо твір використовується під вигаданим ім'ям або без зазначення імені автора, треті особи, яким відомо справжнє ім'я автора, не мають права без згоди автора розкривати його справжнє ім'я. Доцільно підкреслити, що право на ім'я надається національним законодавцем для ідентифікації осіб, які створюють твори за результатами інтелектуальної, творчої діяльності. Завдяки цьому автору забезпечується можливість заявити про те, що саме він є творцем відповідного об'єкта авторського права.

Право на недоторканість і цілісність твору дозволяє суб'єктам права інтелектуальної власності вживати заходів щодо недопущення можливості завдання шкоди створеному ними об'єкту або його спотворення та передбачає:

- недопущення без згоди автора у разі опублікування, публічного виконання, публічного сповіщення чи іншого використання його твору внесення будь-яких змін щодо позначення імені автора, назви твору;

- недопущення включення до твору додаткових текстів у формі передмов, пояснень, коментарів, ілюстрацій, супроводжувати їх будь-якими поясненнями або доповнювати чи скорочувати;

- такі зміни можна вносити виключно за згодою автора або іншої особи, якій належить авторське право, при цьому вони мають бути чітко вираженими;

- за відсутності доказів того, що згода на зміни була чітко виражена, її не можна вважати одержаною.

Законодавством передбачена випадки, коли допускається правомірне посягання на недоторканість твору. Наприклад, згідно зі ст. 444 ЦК України твір може бути вільно, без згоди автора та інших осіб, та безоплатно використаний будь-якою особою: як цитата з правомірно опублікованого твору або ілюстрація у виданнях, радіо- і телепередачах, фонограмах і відеограмах, призначених для навчання, за умови дотримання звичаїв, зазначення джерела запозичення та імені автора; для відтворення у судовому й адміністративному провадженні в обсязі, виправданому цією метою; в інших випадках, передбачених законом. Особа, яка використовує твір, зобов'язана зазначити ім'я автора твору та джерело запозичення. Не вважається порушенням права на недоторканість твору його творча інтерпретація виконавцем або режисером-постановником за

відсутності внесення змін до форми і змісту твору. Написання пародій і стилізації на основі оригінального твору не віднесено до порушення цілісності твору.

Отже, особистим немайновим правам у сфері інтелектуальної власності притаманна низка певних особливостей, на які акцентують увагу науковці:

– особисті немайнові права, якщо інше не передбачено законом, належать тільки автору і не можуть бути передані іншим особам;

їх виникнення в учасників правовідносин пов'язується із вчиненням певних дій — створення результату інтелектуальної, творчої діяльності або реєстрації прав на такі об'єкти;

– належать автору твору, тобто особі, творчою працею якого створено результат інтелектуальної діяльності;

за певними винятками, передбаченими законом; особа не може відмовитися від особистих немайнових прав, не може бути позбавлена цих прав, тобто вони залишаються невіддільними від автора твору, а тому існує нерозривний зв'язок, який виник між особою творця і твором, який він створив;

– ці права покликані слугувати охороні творчої діяльності особи як процесу, внаслідок якого створюється щось нове, навіть унікальне, тобто, те, що не існувало раніше — результат інтелектуальної діяльності;

– за своєю природою особисті немайнові права визначають як абсолютні, оскільки особам, які наділені цими правами, за нормами законодавства України кореспондує обов'язок третіх осіб утримуватися від неправомірних дій щодо порушення їхніх прав (право авторства, право на ім'я);

– приписи ст. 423 ЦК України вказують на певною мірою економічну незалежність особистих немайнових прав від майнових прав інтелектуальної власності автора; втім, забезпечення немайнових інтересів автора пов'язано з його майновими інтересами і цілком очевидно впливає на комплекс його майнових прав, а тому порушення особистих немайнових прав автора зачіпає не тільки його немайнові, а й майнові інтереси;

– ці права визнаються та охороняються після смерті автора.

Таким чином, особисті немайнові авторські права являють собою сукупність абсолютних, непередаваних, невідчужуваних, за винятками, визначеними законом, суб'єктивних прав творця, які належать йому незалежно від майнових прав, позбавлені економічного змісту, охороняються безстроково, зберігаються за ним у разі уступки майнових прав та спрямовані на охорону нематеріальних інтересів і захист творчого вираження його особистості⁴¹.

⁴¹ Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. : станом на 15 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 20.08.2022); Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII : станом на 15 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення: 13.03.2022); Посібник для суддів з інтелектуальної власності / Бенедисюк І. М., Гумега О. В., Доманська М. Л. та ін. Київ, 2018. С. 46–49; Особисті немайнові права особи : навч. посібник / Юркевич Ю. М., Дутко А. О., Якубівський І. Є. та ін.; за ред. А. О. Дутко. Львів, 2021. С. 238–252.

Глава 3. Майнові права автора

Відповідно до ч. 2 ст. 418 ЦК України невід’ємною складовою змісту права інтелектуальної власності є майнові права інтелектуальної власності.

Зміст майнових прав інтелектуальної власності на твір визначено через певні правомочності у ч. 1 ст. 440 ЦК України:

- право на використання твору;
- виключне право дозволяти використання твору;
- право перешкоджати неправомірному використанню твору, в т. ч. забороняти таке використання;
- інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Майнові права на твір належать його авторові, якщо інше не визначено договором чи законом.

Основні способи використання об’єктів авторського права передбачені ст. 441, ст. 442 ЦК України і ст. 15 Закону України «Про авторське право і суміжні права».

У ст. 441 ЦК України встановлено, що використанням твору є його:

- опублікування (випуск у світ);
- відтворення будь-яким способом та у будь-якій формі;
- переклад;
- переробка, адаптація, аранжування та інші подібні зміни;
- включення складовою частиною до збірників, баз даних, антологій, енциклопедій тощо;
- публічне виконання;
- продаж, передання в найм (оренду) тощо;
- імпорт його примірників, примірників його перекладів, переробок тощо.

Використанням твору є також інші дії, встановлені законом.

Використання твору може здійснюватися лише за згодою автора, крім випадків правомірного використання твору без такої згоди, встановлених ЦК України та іншим законом.

Опублікуванням твору, фонограми, відеограми є випуск в обіг за згодою автора чи іншого суб’єкта авторського права і(або) суміжних прав виготовлених поліграфічними, електронними чи іншими способами примірників твору, фонограми, відеограми у кількості, здатній задовольнити, з урахуванням характеру твору, фонограми чи відеограми, розумні потреби публіки, шляхом їх продажу, здавання в майновий найм, побутового чи комерційного прокату, надання доступу до них через електронні системи інформації таким чином, що будь-яка особа може його отримати з будь-якого місця і у будь-який час за власним вибором або передачі права власності на них чи володіння ними іншими способами. Опублікуванням твору, фонограми, відеограми також вважається депонування рукопису твору, фонограми, відеограми у сховищі (депозитарії) з відкритим

доступом і можливістю одержання в ньому примірника (копії) твору, фонограми, відеограми. Відповідно до ст. 442 ЦК України:

– твір вважається опублікованим (випущеним у світ), якщо він будь-яким способом повідомлений невизначеному колу осіб, у т. ч. виданий, публічно виконаний, публічно показаний, переданий по радіо чи телебаченню, відображений у загальнодоступних електронних системах інформації;

– твір не може бути опублікований, якщо він порушує права людини на таємницю її особистого і сімейного життя, завдає шкоди громадському порядку, здоров'ю та моральності населення;

– ніхто не має права опублікувати твір без згоди автора, крім випадків, встановлених цим Кодексом та іншим законом;

– у разі смерті автора його правонаступники мають право на опублікування твору, якщо це не суперечить волі автора⁴².

За ст. 15 Закону України «Про авторське право і суміжні права»:

1. До майнових прав автора (чи іншої особи, яка має авторське право) належать: виключне право на використання твору; виключне право на дозвіл або заборону використання твору іншими особами.

Майнові права автора (чи іншої особи, яка має авторське право) можуть бути передані (відчужені) іншій особі згідно з положеннями ст. 31 цього Закону, після чого ця особа стає суб'єктом авторського права.

2. Виключне право на використання твору автором (чи іншою особою, яка має авторське право) дозволяє йому використовувати твір у будь-якій формі і будь-яким способом.

Поняттям «*виключне право*» визначено майнове право особи, яка має щодо твору, виконання, постановки, передачі організації мовлення, фонограми чи відеограми авторське право і(або) суміжні права, на використання цих об'єктів авторського права і(або) суміжних прав лише нею і на видачу лише цією особою дозволу чи заборону їх використання іншим особам у межах строку, встановленого цим Законом. Таким чином, сутність виключного права, закріпленого законодавством, полягає у тому, що лише правоволоділець має право використовувати твір і надавати дозвіл або заборону на його використання іншим особам.

У ст. 15 (ч. 3) Закону України «Про авторське право і суміжні права» виключне право автора (чи іншої особи, яка має авторське право) на дозвіл чи заборону використання твору іншими особами надає йому право дозволяти або забороняти:

- 1) відтворення творів;
- 2) публічне виконання і публічне сповіщення творів;
- 3) публічну демонстрацію і публічний показ;

⁴² Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. : станом на 15 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 25.08.2022).

4) будь-яке повторне оприлюднення творів, якщо воно здійснюється іншою організацією, ніж та, що здійснила перше оприлюднення;

5) переклади творів;

6) переробки, адаптації, аранжування та інші подібні зміни творів;

7) включення творів як складових частин до збірників, антологій, енциклопедій тощо;

8) розповсюдження творів шляхом першого продажу, відчуження іншим способом або шляхом здавання в майновий найм чи у прокат і шляхом іншої передачі до першого продажу примірників твору;

9) подання творів до загального відома публіки таким чином, що її представники можуть здійснити доступ до творів із будь-якого місця та в будь-який час за їх власним вибором;

10) здавання в найм і(або) комерційний прокат після першого продажу, відчуження іншим способом оригіналу або примірників аудіовізуальних творів, комп'ютерних програм, баз даних, музичних творів у нотній формі, а також творів, зафіксованих у фонограмі чи відеограмі, або у формі, яку зчитує комп'ютер;

11) імпорт примірників творів.

Виключні права авторів на використання творів архітектури, містобудування, садово-паркового мистецтва передбачають право їх участі у реалізації проєктів цих творів⁴³.

Цей перелік не є вичерпним. Кожна із зазначених вище дій охоплюється монополією автора використовувати об'єкт і надавати дозвіл на його використання іншим особам. Тому в авторському праві виокремлюють різновиди майнових прав за способом використання твору. Сторони у договорі за погодженням між собою можуть визначити інші права щодо використання твору.

1. *Відтворення творів* — виготовлення одного або більше примірників твору, відеограми, фонограми в будь-якій матеріальній формі, а також їх запис для тимчасового чи постійного зберігання в електронній (у т. ч. цифровій), оптичній або іншій формі, яку може зчитувати комп'ютер.

Примірник твору — копія твору, виконана у будь-якій матеріальній формі.

Виключне право суб'єкта авторського права дозволяти іншим особам відтворення твору є одним із основних в авторському праві. Відтворення може реалізуватися за допомогою різних способів: друку, фотокопії, мікрофільму, малюнка, гравюри, розміщення автором твору в мережі «Інтернет», тобто, доведення до загального відома певного твору, щоб суспільство, громадяни мали можливість доступу до нього з будь-якого місця і в будь-який час за власними вибором. Відтворення твору шляхом виготовлення його одного чи кількох примірників або

⁴³ Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 № 3792-ХІІ : станом на 15 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення: 15.03.2022).

частини у будь-якій матеріальній формі не вважається порушенням виключних майнових прав лише у випадку, коли під час виготовлення примірника/примірників або його частини твір використовується правомірно — з дозволу суб'єкта майнових прав на твір чи в інших випадках, передбачених законодавством. Порушенням виключних майнових прав є виготовлення одного чи кількох примірників, здійснене з контрафактного примірника або у разі неправомірного доведення до загального відома, у т. ч. через неправомірне розміщення у мережі «Інтернет».

2. *Публічне виконання* — подання творів, виконань, фонограм, передач організацій мовлення шляхом декламації, гри, співу, танцю та іншим способом як безпосередньо (у живому виконанні), так і за допомогою будь-яких пристроїв і процесів (за винятком передачі в ефір чи через кабель) у місцях, де присутні чи можуть бути присутніми особи, які не належать до кола сім'ї автора або близьких знайомих цієї сім'ї, незалежно від того, чи присутні вони в одному місці і в один і той самий час, або в різних місцях і в різний час. Публічне виконання — це форма використання різних за формою і змістом творів: усних лекцій, промов, хореографічних, музичних, драматичних, музично-драматичних творів тощо. Публічним визнається виконання, під час якого присутнє коло глядачів (слухачів) є ширшим, ніж родина і друзі автора чи іншої особи, яка має авторське право. Автори та інші суб'єкти авторського права на твори не можуть реалізовувати свої майнові права інтелектуальної власності шляхом укладення договорів з усіма потенційними користувачами їхніх творів, і тому права авторів на такі твори можуть бути порушеними. Із метою забезпечення захисту майнових прав інтелектуальної власності авторів у випадках, коли практично неможливо визначити всіх користувачів творів, у кожній країні діють організації, що управляють майновими правами зазначених осіб на колективній основі. До них належать організації колективного управління (ОКУ), які управляють на колективній основі майновими правами суб'єктів авторського права та(або) суміжних прав і не мають на меті одержання прибутку.

Публічне сповіщення (доведення до загального відома) — передача в ефір за допомогою радіохвиль (а також лазерних променів, гамма-променів тощо), у т. ч. із використанням супутників, чи передача на віддаль за допомогою проводів або будь-якого виду наземного чи підземного (підводного) кабелю (провідникового, оптоволоконного та інших видів) творів, виконань, будь-яких звуків і(або) зображень, їх записів у фонограмах і відеограмах, програм організацій мовлення тощо, коли зазначена передача може бути сприйнята необмеженою кількістю осіб у різних місцях, віддаленість яких від місця передачі є такою, що без зазначеної передачі зображення чи звуку не можуть бути сприйняті. Під час передачі в ефір аудиторія може містити необмежене коло осіб, які мають радіоприймачі чи телевізори, ввімкнені на відповідній частоті (каналі) у момент публічного сповіщення твору. При передачі через кабель коло таких

осіб також широке, однак воно обмежується колом користувачів відповідної кабельної мережі. Повторне публічне сповіщення (ретрансляція) функціонує як вид використання об'єктів авторського права і суміжних прав. Законодавством передбачено за нього сплачувати авторську винагороду, у випадку неправомірного використання — стягувати компенсацію.

3. *Публічна демонстрація аудіовізуального твору, відеограми* — публічне одноразове чи багаторазове представлення публіці у приміщенні, в якому можуть бути присутніми особи, які не належать до кола сім'ї або близьких знайомих цієї сім'ї, аудіовізуального твору чи зафіксованого у відеограмі виконання або будь-яких рухомих зображень. Демонстрація аудіовізуального твору в кінотеатрі, іншому приміщенні, що має екран, належить до найпоширенішої форми публічної демонстрації.

Публічний показ — це будь-яка демонстрація оригіналу або примірника твору, виконання фонограми, відеограми, передачі організації мовлення безпосередньо або на екрані за допомогою плівки, слайда, телевізійного кадру тощо (за винятком передачі в ефір чи через кабель) або за допомогою інших пристроїв чи процесів у місцях, де присутні чи можуть бути присутніми особи, які не належать до кола сім'ї чи близьких знайомих цієї сім'ї особи, яка здійснює показ, незалежно від того, чи присутні вони в одному місці і в один і той самий час, або в різних місцях і в різний час.

Публічний показ аудіовізуального твору чи відеограми супроводжується демонстрацією окремих кадрів аудіовізуального твору чи відеограми без дотримання їх послідовності. Його традиційно застосовують на різноманітних форумах, виставках, експозиціях, під час яких за допомогою методів візуалізації та експонування презентують твори мистецтва, аудіовізуальні твори, архівні, музейні, бібліотечні зібрання тощо, і при цьому відбувається прямий контакт цих творів із глядачем.

Наприклад: демонстрування глядачам на презентації аудіовізуального твору його окремих фрагментів.

4. *Повторне оприлюднення творів.* Оприлюдненням (розкриття публіці) твору є здійснення за згодою автора чи іншого суб'єкта авторського права і(або) суміжних прав дії, що вперше робить твір доступним для публіки шляхом опублікування, публічного виконання, показу, публічної демонстрації, сповіщення тощо. Створивши твір, автор приймає рішення щодо ознайомлення з ним публіки та обирає відповідний спосіб для його розкриття перед конкретною аудиторією — читачами, глядачами, слухачами тощо і таким чином здійснює оприлюднення твору. Право на оприлюднення передбачає також право автора інформувати громадськість про основний зміст твору або знайомити широкий загал з описом твору. Це право пов'язане з волевиявленням автора, адже саме він визначає стан завершеності власного твору і доцільність доведення його до відома публіки. Перед оприлюдненням автор має право вносити до твору необхідні на його погляд зміни і навіть знищити його без обмежень.

Оприлюднення твору автором може здійснюватися у будь-якій формі його використання.

Наприклад: автор драматичного твору може оприлюднити власний твір у формі театральної вистави, при цьому його право на оприлюднення твору у формі видання, тобто опублікування п'єси, залишається недоторканим.

Право автора оприлюднити твір включає:

- право ознайомити публіку з твором;
- право доводити твір до відома громадськості;
- право опубліковувати твір.

Твір не буде вважатися оприлюдненим у таких випадках: якщо з твором, який не був випущеним у світ, ознайомляться приватно треті особи — родичі й друзі автора; у разі попереднього знайомства з твором із метою укладення на майбутнє контракту щодо його використання, наприклад, декламація твору під час репетиції.

Повторне оприлюднення відбувається, коли твір уперше оприлюднено за межами території України, а через певний час — для української публіки.

5. *Переклад твору* — відтворення писаного тексту чи усного висловлювання засобами іншої мови.

6. *Переробка, адаптація, аранжування та інші подібні зміни творів* зумовлюють появу нових об'єктів авторського права — низки похідних творів;

7. *Включення творів як складових частин до збірників, антологій, енциклопедій тощо*, що є результатом творчої праці, тобто добору, координації або впорядкування змісту і без порушення авторських прав на твори, що входять до них складовими частинами (ст. 8 Закону). До складених творів за ст. 19 Закону також належать періодичні збірники, збірники наукових праць, газети, журнали та інші періодичні видання.

8. *Розповсюдження творів шляхом першого продажу, відчуження іншим способом або шляхом здавання в майновий найм чи у прокат, шляхом іншої передачі до першого продажу примірників твору.*

Розповсюдження об'єктів авторського права є будь-яка дія, за допомогою якої об'єкти авторського права безпосередньо чи опосередковано пропонуються публіці, у т. ч. доведення цих об'єктів до відома публіки таким чином, що її представники можуть здійснити доступ до цих об'єктів із будь-якого місця та в будь-який час за власним вибором. Здаванням у майновий найм може бути передача права користування і(або) володіння оригіналом чи примірником твору на певний строк із метою одержання прямої чи опосередкованої комерційної вигоди.

Виключне право автора (чи іншої особи, яка має авторське право на дозвіл або заборону використання твору іншими особами) надає йому право дозволяти чи забороняти розповсюдження твору шляхом першого продажу, відчуження

іншим способом або шляхом здавання в майновий найм чи у прокат та шляхом іншої передачі до першого продажу примірників твору.

За ст. 15 (ч. 7) Закону України «Про авторське право і суміжні права», якщо примірники правомірно опублікованого твору законним чином введені у цивільний обіг шляхом їх першого продажу в Україні, то допускається повторне введення цих примірників в обіг шляхом продажу, дарування тощо без згоди автора (чи іншої особи, яка має авторське право) і без виплати авторської винагороди, а щодо творів образотворчого мистецтва — з урахуванням положень ст. 27 цього Закону. Це положення Закону містить умову вичерпання права, яку науковці пов'язують із забезпеченням інтересів користувачів і суспільства відносно вільного й безперешкодного руху товарів. Його сутність полягає у тому, що особа, яка придбала твір чи його примірник, за умови його законного введення у цивільний оборот, може цей твір чи його примірник продати, подарувати, позичити, обміняти на іншу річ, у т. ч. на примірник іншого твору. Такі дії вважаються правомірними без необхідності отримання згоди суб'єкта авторського права і виплати йому винагороди.

9. *Подання своїх творів до загального відома публіки таким чином, що її представники можуть здійснити доступ до творів з будь-якого місця, в будь-який час за їх власним вибором.* Зміст виключного права автора надає йому можливість використовувати твір у будь-який спосіб, у т. ч. розмістити в мережі «Інтернет» і цифровому середовищі.

10. *Здавання в майновий найм і(або) комерційний прокат після першого продажу, відчуження іншим способом оригіналу або примірників аудіовізуальних творів, комп'ютерних програм, баз даних, музичних творів у нотній формі, творів, зафіксованих у фонограмі чи відеограмі, або у формі, яку зчитує комп'ютер.* Цей спосіб використання творів передбачає передачу права користування і/або володіння оригіналом чи примірником твору на певний строк із метою одержання прямої чи опосередкованої комерційної вигоди. Законодавством обмежено сферу застосування майнового найму і комерційного прокату щодо таких творів: аудіовізуальних творів, комп'ютерних програм, баз даних, музичних творів у формі нот, творів, зафіксованих у фонограмі чи відеограмі, або у формі, яку зчитує комп'ютер.

11. *Імпорт примірників творів.* Йдеться про ввезення на митну територію України примірників твору, створеного особою чи щодо якого особа має виключне майнове право, виготовлених в іншій державі. Право на імпорт є складовою права на розповсюдження, а основне його призначення полягає в забороні імпорту контрафактних примірників творів.

Отже, майнові права фіксують абсолютне право автора на створений ним твір; за своїм змістом, як встановлено законодавцем, є виключними і дозволяють автору: використовувати твір у будь-якій формі і будь-яким способом, вирішувати питання, пов'язані з наданням третім особам доступу до твору, і щодо доцільності оприлюднення твору; визначити юридичну «долю» створеного ним

твору шляхом передання всіх або частини майнових прав іншій особі чи особам у межах певного строку і на певних умовах⁴⁴.

Глава 4. Інші майнові права на використання творів

Чинним законодавством до майнових прав віднесено право автора на винагороду. За винятком випадків вільного використання творів, передбачених у ст. 21–25 Закону України «Про авторське і суміжні права», автору (чи іншій особі, яка має авторське право) законодавством надано право вимагати виплату винагороди за будь-яке використання твору. Винагорода може здійснюватися у формі одноразового (паушального) платежу, або відрахувань за кожний проданий примірник чи кожне використання твору (роялті), або комбінованих платежів. Розмір і порядок виплати авторської винагороди за створення і використання твору встановлюються в авторському договорі або у договорах, що укладаються за дорученням суб'єктів авторського права організаціями колективного управління з особами, які використовують твори. Мінімальні ставки авторської винагороди визначені постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав» (2003, зі змінами). На підставі цього документа затверджено:

1) авторську винагороду (роялті) за:

- публічне виконання, публічний показ, публічне сповіщення або ретрансляцію (повторне публічне сповіщення) творів науки, літератури і мистецтва;
- відтворення і(або) опублікування творів, зафіксованих у фонограмах і(або) відеограмах, комерційний прокат їх примірників;
- відтворення і(або) опублікування творів образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва;
- використання, у т. ч. відтворення, творів архітектури; відтворення і(або) опублікування примірників творів наукової, художньої, публіцистичної та іншої літератури і музичного мистецтва, зафіксованих поліграфічним способом;

⁴⁴ Бондаренко С. В. Авторське право та суміжні права : курс лекцій. Київ, 2008. С. 87–97; Капіца Ю. М. Охорона авторського права при комерційному розповсюдженні або вільному доступі до електронних наукових видань у мережі Інтернет : вимоги, обмеження, досвід // Наука України у світовому інформаційному просторі. 2015. № 11. С. 45–55; Посібник для суддів з інтелектуальної власності / Бенедисюк І. М., Гумега О. В., Доманська М. Л. та ін. Київ, 2018. С. 49–56; Право інтелектуальної власності. Академічний курс : підруч. / Орлюк О. П., Андрощук Г. О., Бутнік-Сіверський О. Б. та ін.; за ред.: О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. Київ, 2007. С. 170–195; Штефан А. С. Авторське право і суміжні права : особливості правої охорони, здійснення та захисту : монографія. Київ, 2017. С. 53–57.

2) винагороду (роялті):

– виконавцям за публічне сповіщення або ретрансляцію (повторне публічне сповіщення) виконань, зафіксованих в опублікованих без комерційної мети фонограмах і(або) відеограмах, за публічне сповіщення у прямому ефірі незафіксованих у фонограмах і(або) відеограмах виконань;

– виробникам фонограм, виробникам відеограм за публічне сповіщення або ретрансляцію (повторне публічне сповіщення) їх фонограм і(або) відеограм, опублікованих без комерційної мети⁴⁵.

Глава 5. Вільне використання творів

Для досягнення балансу інтересів авторів і суспільства законодавством встановлено обмеження майнових прав, за умови, що вони не завдаватимуть шкоди використанню твору і не обмежуватимуть безпідставно законні інтереси автора. Визначення обмежень авторського права в українській доктрині здійснюється через поняття «вільне використання», закріплене відповідними положеннями Закону України «Про авторське право і суміжні права». Вичерпний перелік випадків вільного використання творів без згоди автора (чи іншої особи, яка має авторське право) і без виплати авторської винагороди, але з обов'язковим зазначенням його імені та джерела запозичення, встановлено у ст. 21–25 цього Закону.

Відповідно до ст. 21 без згоди автора (чи іншої особи, яка має авторське право), але з обов'язковим зазначенням імені автора і джерела запозичення, допускається:

1) використання цитат (коротких уривків) з опублікованих творів в обсязі, виправданому поставленою метою, у т. ч. цитування статей з газет і журналів у формі оглядів преси, якщо воно зумовлено критичним, полемічним, науковим або інформаційним характером твору, до якого цитати включаються; вільне використання цитат у формі коротких уривків із виступів і творів, включених до фонограми (відеограми) або програми мовлення;

2) використання літературних і художніх творів у обсязі, зумовленому поставленою метою, ілюстрацій у виданнях, передачах мовлення, звукозаписих або відеозаписах навчального характеру;

3) відтворення у пресі, публічне виконання чи публічне сповіщення попередньо опублікованих у газетах або журналах статей з поточних економічних, політичних, релігійних, соціальних питань чи публічно сповіщених творів

⁴⁵ Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав : Постанова Кабінету Міністрів України від 08.01.2003 № 72 : станом на 18 серп. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/72-2003-%D0%BF#Text> (дата звернення: 21.10.2021).

такого ж самого характеру у випадках, коли право на таке відтворення, публічне сповіщення або інше публічне повідомлення спеціально не заборонено автором;

4) відтворення з метою висвітлення поточних подій засобами фотографії або кінематографії, публічне сповіщення або інше публічне повідомлення творів, побачених або почутих під час перебігу таких подій, в обсязі, виправданому інформаційною метою;

5) відтворення у каталогах творів, виставлених на доступних публіці виставках, аукціонах, ярмарках або у колекціях для висвітлення зазначених заходів, без використання цих каталогів у комерційних цілях;

6) видання та відтворення випущених у світ творів рельєфно-крапковим шрифтом для сліпих та аудіотворів (аудіодокументів, аудіокниг) із нанесенням спеціального цифрового формату для сліпих, осіб із порушеннями зору та осіб із дислексією, розмітки для зручної навігації з метою розповсюдження між особами з інвалідністю по зору та осіб із дислексією, а також поповнення бібліотечних фондів спеціалізованих бібліотек, бібліотек навчальних закладів і центрів реабілітації для осіб з інвалідністю і дітей з інвалідністю по зору, громадських організацій сліпих, підприємств, установ, організацій, де працюють особи з інвалідністю по зору, крім випадків прямого чи опосередкованого використання цих творів із комерційною метою;

7) відтворення творів для судового і адміністративного провадження в обсязі, виправданому цією метою;

8) публічне виконання музичних творів під час офіційних і релігійних церемоній, а також похоронів в обсязі, виправданому їхнім характером;

9) відтворення з інформаційною метою у газетах та інших періодичних виданнях, передача в ефір або інше публічне сповіщення публічно виголошених промов, звернень, доповідей та інших подібних творів в обсязі, що є виправданим поставленою метою;

9-¹) використання правомірно оприлюднених літературних, художніх музичних та інших творів для створення на їхній основі іншого твору в жанрі літературної, музичної або іншої пародії, попури або карикатури;

10) відтворення твору в цілях і за умов, передбачених у ст. 22–25 цього Закону;

11) адаптація існуючих і створюваних аудіовізуальних творів для сліпих, осіб із порушеннями зору та осіб із дислексією шляхом застосування аудіодискрипції (тифлокоментування).

Аудіодискрипція (тифлокоментування) — створення окремої звукової довідки із закадровим описом персонажа, предмета, простору або дії у відеопродукції для сліпих, осіб із порушеннями зору та осіб із дислексією, що становить спеціальний вид озвучення аудіовізуального твору, і за ст. 1 Закону не призводить до створення похідного твору.

Відповідно до ст. 22 Закону допускається без згоди автора або іншої особи, яка має авторське право, репрографічне відтворення одного примірника твору бібліотеками та архівами, діяльність яких не спрямована прямо або опосередковано на одержання прибутку, за таких умов:

1) у разі, коли відтворюваним твором є окрема опублікована стаття та інші невеликі за обсягом твори чи уривки з письмових творів (за винятком комп'ютерних програм і баз даних), з ілюстраціями чи без них, і коли це відтворення здійснюється за запитами фізичних осіб за умови, що: а) бібліотека та архів мають достатньо підстав вважати, що такий примірник використовуватиметься з метою освіти, навчання і приватного дослідження; б) відтворення твору є поодиноким випадком і не має систематичного характеру;

2) у разі, коли відтворення здійснюється для збереження або заміни загубленого, пошкодженого та непридатного примірника цієї бібліотеки чи архіву або для відновлення загубленого, пошкодженого чи непридатного примірника з фонду аналогічної бібліотеки чи архіву, а одержання такого примірника іншим шляхом неможливе, а також коли відтворення твору є поодиноким випадком і не має систематичного характеру.

У ст. 23 щодо вільного відтворення примірників твору для навчання допускається без згоди автора чи іншої особи, яка має авторське право:

1) відтворення уривків з опублікованих письмових творів, аудіовізуальних творів як ілюстрацій для навчання за умови, що обсяг такого відтворення відповідає зазначеній меті;

2) репрографічне відтворення навчальними закладами для аудиторних занять опублікованих статей, інших невеликих за обсягом творів та уривків із письмових творів з ілюстраціями або без них за умови: а) коли обсяг відтворення відповідає зазначеній меті; б) відтворення твору є поодиноким випадком і не має систематичного характеру.

За ст. 24 вільне копіювання, модифікація і декомпіляція комп'ютерних програм надається особі, яка правомірно володіє виготовленим примірником комп'ютерної програми, має право без згоди автора чи іншої особи, яка має авторське право на цю програму, здійснювати такі дії:

1) внести до комп'ютерної програми зміни (модифікації) з метою забезпечення її функціонування на технічних засобах особи, яка використовує ці програми, і вчинення дій, пов'язаних із функціонуванням комп'ютерної програми відповідно до її призначення, зокрема, запис і збереження в пам'яті комп'ютера, а також виправлення явних помилок, якщо інше не передбачено угодою з автором чи іншою особою, яка має авторське право;

2) виготовити одну копію комп'ютерної програми за умови, що ця копія може використовуватися тільки для архівних цілей або для заміни правомірно придбаного примірника у випадках, якщо оригінал комп'ютерної програми буде втраченим, знищеним чи стане непридатним для використання; копія

комп'ютерної програми не може бути використана для інших цілей, ніж зазначено у цьому пункті та п. 1 цієї частини, та має бути знищена у разі, якщо володіння примірником цієї комп'ютерної програми перестав бути правомірним;

3) декомпілювати комп'ютерну програму (перетворити її з об'єктного коду у вихідний текст) із метою одержання інформації, необхідної для досягнення її взаємодії із незалежно розробленою комп'ютерною програмою, з дотриманням таких умов:

а) інформація, необхідна для досягнення здатності до взаємодії, раніше не була доступною цій особі з інших джерел;

б) зазначені дії здійснюються тільки щодо тих частин комп'ютерної програми, які необхідні для досягнення здатності до взаємодії;

в) інформація, одержана в результаті декомпіляції, може використовуватися лише для досягнення здатності до її взаємодії з іншими програмами, але не може передаватися іншим особам, крім випадків, якщо це необхідно для досягнення здатності до взаємодії з іншими програмами, а також не може використовуватися для розроблення комп'ютерної програми, схожої на декомпільовану комп'ютерну програму, або для вчинення будь-якої іншої дії, що порушує авторське право;

4) спостерігати, вивчати, досліджувати функціонування комп'ютерної програми з метою визначення ідей і принципів, що лежать в її основі, за умови, що це робиться у процесі виконання будь-якої дії із завантаження, показу, передачі або запису в пам'ять (збереження) комп'ютерної програми.

Застосування положень цієї статті не повинно завдавати шкоди використанню комп'ютерної програми і не повинно обмежувати законні інтереси автора та(або) іншої особи, яка має авторське право на комп'ютерну програму.

За ст. 25 Закону допускається без дозволу автора (або іншої особи, яка має авторське право) і без виплати авторської винагороди відтворювати виключно в особистих цілях або для кола сім'ї попередньо правомірно оприлюднені твори, крім:

а) творів архітектури у формі будівель і споруд; б) комп'ютерних програм, за винятком випадків, передбачених ст. 24 цього Закону;

в) репрографічного відтворення книг, нотних текстів і оригінальних творів образотворчого мистецтва, за винятком випадків, передбачених ст. 22 і ст. 23 цього Закону.

Твори і виконання, зафіксовані у фонограмах, відеограмах, їх примірниках, а також аудіовізуальні твори та їх примірники допускається відтворювати у домашніх умовах виключно в особистих цілях або для кола сім'ї без дозволу автора (авторів), виконавців, виробників фонограм, виробників відеограм, але з виплатою їм винагороди. Особливості виплати винагороди у таких випадках встановлено у ст. 42 цього Закону і Законом України «Про ефективне управління

майновими правами правовласників у сфері авторського права і(або) суміжних прав»⁴⁶.

На практичному рівні ефективним механізмом вважається договірна форма використання творів і, зокрема, творів, розміщених у мережі «Інтернет». Договори про розпорядження майновими авторськими правами, у т. ч. ліцензійні договори дозволяють досягти певного балансу інтересів авторів, інших осіб, яким надано авторське право, та архівів і користувачів.

Глава 6.

Строк чинності майнових авторських прав. Перехід творів у суспільне надбання

Строк правової охорони майнових авторських прав має певні часові межі. Його обмеження спрямовано на забезпечення доступу до творів суспільства.

У ст. 28 Закону України «Про авторське право і суміжні права» подано роз'яснення щодо строку дії авторського права.

1. Авторське право на твір виникає внаслідок факту його створення і починає діяти від дня створення твору.

2. Авторське право діє протягом усього життя автора і 70 років після його смерті, крім випадків, передбачених цією статтею.

3. Для творів, оприлюднених анонімно або під псевдонімом, строк дії авторського права закінчується через 70 років після того, як твір було оприлюднено. Якщо взятий автором псевдонім не викликає сумніву стосовно особи автора або якщо авторство твору, оприлюдненого анонімно або під псевдонімом, розкривається не пізніше ніж через 70 років після оприлюднення твору, застосовується строк, передбачений ч. 2 цієї статті.

4. Авторське право на твори, створені у співавторстві, діє протягом життя співавторів і 70 років після смерті останнього співавтора.

5. У разі, коли весь твір публікується (оприлюднюється) не водночас, а послідовно у часі томами, частинами, випусками, серіями тощо, строк дії авторського права визначається окремо для кожної опублікованої (оприлюдненої) частини твору.

6. Авторське право на твори посмертно реабілітованих авторів діє протягом 70 років після їх реабілітації.

⁴⁶ Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-ХІІ : станом на 15 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення: 18.04.2022); Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і(або) суміжних прав : Закон України від 15.05.2018 № 2415-VII : станом на 19.06.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2415-19#Text> (дата звернення: 18.09.2022).

7. Авторське право на твір, уперше опублікований протягом 30 років після смерті автора, діє протягом 70 років від дати його правомірного опублікування.

8. Будь-яка особа, яка після закінчення строку охорони авторського права по відношенню до неоприлюдненого твору вперше його оприлюднює, користується захистом, що є рівноцінним захисту майнових прав автора; строк охорони цих прав становить 25 років від часу, коли твір був вперше оприлюднений.

9. Строк дії авторського права після смерті автора і строки, встановлені у ч. 3–7 цієї статті, починаються від дня смерті автора чи з дня настання подій, передбачених у зазначених частинах, але відліковуються з 1 січня року, наступного за роком смерті чи роком, в якому відбулася зазначена подія.

10. Особисті немайнові права автора, передбачені ст. 14 цього Закону, охороняються безстроково.

Згідно зі ст. 29 Закону України «Про авторське право і суміжні права» майнові права авторів та інших осіб, які мають виключне авторське право, переходять у спадщину. Спадкоємцям надано право захищати авторство на твір і протидіяти перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору, а також будь-якому іншому посяганню на твір, що може завдати шкоди честі та репутації автора.

Закінчення строку дії авторського права на твори означає їх перехід до суспільного надбання. За формулюванням, поданим у ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права», *суспільне надбання — твори і об'єкти суміжних прав, строк дії авторського права і(або) суміжних прав на які закінчився.*

Твори, що стали суспільним надбанням, можуть вільно, без виплати авторської винагороди, використовуватися будь-якою особою (ст. 30 Закону), але за обов'язкової умови дотримання особистих немайнових прав автора, передбачених у ст. 14 Закону. Визначена законодавцем умова щодо дотримання особистих немайнових прав автора впливає з принципу їх безстрокової охорони згідно з ч. 10 ст. 28 Закону України «Про авторське право і суміжні права». Ця умова також базується на положеннях ч. 3 і ч. 4 ст. 269 ЦК України, де встановлено: особисті немайнові права тісно пов'язані з фізичною особою, і вона не може відмовитися від цих прав або бути позбавленою їх; особистими немайновими правами фізична особа володіє довічно⁴⁷. У сфері авторського права, пояснюють науковці, зміст посмертної охорони особистих немайнових прав розуміється саме як визнання існування зв'язку між померлим автором та його твором/творами. Після смерті автора перестає діяти лише право померлого визнавати

⁴⁷ Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. : станом на 15 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 27.09.2022); Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII : станом на 15 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення: 19.08.2022).

себе автором. Утім, авторство як певний зв'язок між автором і твором, зумовлений фактом його створення, нікуди не зникає та продовжує охоронятися законодавством з огляду на суспільну значущість результатів інтелектуальної, творчої діяльності автора. Тому особисті немайнові права автора твору — право авторства, право на ім'я, право на збереження цілісності твору та право протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору або будь-якому іншому посяганню на твір, що може зашкодити честі і репутації автора, охороняються безстроково. Кабінетом Міністрів України можуть встановлюватися спеціальні відрахування до фондів творчих спілок України за використання на території України творів, які стали суспільним надбанням.

Як правова категорія суспільне надбання (англ. public domain) — це правовий режим вільного використання твору — об'єкта авторського права у зв'язку з закінченням строків правової охорони виключних майнових прав автора цього твору, але з дотриманням його особистих немайнових (моральних) прав. Ключова характеристика режиму суспільного надбання полягає у відсутності авторсько-правової монополії на використання творів, тобто, його дія поширюється на твори, строк чинності авторських прав яких скінчився, або які на території України не охоронялися. Важливість творів, що перейшли у суспільне надбання, є багатогранною з точки зору їх пізнавального й аксіологічного вимірів, цінності інформаційного потенціалу та можливостей доступу до інтелектуальних і культурних надбань людства через вільне користування цими творами⁴⁸.

Алгоритм роботи з архівними документами, що мали правовий режим об'єктів авторського права, і є підстави вважати, що вони перейшли до суспільного надбання, передбачає здійснення таких дій:

– опрацювання біографії автора твору (дата його смерті, відомості про те, чи був він репресований, а згодом посмертно реабілітований, дати і факти реабілітації);

– встановити, чи був твір опублікований за життя автора або після його смерті, анонімно або під псевдонімом з урахуванням роз'яснень щодо строку дії правової охорони виключних майнових прав, визначеного українським законодавством;

⁴⁸ CDIP/7/INF/2 – Scoping Study on Copyright and Related Rights and the Public Domain prepared by Mrs. Séverine Dusollier, Professor, University of Namur, Belgium / WIPO. Committee on Development and Intellectual Property (CDIP). Seventh Session, Geneva, May 2 to 6, 2011. Geneva, 2011. 85 p. URL: CDIP/7/INF/2 – Scoping Study on Copyright and Related Rights and the Public Domain (wipo.int) (дата звернення: 22.01.2021); Мамчур Л., Ситцовой В. Співвідношення понять «сирітський твір» і «твір, що перейшов у суспільне надбання» в сучасному авторському праві // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2021. № 5. С. 13–24; Петренко І. Особливості використання літературних творів, які перейшли до суспільного надбання : зарубіжний досвід і національна практика // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2015. № 3. С. 13–20; Штефан А. С. Авторське право і суміжні права : особливості правої охорони, здійснення та захисту : монографія. Київ, 2017. С. 82–83.

– з’ясувати чи оприлюднення твору не суперечить волі його автора, вираженої ним у письмовій формі (в заповіті, листах, щоденниках, строкова або безстрокова заборона автором оприлюднення твору тощо);

– з’ясувати наявність або відсутність інших обмежень (наприклад, якщо йдеться про твір, створений у співавторстві, або про перекладений твір і встановити правовий статус оригінального твору);

– у разі виявлення документів, що перейшли до суспільного надбання, рекомендується зафіксувати їх наявність у примітках описів справ (документів) постійного зберігання та у довідковому апараті.

РОЗДІЛ ІІІ.

ЗМІСТ ТА УМОВИ ДІЇ СУМІЖНИХ ПРАВ

Глава 1.

Виникнення суміжних прав. Презумпція суміжних прав

Під суміжними правами з доктринальної точки зору розуміють права відповідних суб'єктів — права виконавців, права виробників фонограм, права виробників відеограм, права організацій мовлення і правове становище створених ними творів. Суміжні права виникли і діють з метою надання виконавцям, виробникам фонограм і відеограм, організаціям мовлення можливостей розпоряджатися результатами своєї діяльності, використовувати їх самостійно, а також мати вплив на порядок використання цих результатів іншими особами.

Суміжні права — певною мірою самостійний інститут і водночас він тісно пов'язаний із інститутом авторського права. Адже між ними дійсно є предметний зв'язок, оскільки суміжні правовідносини виникають, як правило, у сфері використання авторських творів. Також між ними існує юридичний зв'язок, що реалізується у загальних принципах і методах правового регулювання.

Як було зазначено у главі 3 розділу І посібника, суміжні права є похідними правами від авторського права, а тому їх виникнення та здійснення базується на безумовному дотриманні вимог авторського права. При цьому, якщо виникнення суміжних прав у виконавців залежить безпосередньо тільки від правомірності використання об'єктів авторського права, то умови виникнення суміжних прав виробників фонограм, організацій мовлення — від правомірності використання як творів, так і виконань.

Законодавством України затверджено такі основні принципові положення щодо суміжних прав, зокрема:

- виконавці здійснюють свої права за умови дотримання прав авторів виконуваних творів та інших суб'єктів авторського права;
- виробники фонограм, виробники відеограм, здійснюючи свої права, повинні дотримуватися прав суб'єктів авторського права і виконавців;
- організації мовлення, здійснюючи свої права, повинні дотримуватися прав суб'єктів авторського права, виконавців, виробників фонограм (відеограм).

Якщо виконавці, виробники фонограм і відеограм, організації мовлення не дотримуються зазначених положень, вони порушують законодавство і не можуть бути власниками суміжних прав. У випадках, коли виконується, записується

ся на фонограму, передається в ефір або через кабель не охоронюваний законом твір чи об'єкт, який не є результатом творчої діяльності, суміжні права мають самостійний характер.

За ст. 37 Закону України «Про авторське право і суміжні права» первинними суб'єктами суміжних прав є виконавець, виробник фонограми, виробник відеограми та організація мовлення. Суміжні права виникають внаслідок факту виконання твору, виробництва фонограми, виробництва відеограми, оприлюднення передачі організації мовлення. Для виникнення і здійснення суміжних прав не вимагається виконання будь-яких формальностей.

Виконавець, виробник фонограми, виробник відеограми для сповіщення про свої суміжні права на фонограмах, відеограмах і всіх їх примірниках, що розповсюджуються серед публіки на законних підставах, або їх упаковках можуть використовувати знак охорони суміжних прав.

Цей знак включає такі елементи:

- латинську літеру «Р», обведену колом;
- імена (назви) осіб, які мають щодо цих фонограм, відеограм суміжні права;
- рік першої публікації фонограми (відеограми).

Відсутність знаку охорони суміжних прав не позбавляє володільця суміжного права захисту, втім, може утруднювати в окремих випадках процес доказування у разі порушення прав. Кабінетом Міністрів України можуть установлюватися мінімальні ставки винагороди за використання об'єктів суміжних прав і порядок їх індексації.

У ст. 450 ЦК України сформульовано презумпцію суміжних прав: первинними суб'єктами суміжних прав є виконавець, виробник фонограми, виробник відеограми, організація мовлення. За відсутності доказів іншого виконавцем, виробником фонограми, відеограми, програми (передачі) організації мовлення вважається особа, ім'я (найменування) якої зазначено відповідно у фонограмі, відеограмі, їх примірниках чи на упаковці, а також під час передачі організації мовлення. Формулювання презумпції суміжних прав містить ч. 3 ст. 37 Закону України «Про авторське право і суміжні права»: за відсутності доказів іншого, виконавцем, виробником фонограми чи відеограми вважаються особи, імена (назви) яких зазначені на фонограмі, відеограмі та їх примірниках або на їх упаковці.

Виконавці, виробники фонограм, виробники відеограм, організації мовлення як суб'єкти суміжних прав мають особисті немайнові й майнові права. Враховуючи, що діяльність виконавців, виробників фонограм і відеограм, організацій мовлення є різною за змістом і наслідками у формі створених ними об'єктів, національним законодавцем передбачено для них різні групи особистих немайнових і майнових прав. Зокрема, на відміну від авторського права, де факт створення твору є універсальною підставою набуття майнових прав, для сфери суміжних прав характерним є диференційований підхід, що передбачає

неоднакові первісні підстави набуття майнових прав на різні об'єкти і, відповідно, певні відмінності⁴⁹.

Глава 2. Права виконавців

У ст. 38 Закону України «Про авторське право і суміжні права» визначено зміст особистих немайнових прав виконавця твору:

а) вимагати визнання того, що він є виконавцем твору, тобто, особі, яка здійснила виконання, законодавством надається можливість визначити себе як виконавця і вимагати визнання цього факту від інших осіб;

це право виникає з моменту здійснення виконання, на його реалізацію виконання твору під справжнім іменем або під псевдонімом виконавця не впливає;

б) вимагати, щоб його ім'я або псевдонім зазначалися чи повідомлялися у зв'язку з кожним виступом, записом чи виконанням (у разі, якщо це можливо);

наразі йдеться про право виконавця обирати спосіб зазначення його імені при виступі, запису чи виконанні — справжнього імені чи псевдоніма, а також право вимагати здійснення правильного оголошення або написання його імені чи псевдоніма; законом не передбачено використання виконань анонімно без згадування імені виконавця, втім, не обмежено можливості щодо використання декількох псевдонімів; право на ім'я не може відчужуватися і охороняється безстроково;

в) вимагати забезпечення належної якості запису виконання і протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій суттєвій зміні, що може завдати шкоди честі й репутації виконавця; за цим положенням виконавцю надано право на якісний запис його виконання і право на недоторканість виконання.

Необхідно підкреслити, що ефективність виконавської діяльності, якість її продукту в художній комунікації автор–виконавець–слухач значною мірою залежить від умов, в яких вона відбувається, а тому вимога виконавця щодо якості запису, враховуючи нині активне впровадження в мистецьку діяльність новітніх технологій, є цілком закономірною. Законодавством не передбачена нормативна

⁴⁹ Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. : станом на 15 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 20.09.2022); Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-ХІІ : станом на 15 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення: 19.09. 2022); Право інтелектуальної власності. Академічний курс : підруч. / Орлюк О. П., Андрощук Г. О., Бутнік-Сіверський О. Б. та ін.; за ред.: О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. Київ, 2007. С. 219–225; Посібник для суддів з інтелектуальної власності / Бенедисюк І. М., Гумега О. В., Доманська М. Л. та ін. Київ, 2018. С. 75–81.

формалізація критеріїв якості фонограм чи відеограм, відтак основою слугують критерії художньої якості у поєднанні з техніко-технологічними складовими, розроблені в сучасному мистецтві. Право на недоторканість виконання означає надане виконавцеві законом право протидіяти: внесенню без його згоди будь-яких змін у виконання щодо назви, скорочення обсягу виконання, заміни окремої частини виконання, будь-якого іншого порушення цілісності виконання; використанню виконання за іншим призначенням, ніж передбачалося виконавцем, що може призвести до неправильного сприйняття виконання твору і негативного враження від особи виконавця, врешті нанести шкоди його репутації.

Згідно зі ст. 39 Закону виконавцям надано виключне майнове право дозволяти чи забороняти іншим особам:

- публічне сповіщення своїх незафіксованих виконань (прямий ефір);
- фіксацію у фонограмах чи відеограмах своїх раніше незафіксованих виконань;
- відтворення (пряме і(або) опосередковане) своїх виконань, зафіксованих без їх згоди у фонограмі чи відеограмі, чи за їх згодою, але якщо відтворення здійснюється з іншою метою, ніж та, на яку вони дали свою згоду;
- розповсюдження своїх виконань, зафіксованих у фонограмі чи відеограмі, шляхом першого продажу або іншої передачі права власності у разі, коли він при першій фіксації виконання не надав дозволу виробнику фонограми (виробнику відеограми) на її подальше відтворення;
- комерційний прокат, а також майновий найм своїх виконань, зафіксованих у фонограмі чи відеограмі, якщо при фіксації не було їхньої згоди на комерційний прокат і майновий найм, навіть після розповсюдження виконань, здійсненого виробником фонограми (відеограми) або за його дозволом;
- розповсюдження своїх виконань, зафіксованих у фонограмах чи відеограмах, через будь-які засоби зв'язку таким чином, що будь-яка особа може отримати до них доступ із будь-якого місця і в будь-який час за їх власним вибором, якщо при першій фіксації виконання не було його згоди на такий вид розповсюдження.

Майнові права виконавців можуть передаватися (відчужуватися) іншим особам на підставі договору, в якому визначають спосіб використання виконань, розмір і порядок виплати винагороди, строк дії договору і використання виконань, територія, на яку розповсюджуються передані права тощо. Визначені договором ставки винагороди не можуть бути нижчими за мінімальні ставки, встановлені Кабінетом Міністрів України⁵⁰.

⁵⁰ Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-ХІІ : станом на 15 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення: 19.09. 2022); Гребінь О. П. Засоби підвищення ефективності процесу реставрації та відновлення фонограм: дис...канд техн наук: 05.09.08 / Гребінь Олександр Павлович; Національний технічний ун-т України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». Київ, 2021. С. 33–90. .

Глава 3.

Права виробників фонограм і виробників відеограм

Законодавством до особистих немайнових прав виробників фонограм і виробників відеограм віднесено:

- право зазначати своє ім'я (назву) на кожному носії запису або його упаковці поряд із зазначенням авторів, виконавців і назв творів;
- право вимагати згадування імені (назви) виробника фонограми (відеограми) у процесі використання фонограми (відеограми).

Законодавством не передбачено можливостей для фізичної особи здійснювати виробництво фонограм або відеограм під псевдонімом. Вимоги щодо згадування імені (назви) виробника фонограми у процесі її використання, на практичному рівні, як правило, не виконуються.

Наприклад: при використанні фонограм в ефірі радіостанції може оголошуватися ім'я виконавця та назва твору, а виробник фонограми не називається; при проведенні офіційних і релігійних заходів звукозаписи музичних творів часто використовуються також без оголошення імен і назв.

На відміну від виробника фонограми, ім'я (назва) виробника відеограми може бути вказаним безпосередньо у відеограмі, таким чином, при її використанні відбувається реалізація права на згадування імені (назви) виробника відеограми⁵¹.

За положеннями ст. 40 Закону України «Про авторське право і суміжні права», до майнових прав виробників фонограм і виробників відеограм належить їх виключне право на використання своїх фонограм, відеограм і виключне право дозволяти чи забороняти іншим особам:

- відтворення (пряме і(або) опосередковане) своїх фонограм і відеограм у будь-якій формі і будь-яким способом;
- розповсюдження серед публіки фонограм, відеограм та їх примірників шляхом першого продажу або іншої передачі права власності;
- комерційний прокат фонограм, відеограм та їх примірників, навіть після їх розповсюдження, здійсненого виробником фонограми чи відеограми або за їх дозволом;
- публічне сповіщення фонограм, відеограм та їх примірників через будь-які засоби зв'язку таким чином, що будь-яка особа може отримати до них доступ із будь-якого місця і в будь-який час за їх власним вибором;
- будь-яку видозміну своїх фонограм, відеограм;
- ввезення на митну територію України фонограм, відеограм та їх примірників із метою їх поширення серед публіки.

Майнові права виробників фонограм і виробників відеограм можуть передаватися (відчужуватися) іншим особам на підставі договору, в якому визна-

⁵¹ Бондаренко С. В. Авторське право та суміжні права. Київ, 2008. С. 164–165.

чаються спосіб використання фонограми (відеограми), розмір і порядок виплати винагороди, строк дії договору, строк використання фонограми (відеограми), територія, на яку розповсюджуються передані права, тощо. Визначені договором ставки винагороди не можуть бути нижчими за мінімальні ставки, встановлені Кабінетом Міністрів України. Майнові права виробника фонограми чи відеограми, який є юридичною особою, можуть бути також передані (відчужені) іншій особі у встановленому законом порядку внаслідок ліквідації юридичної особи — суб'єкта суміжних прав⁵².

Глава 4.

Права організацій мовлення

Особисті немайнові суміжні права організації мовлення включають: право авторства, право вимагати згадування своєї назви у зв'язку з записом, відтворенням, розповсюдженням створеної нею передачі та публічним сповіщенням її іншою організацією мовлення. Стосовно телевізійних організацій мовлення це право забезпечується через розміщення ними у своїх програмах власного логотипу — комбінації позначень (слова, літери, цифри, зображувальні елементи, комбінації кольорів), що придатні для виокремлення ефірного часу однієї теле-радіоорганізації від іншої.

За ст. 41 Закону України «Про авторське право і суміжні права» до майнових прав організацій мовлення належить:

1. Виключне право на використання своїх програм будь-яким способом і виключне право дозволяти чи забороняти іншим особам:

- публічне сповіщення своїх програм шляхом трансляції і ретрансляції;
- фіксацію своїх програм на матеріальному носії та їх відтворення;
- публічне виконання і публічну демонстрацію своїх програм у місцях із платним входом;
- організація мовлення також має право забороняти поширення на території України чи з території України сигналу зі супутника, що несе їх програми, розповсюджуючим органом, для якого цей сигнал із супутника не признався.

2. Майнові права організації мовлення:

- можуть передаватися (відчужуватися) іншим особам на підставі договору, в якому визначаються спосіб і строк використання програми мовлення, розмір і порядок виплати винагороди, територія, на яку розповсюджуються передані права тощо;

⁵² Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-ХІІ : станом на 15 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення: 23.09.2022).

– можуть бути передані (відчужені) іншій особі у встановленому законом порядку внаслідок ліквідації юридичної особи — суб'єкта суміжних прав⁵³.

Глава 5. Вільне використання об'єктів суміжних прав

У ст. 42 Закону України «Про авторське право і суміжні права» визначено випадки вільного використання об'єктів суміжних прав.

1. Допускається використання виконань, фонограм, відеограм і програм мовлення, їх фіксація, відтворення, доведення до загального відома без згоди виконавців, виробників фонограм, відеограм і організацій мовлення у випадках, передбачених ст. 21–25 цього Закону щодо обмеження майнових прав авторів літературних, художніх і наукових творів, якщо задовольняються такі умови:

- відтворення зазначених об'єктів здійснюється виключно з метою навчання чи наукових досліджень;
- право на відтворення, не поширюється на експорт відтворених примірників фонограм, відеограм, програм мовлення за межі митної території України;
- за суб'єктами суміжних прав зберігається право на справедливу винагороду з урахуванням кількості відтворених примірників.

Використання об'єктів суміжних прав без згоди суб'єктів суміжних прав є можливим лише за умови дотримання особистих немайнових прав суб'єктів авторського права і суміжних прав, встановлених у ст. 14 і ст. 38 цього Закону.

2. Допускається відтворення у домашніх умовах і виключно в особистих цілях творів і виконань, зафіксованих у фонограмах, відеограмах, репрографічне відтворення літературних, фотографічних, образотворчих та інших подібних творів без згоди суб'єктів авторського права і(або) суміжних прав, але з виплатою їм винагороди у порядку, встановленому законом.

Особливості виплати винагороди у таких випадках визначені Законом України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і(або) суміжних прав».

3. Визначене у ч. 1 і ч. 2 ст. 42 Закону України «Про авторське право і суміжні права» використання об'єктів суміжних прав без згоди суб'єктів суміжних прав не повинно завдавати шкоди нормальній експлуатації виконань, фонограм, відеограм, програм мовлення, зачіпати законні інтереси виконавців, виробників

⁵³ Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-ХІІ : станом на 15 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення: 26.09.2022); Про телебачення і радіомовлення : Закон України від 21.12.1993 № 3759-ХІІ : станом на 16 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3759-12#Text> (дата звернення: 26.09.2022). Андрусів П. Ф. Щодо питання немайнових авторських прав організацій мовлення // Часопис Київського університету права. 2011. № 1. С. 215–220.

фонограм, відеограм, програм мовлення чи інших суб'єктів авторського права і(або) суміжних прав⁵⁴.

Глава 6. **Строк чинності майнових суміжних прав**

У ст. 44 Закону України визначено строк дії суміжних прав.

Майнові права виконавців охороняються протягом 50 років від дати першого запису виконання.

Права виробників фонограм і відеограм охороняються протягом 50 років від дати першого опублікування фонограми (відеограми) або їх першого звукозапису (відеозапису), якщо фонограма (відеограма) не була опублікована протягом зазначеного часу.

Організації мовлення користуються наданими цим Законом правами протягом 50 років від дати першого публічного сповіщення передачі.

Закінчення строків захисту суміжних прав настає 1 січня року, наступного за роком, у якому закінчилися передбачені цією статтею строки захисту.

До спадкоємців виконавців, правонаступників виробників фонограм і відеограм та організацій мовлення переходить право дозволяти чи забороняти використання виконань, фонограм, відеограм, публічні сповіщення, а також право на одержання винагороди у межах установленого цією статтею строку.

На відміну від авторських творів, які після закінчення строку правової охорони переходять до суспільного надбання, для об'єктів суміжних прав перехід у суспільне надбання законодавством прямо не передбачений. Після закінчення строку правової охорони майнових суміжних прав допускається, що такі об'єкти можуть вільно використовуватися будь-якою особою і з будь-якою метою без одержання яких-небудь дозволів і виплати винагороди⁵⁵.

⁵⁴ Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-ХІІ : станом на 15 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення: 26.09.2022).

⁵⁵ Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-ХІІ : станом на 15 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення: 02.10.2022); Посібник для суддів з інтелектуальної власності / Бенедисюк І. М., Гумега О. В., Доманська М. Л. та ін. Київ, 2018. С. 81; Ходаківський Є. І., Якобчук В. П., Литвинчук І. Л. Інтелектуальна власність : економіко-правові аспекти : навч. посіб. Київ, 2014. С. 44.

РОЗДІЛ IV.

ВІДНЕСЕННЯ ДОКУМЕНТІВ НАЦІОНАЛЬНОГО АРХІВНОГО ФОНДУ ДО ОБ'ЄКТІВ АВТОРСЬКОГО ПРАВА І СУМІЖНИХ ПРАВ

Глава 1.

Критерії віднесення документів Національного архівного фонду до об'єктів авторського права

Як вже зазначалося у попередніх розділах посібника, об'єктами авторського права є твори у галузі науки, літератури, мистецтва. В українському законодавстві відсутня унормована дефініція поняття «твір». Спрямування поняття «твір» в юридичну площину забезпечується через законодавче закріплення у доктрині авторського права його двох ключових ознак: твір повинен бути створений у результаті інтелектуальної, творчої діяльності та виражений у певній об'єктивній формі. Визначення особливостей правового режиму творів як об'єктів авторського права, конкретизація їх видів і специфіки здійснюється з метою охорони авторського права на них.

Перелік об'єктів авторського права в галузі науки, літератури, мистецтва, що може доповнюватися новими творами, містить ч. 1 ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права»:

- 1) літературні письмові твори белетристичного, публіцистичного, наукового, технічного або іншого характеру (книги, брошури, статті тощо);
- 2) виступи, лекції, промови, проповіді та інші усні твори;
- 3) комп'ютерні програми;
- 4) бази даних;
- 5) музичні твори з текстом і без тексту;
- 6) драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні й інші твори, створені для сценічного показу, та їх постановки;
- 7) аудіовізуальні твори;
- 8) твори образотворчого мистецтва;
- 9) твори архітектури, містобудування, садово-паркового мистецтва;
- 10) фотографічні твори, у т. ч. твори, виконані способами, подібними до фотографії;
- 11) твори ужиткового мистецтва, у т. ч. декоративного ткацтва, кераміки, різьблення, ливарства, з художнього скла, ювелірні вироби тощо;
- 12) ілюстрації, мапи, плани, кресленики, ескізи, пластичні твори, що стосуються географії, геології, топографії, техніки, архітектури та інших сфер діяльності;

13) сценічні обробки творів, зазначених у п. 1 цієї частини, і обробки фольклору, придатні для сценічного показу;

14) похідні твори;

15) збірники творів, збірники обробок фольклору, енциклопедії та антології, збірники звичайних даних, інші складені твори за умови, що вони є результатом творчої праці за добором, координацією або упорядкуванням змісту без порушення авторських прав на твори, що входять до них як складові частини;

16) тексти перекладів для дублювання, озвучення, субтитрування українською та іншими мовами іноземних аудіовізуальних творів;

17) інші твори⁵⁶.

Відповідно до п. 18 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав» від 04.06.2010 р. № 5, авторське право виникає в силу факту створення інтелектуальною творчою працею автора або співавторів твору науки, літератури, мистецтва. Твір вважається створеним із моменту первинного надання йому будь-якої об'єктивної форми з урахуванням суті твору (зокрема, письмової, електронної, речової форми). Якщо не доведено інше, результат інтелектуальної діяльності вважається створеним творчою працею⁵⁷. Юридично значущі елементи об'єктивної форми вираження твору (наприклад, в літературних творах — це мова, діалоги) відображають індивідуальні рішення й підходи, використані автором у процесі його створення і охороняються авторським правом.

Специфіка об'єктів авторського права як творів науки, літератури, мистецтва потребує звернення до понять «інтелект», «інтелектуальна діяльність», «творчість», «творча діяльність».

Із філософської точки зору поняттям «інтелект» (від лат. *intellectus* — пізнання, розуміння, розсудок) позначають вищу пізнавальну здатність мислення, яка принципово відрізняється творчим, активним характером від пасивно чуттєвих форм пізнання⁵⁸. Інтелект характеризує індивідуальні особливості людини, які проявляються в її розумових і пізнавальних здібностях (мислення, відчуття, сприйняття, пам'ять, уявлення), пов'язані з отриманням, запам'ятовуванням, обробленням, використанням інформації, дозволяють їй здобувати нові знання, ефективно адаптуватися у навколишньому світі, переймати соціальний досвід та успішно його реалізовувати в процесі життєдіяльності.

⁵⁶ Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-ХІІ : станом на 15 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення: 24.09.2022).

⁵⁷ Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 04.06.2010 № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-10#Text> (дата звернення: 07.05.2022).

⁵⁸ Філософський енциклопедичний словник / НАН України; Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди; ред. кол.: В. І. Шинкарук (гол. ред.) та ін. Київ, 2002. С. 244–245.

Інтелектуальна діяльність — це розумова (творча, духовна) праця людини, втілюється у певних результатах — інтелектуальних продуктах, в її процесі відтворюється персоніфікований інтелектуальний капітал та інтелектуальний розвиток людини, що слугують важливими мотиваційними чинниками трудової діяльності. Інтелектуальну діяльність трактують як потужну рушійну силу розвитку людської цивілізації, що базується на досягненнях науки, культури, традиціях, культурних і духовних цінностях. Результати інтелектуальної діяльності у науковій, технічній, літературній, мистецькій, інших сферах, як нематеріальні за своєю природою об'єкти, в умовах високотехнологічного етапу розвитку інформаційного суспільства, підвищення ролі інновацій, формування глобального інформаційного простору набувають особливої значущості й перспективи.

Етимологічний сенс поняття «творчість» пов'язують з особистісною якістю людини у процесі певного виду її діяльності створювати суспільно значущі духовні й матеріальні цінності, пройнятої елементами нового, вдосконалення, збагачення розвитку⁵⁹. Науковці, всебічно досліджуючи феномен творчості, незважаючи на полісемію наукових поглядів і світоглядних позицій, пов'язують цю категорію з поняттям культури, інтелекту, наголошуючи на неможливості здійснення творчої діяльності без інтелектуальної поведінки особи⁶⁰.

Творча діяльність розуміється переважно як цілеспрямована діяльність людини, результатами якої можуть бути нові знання, оригінальні способи вирішення певної проблеми, наукові відкриття, художні й мистецькі твори. Це — багатогранний, багатоаспектний процес, що відображає певний синтез пізнавальної, емоційної, вольової сфери людської свідомості, є вищим рівнем пізнання, базується на накопичених знаннях, сприяє реалізації індивідуальних властивостей людини, виступає базовим культуротворчим чинником розвитку соціуму. В контексті естетичного дискурсу при трактуванні творчої діяльності здебільшого акцентується увага на поняттях «творчий процес», «художня творчість», «художній образ», що включає діяльність письменника, композитора, художника, актора, її творчий характер, втілений в унікальності, неповторності, індивідуальності твору, зумовлених особливостями світогляду, моральними, естетичними і професійними якостями його автора, засобами художнього вираження⁶¹.

У доктрині авторського права визначено дві ключові ознаки творчої діяльності — оригінальність і новизна. Ці ознаки дозволяють здійснити розмежу-

⁵⁹ Великий тлумачний словник української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ, 2005. С. 1435.

⁶⁰ Козинець А. О., Вавженчук С. Я., Биркович Т. І. Права працівників культурно-мистецької сфери в сучасних умовах // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2019. № 3. С. 47–51.

⁶¹ Роменець В. А. Психологія творчості : навч. посіб. 3-е вид. Київ, 2004. 288 с.; Турина О. Л. Психологія творчості : навч. посіб. Київ, 2007. 160 с.

вання творчої діяльності з іншими видами діяльності, а також слугують певними критеріями для виокремлення створених авторами якісно нових культурних цінностей від інших об'єктів права інтелектуальної власності.

Оригінальний (лат. *originālis* — первісний) означає «справжній», «непідроблений», «цілком самостійний», «самобутній». Авторське право України найчастіше визначає оригінальність твору через наявність власного творчого внеску автора у створений ним об'єкт. Зрозуміло, що оригінальність твору не може бути абсолютною, оскільки його створення відбувається не «на пустому місці», а на ґрунті традицій, засвоєння попередніх напрацювань і здобутків. Однак, для того, щоб твору було надано правову охорону, він має концентрувати неповторну творчу індивідуальність автора, містити його творчі рішення, підходи, характеристики, що виключають сліпе копіювання чужих ідей, думок, поглядів тощо, і якісно відрізняють цей твір від інших творів у певній сфері життєдіяльності суспільства. Твір вважається оригінальним за умови наявності у ньому саме особистого творчого внеску автора та в обсязі, достатньому для виникнення охоронюваного законом самостійного об'єкта інтелектуальної власності, презумпція правомірності якого не заперечена судом у встановленому порядку.

Новизна як додатковий критерій знаходить втілення у новому змісті, формі твору, нових ідеях, встановленні нових фактів, властивостей, закономірностей, розробленні нових методів дослідження, наукових концепцій і в цих проявах вона доповнює й поглиблює ознаку оригінальності. Новий результат творчої діяльності не означає щось абсолютно нове, чого раніше не існувало і суспільству не було відоме. Авторське право допускає творчість на основі попередніх досягнень, що цілком закономірно. Однак, твір: не повинен бути копією іншого твору або складатися з уривків інших творів; містити охоронювані елементи певного об'єкта авторського права, адже це свідчить про відсутність особистої творчої діяльності та особистого внеску в створення твору⁶².

Отже, авторське право охороняє зафіксований в його об'єктах результат творчої діяльності, що відображає синтез індивідуального світобачення, духовних цінностей і професійної майстерності автора, реалізацію ним унікального художнього замислу у взаємодії інтелектуальних, мистецтвознавчих і аксіологічних компонентів, багатовимірному переплетінні з соціумом і різноманітних контекстів історичної доби. Твір за своїм характером має бути суспільно корисним, містити нові культурні цінності для суспільства, адже тільки тоді можуть виникнути суспільні відносини з приводу його використання.

На підставі викладеного вище можна зробити висновок, що документи НАФ як об'єкти авторського права мають такі ознаки:

- належать до творів у галузях науки, літератури, мистецтва;

⁶² Майданик Л. Поняття оригінальності твору в авторському праві : досвід ЄС, України та інших зарубіжних країн // Підприємництво, господарство і право. 2018. № 10. С. 32–36.

– є результатом самостійної творчої діяльності автора і за відсутності доказів іншого автором твору вважається особа, зазначена як автор на оригіналі або примірнику твору;

– виражені у певній об'єктивній формі (наприклад, для літературних творів — це текст, аудіовізуальних творів — рухомі зображення, творів образотворчого мистецтва — малюнок) і зафіксовані на матеріальному носії;

– охороняються законодавством незалежно від їх призначення, завершеності, жанру, обсягу, мети, факту оприлюднення, державної реєстрації тощо.

Глава 2.

Об'єкти авторського права, що мають авторсько-правову охорону

Літературні твори становлять значну за обсягом групу творів, що охороняються авторським правом. Поняття «літературний твір» узагальнено означає твір, в якому здійснюється вираження думок, образів, почуттів за допомогою слова в оригінальній композиції та через оригінальний виклад. Для літературного твору як об'єкту авторського права властиві такі ознаки: він є продуктом духовної творчості як передумови його існування; має бути наділений зовнішньою формою, за допомогою якої стає доступним і закріплює своє існування; призначений для користування в суспільстві у літературному обігу⁶³. Ознакою літературного твору також є використання символів і знаків для закріплення твору на матеріальному носії, який може бути виготовлений з будь-якого матеріалу. Вид і тип символів істотного значення не має — це можуть бути літери відповідної мови, математичні символи, нотні знаки, хімічні формули, мова програмування.

Літературні твори можуть бути класифіковані:

– *за формою вираження:*

на письмові літературні твори наукового, технічного, белетристичного, публіцистичного або іншого характеру (книги, брошури, статті, тексти з музичними творами тощо);

усні твори (доповіді, виступи, промови, лекції), що мають творчий характер, і, відповідно, не є повторенням чи комбінацією, плагіатом з інших творів, а наділені ознаками оригінальності;

– *за видами:*

на художні твори (романи, повісті, оповідання, поезія тощо);

наукові твори (монографії, статті у наукових збірниках, періодичних виданнях, дисертації, автореферати дисертацій, підручники, посібники тощо).

До письмових творів належать твори незалежно від їх цінності, призначення, жанру, зафіксовані на матеріальному або електронному носії, зокрема:

листування, щоденники;

⁶³ Шершеневич Г. Ф. Авторское право на литературные произведения. Казань, 1891. С. 154–161.

твори, написані особливою математичною мовою (рівняння, геометричні фігури тощо), мовою коду або спеціальною технічною мовою;

драматичні або сценічні твори (літературні твори, написані у діалогічній формі, та призначені для виконання на сцені; такі твори можуть бути не тільки первинними, а також переробкою існуючих творів та опублікованими);

правовій охороні підлягає:

база даних (компіляція даних) — сукупність творів, даних або будь-якої іншої незалежної інформації у довільній формі, у т. ч. — електронній, підбір і розташування складових частин якої та її упорядкування є результатом творчої праці, складові частини якої є доступними індивідуально і можуть бути знайдені за допомогою спеціальної пошукової системи на основі електронних засобів (комп'ютера) чи інших засобів;

комп'ютерна програма — набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів чи у будь-якому іншому вигляді, виражених у формі, придатній для зчитування комп'ютером, які приводять його у дію для досягнення певної мети або результату (це поняття охоплює як операційну систему, так і прикладну програму, виражені у вихідному або об'єктному кодах).

До об'єктів авторського права належать:

музичні твори, незалежно від жанру, кількості виконавців або кількості використовуваних інструментів, із текстом і без тексту;

аудіовізуальні твори — зафіксовані на об'єктивній формі (на матеріальному носії, в електронній формі тощо) твори, що складаються із серії послідовних кадрів (зображень) чи аналогових або дискретних сигналів, які відображають (закодовують) рухомі зображення (як із звуковим супроводом, так і без нього) і сприймаються виключно за допомогою того чи іншого виду екрана, на якому рухомі зображення візуально відображаються за допомогою технічних засобів, а звук (за наявності звукового супроводу) — за допомогою звукових пристроїв⁶⁴;

фотографічні твори — зображення, що мають творчий характер, втілюють авторський задум, ідею, та які зафіксовані на будь-якому можливому носії, незалежно від технічної природи процесу отримання зображення, і які не є частиною аудіовізуального твору⁶⁵;

твори образотворчого мистецтва — твори пластичних мистецтв, що відтворюють візуально сприйнятту дійсність на двовимірній площині (живопис, графіка) чи у просторі за допомогою тривимірних об'єктів (скульптура); в їх основі — використання і творче переосмислення явищ дійсності;

твір образотворчого мистецтва — скульптура, картина, малюнок, гравюра, літографія, твір художнього (у т. ч. сценічного) дизайну тощо;

⁶⁴ Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-ХІІ : станом на 15 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення: 22.02.2022).

⁶⁵ Улітіна О. В. Фотографічний твір як об'єкт авторського права : монографія / НДІ інтелектуальної власності НАПрНУ. Київ, 2019. С. 77.

залежно від специфіки засобів художнього вираження різні види образотворчого мистецтва відтворюють такі об'єктивні особливості навколишнього світу як об'єм, колір, простір, матеріальна форма предметів, світлоповітряне середовище; окрім фіксації образу безпосереднього чуттєвого сприйняття, образотворчому мистецтву доступне відображення розвитку подій у часі, динамічність дії, розкриття психологічного й емоційного змісту зображуваної ситуації, духовного світу людини;

живопис — вид образотворчого мистецтва, твори якого створюються за допомогою фарб, що наносяться на тверду поверхню; живопис є важливим засобом художнього відображення й тлумачення дійсності, має соціальний зміст і виконує різноманітні функції;

розрізняють живопис: монументально-декоративний (стінні розписи, плафони, панно); станковий (картини); декораційний (ескізи кіно-, театральних декорацій, костюмів); іконопис; мініатюру; діораму, панораму; за техніками — акварель, темпера, пастель, гуаш, фреску;

ескізи, окремі малюнки, інші форми підготовчої роботи автора є об'єктами авторського права і підлягають авторсько-правовій охороні;

графіка (грец. graphike, від grapho — пишу, рисує; англ. graphic art, фр. art graphique, нім. graphik) — вид образотворчих мистецтв, орієнтований на створення зображення на площині паперу художніми засобами лінії та плями;

специфіка творів графіки полягає в їх здатності оперативно реагувати на актуальні події, загострено та лаконічно формувати художній образ, розвивати тему в циклах і серіях зображень; за призначенням графіку класифікують на станкову, книжкову, газетно-журнальну, прикладну (промислову), плакат; за способом виконання і тиражування — на унікальну і друковану; новим типом, що поєднує елементи рисованої та друкованої графіки, є комп'ютерна графіка, художні образи якої формуються в електронних системах, відтворюються на екрані, друкуються на принтері;

гравюра (фр. gravure від graver — вирізати) — вид графіки, який об'єднує твори, виконані шляхом друку з дошки, обробленої різними способами гравіювання; особливостями гравюри є тиражування, тобто можливість отримувати значну кількість копій-відбитків;

літографія — один з основних видів графіки; спосіб друкування, при якому відбитки одержуються перенесенням фарби під тиском з плоскої друкованої форми безпосередньо на папір;

скульптура (лат. sculpture, sculpo — висікаю, вирізаю) — ліплення, пластика (гр. plastike, від plasso — ліплю) — вид образотворчого мистецтва, твори якого мають матеріальний предметний об'єм і тривимірну форму, що існує в реальному просторі, та виконані з твердих або пластичних матеріалів;

розрізняють такі види скульптури: кругла скульптура, твори якої можна оглядати з різних сторін (статуя, група, статуетка, бюст); рельєф — напівоб'ємне зображення на площині, яке визначається за висотою та глибиною зображен-

ня: горельєф (високий), барельєф (низький), контррельєф (поглиблений); твори скульптури можуть бути виконані висіканням (з каменю, дерева, льоду тощо), ліпленням (з глини, пластиліну, воску), відливанням (з бронзи, срібла, золота, бетону тощо);

дизайн — художнє проєктування промислових виробів, що враховує форму, матеріал і призначення предмета; сучасний дизайн є галуззю, де об'єднуються новітні досягнення науки, техніки, гуманітарних знань і художньо-естетична сфера; використовуються дані ергономіки (науки, що вивчає психофізіологічні і функціональні особливості людини), економіки, екології;

сфера застосування дизайну охоплює всі види людського життя і діяльності: знаряддя праці і механізми, предмети побуту (посуд, побутові прилади, аудіо- і відеоапаратура, меблі), одяг, книги і рекламну продукцію, оформлення життєвого простору людини — житлових інтер'єрів і садово-паркових зон (ландшафтний дизайн); сучасні технології зумовили появу комп'ютерного дизайну; в художньому проєктуванні створюються унікальні авторські твори «дизайну як мистецтва» (арт-дизайн)⁶⁶;

твори хореографії та пантоміми як види сценічних творів:

хореографія (грец. χορεία — танок і грец. γραφή — пишу) — 1) мистецтво постановки танцю в усіх його різновидах, наприклад, класична хореографія; 2) постановка танцю, балету, танцювальних номерів, а також сукупність танцювальних рухів, що входять до них;

пантоміма (грец. παν (pantos — усе і mimos — мім) — 1) вид сценічного мистецтва, в якому художній образ створюється за допомогою пластично виразних рухів тіла, жестів, міміки без слів; 2) театральна вистава, яку здійснюють за допомогою засобів цього мистецтва, нетрадиційний номер⁶⁷;

твори декоративно-ужиткового мистецтва — твори образотворчого мистецтва, втілені або перенесені на предмет користування з ужитковою метою, створені ручним або промисловим способом, у т. ч. твори декоративного ткацтва, кераміки, різьблення, ливарства, з художнього скла, художні ковані вироби, ювелірні вироби тощо; твори декоративно-ужиткового мистецтва: є надбанням матеріальної культури тієї епохи, за якої були створені; тісно пов'язані зі звичаями, національними й естетичними особливостями; поєднують естетичні та практичні якості, мають свою образність, особливий художній зміст і водночас обслуговують побутові потреби людини; при їх виготовленні майстри використовують найрізноманітніші матеріали — метал (бронзу, срібло, золото, платину, різні сплави), дерево, глину, скло, камінь, текстиль (натуральні й штучні тканини);

⁶⁶ Бойко Ю. М., Бойко Т. В. Понятійно-термінологічний словник з культурології та художньої культури / за заг. ред. Ю. М. Бойка. Вінниця, 2012. 164 с.; Шевнюк О. Л. Словник термінів образотворчого мистецтва : навч. посіб. Вид. 2-ге, випр. і доп. Київ, 2015. 100 с.

⁶⁷ Сучасний словник іншомовних слів. Близько 20 тисяч слів і словосполучень / уклад.: О. І. Скопненко і Т. В. Цимбалюк. Київ, 2006. С. 515, С. 737. (Словники України).

твори архітектури, містобудування і садово-паркового мистецтва:

архітектура (лат. architectura, грец. architekton — будівельник) — мистецтво зведення будівель і споруд; один із видів просторових мистецтв: який формує просторове середовище для життя і діяльності людей; має первинне значення в синтезі мистецтв (живопису, скульптури, декоративно-прикладної творчості), об'єднуючи їх в художній ансамбль; архітектурні споруди є пам'ятками матеріальної культури (свідчать про технічні досягнення, пов'язані з практичними потребами людей) і творами мистецтва, які за допомогою специфічної мови розкривають світовідчуття і настрої своєї епохи, її світоглядну картину буття та домінуючий спосіб мислення⁶⁸;

твори архітектури — це твори у галузі мистецтва спорудження будівель і ландшафтних утворень (кресленики, ескізи, моделі, збудовані будівлі та споруди, парки, плани населених пунктів тощо);

містобудування (містобудівна діяльність) — цілеспрямована діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, громадян, об'єднань громадян зі створення й підтримання повноцінного життєвого середовища, яка включає прогнозування розвитку населених пунктів і територій, планування, забудову та інше використання територій, проектування, будівництво об'єктів містобудування, спорудження інших об'єктів, реконструкцію історичних населених пунктів при збереженні традиційного характеру середовища, реставрацію і реабілітацію об'єктів культурної спадщини, створення інженерної й транспортної інфраструктури;

твори містобудування — об'єкти будівництва у межах населеного пункту або його частини (кварталу, вулиці), іншої містобудівної структури (району, функціональної зони); окремі архітектурні споруди, пов'язані з ними твори монументального, декоративного та образотворчого мистецтва, які характеризуються особливостями певної культури, епохи, певних стилів, традицій або авторів; кресленики, макети певної культури, епохи, певних стилів, традицій або авторів; кресленики, макети, електронні моделі об'єктів містобудування⁶⁹;

садово-паркове мистецтво — мистецтво проектування і створення об'єктів озеленення — парків, лісопарків, садів, скверів, бульварів, малих садів тощо, засноване на вмінні використовувати прийоми композиції, перспективи, теорії світла і кольору, знання природних (рослини, ґрунти, вода, каміння) та інших матеріалів;

⁶⁸ Бойко Ю. М., Бойко Т. В. Понятійно-термінологічний словник з культурології та художньої культури / за заг. ред. Ю. М. Бойка. Вінниця, 2012. С. 12.

⁶⁹ Про основи містобудування : Закон України від 16. 11.1992 № 2780-XII : станом на 20 верес. 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2780-12#Text> (дата звернення: 19.05.2021); Містобудування : довідник проектувальника /за ред. Т. Ф. Панченко. Київ, 2001. 192 с.

твори садово-паркового мистецтва: мають давню історію, особливості, зумовлені суспільно-політичними, художньо-естетичними, природними, стильовими та планувально-композиційними аспектами й засобами впливу; відображають певний ідейний зміст у художніх образах; становлять оригінальні культурні втілення минулих епох і сучасності; є надбанням світової й національної культури та культурної спадщини ⁷⁰;

мапи (геологічні, політичні, фізичні, астрономічні, космічні, магнітні, кліматичні тощо), плани, кресленики, що стосуються географії, геології, топографії визнаються об'єктами авторського права за умови творчого внеску автора в їх створення (технічний рівень виконання, авторський стиль тощо).

Окремі групи об'єктів авторського права становлять:

похідні твори: анотація, адаптація, аранжування, обробка фольклору, переклади, інша переробка творів, науки, літератури, мистецтва;

складені твори: збірники творів, енциклопедії, антології, збірники наукових праць, газети, журнали, інші складені твори;

службові твори, створені автором у порядку виконання службових обов'язків відповідно до службового завдання чи трудового договору (контракту) між ним і роботодавцем.

Законодавством охороняється не тільки твір, а також його частина, яка може використовуватися самостійно, у т. ч. оригінальна назва твору, що розглядається як твір.

Наприклад: частина літературного твору — глава роману (при поступовій публікації в періодичних виданнях), том словника, енциклопедії тощо (при опублікуванні послідовно у часі); частина музичного твору — оперна арія, яка може виконуватися у складі опери та використовуватися окремо.

Згідно з п. 18 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав» від 04.06.2010 р. № 5 *назва твору, фрази, словосполучення та інші частини твору, які можуть використовуватися самостійно, підлягають охороні як об'єкт авторського права тільки у тому випадку, коли вони є результатом творчої діяльності автора та є оригінальними* ⁷¹.

Враховуючи труднощі, що можуть виникати в роботі з науковими, аудіовізуальними, фотографічними, похідними, складеними, службовими творами, ми розглянемо їх особливості як об'єктів авторського права у наступній главі посібника.

⁷⁰ Барановська Н. Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва у культурній спадщині : етимологія поняття, історія створення та художньо-естетичні особливості // Historical and cultural studies. 2020. Vol. 7, № 1. С. 6–11; Роговський С. В. Термінологічний словник-довідник фахівця з садово-паркового будівництва і ландшафтної архітектури. Київ, 2017. 140 с.

⁷¹ Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 04.06.2010 р. № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-10#Text> (дата звернення: 05.03.2022).

Глава 3.

Особливості наукових, аудіовізуальних, фотографічних, похідних, складених, службових творів як об'єктів авторського права

Наукові твори

У широкому розумінні наукові твори — це оригінальні письмові твори наукового, науково-технічного, науково-популярного і прикладного характеру. Наукові твори, враховуючи їх «походження» — авторів і сферу, в якій відбувається створення цих творів, видову структуру, їхній інформаційний потенціал та його функційне призначення, займають із точки зору правового регулювання особливе місце серед об'єктів авторського права. Законодавство України з права інтелектуальної власності не містить тлумачення поняття «наукові твори», їх названо у переліку об'єктів авторського права в галузях науки, літератури, мистецтва. Зокрема, такий підхід застосовано у ЦК України (ч. 1 ст. 433), Законі України «Про авторське право і суміжні права» (ч.1 ст. 8), який, по суті, повторює аналогічну конструкцію «Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів» (ч. 1 ст. 2), не розкриваючи властиві цим об'єктам ознаки, що відрізняють їх від творів літератури та мистецтва. За ст. 1. Всесвітньої конвенції про авторське право 1952 р. кожна договірна держава зобов'язується вжити всіх заходів, необхідних для забезпечення достатньої і ефективної охорони прав авторів на літературні, наукові й художні твори, як-от: твори письмові, музикальні, драматичні та кінематографічні, твори живопису, графіки й скульптури⁷². У наукових публікаціях підкреслено, що найбільш поширеною формою інтелектуальної діяльності в гуманітарній сфері є саме літературна діяльність, а до її результатів належать твори науки і художньої літератури⁷³.

Вирішення проблем, пов'язаних із дефінітивною артикуляцією та визначенням ключових ознак наукових творів має важливе теоретичне і практичне значення. Адже ці твори містять цінні інформаційні ресурси для розвитку й функціонування науково-технічної сфери суспільства, здійснення фундаментальних і прикладних досліджень, створення нових технологій, пристроїв, наукомістких

⁷² Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. : станом на 15 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 20.10.2022); Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII : станом на 15 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення: 20.10. 2022); Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів. Паризький акт від 24 лип. 1971 р., зі змінами від 28 верес. 1979 р. // Законодавство України про інтелектуальну власність : тематична збірка. У 3-х т. Т. 3. Міжнародні договори України з питань інтелектуальної власності / упоряд.: П. М. Цибульов, А. М. Горнісевич, С. М. Болелій. Київ, 2006. С. 28; Всесвітня конвенція про авторське право. Прийнята в Женеві 6 вересня 1952 року // Там само. С. 22.

⁷³ Дюкарева-Бержаніна К. Ю. Охорона прав інтелектуальної власності співавторів творів науки: дис. ... канд юрид. наук: 12.00.03 / Дюкарева-Бержаніна Катерина Юріївна; Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка; Тернопільський нац. економічний ун-т. Львів, 2019. С. 37–38.

матеріалів, товарів, або істотного їх удосконалення, забезпечення потреб держави в інноваційному науковому й технологічному розвитку, а також для реалізації інтелектуального і професійного потенціалу громадян у науковій, науково-технічній діяльності, здобуття й використання ними нових знань, підвищення їхнього добробуту, культурного, професійного й духовного зростання.

Суттєво поглиблює можливості розкриття сутності поняття «наукові твори» аналізування логічних зв'язків і перетинань цього поняття з поняттями вищого рівня, тобто базовими, які розглядаються у довідниках, наукових публікаціях і закріплені в системі законодавства України про наукову і науково-технічну діяльність.

Таким базовим поняттям є «наука» — сфера, де створюються наукові твори.

У довідкових виданнях, публікаціях поняття «наука» переважно тлумачиться: 1) як особливий вид пізнавальної діяльності, спрямований на отримання об'єктивних, обґрунтованих, системно організованих знань про світ; 2) соціальний інститут, що забезпечує прирощення, поширення, збереження, застосування, розвиток наукових знань. Засобами виробництва і систематизації знань є теоретичне обґрунтування, емпіричне випробування і перевірка пізнавальних результатів для розкриття їх об'єктивного змісту (істинності, достовірності, інтерсуб'єктивності). Також поняття застосовують для назви окремих галузей наукових знань.

Наука характеризується такими основними ознаками:

- наявністю систематизованого знання (наукових ідей, теорій, концепцій, законів, закономірностей, принципів, гіпотез, основних понять, фактів);
- наявністю наукової проблеми, об'єкта і предмета дослідження;
- практичною значущістю як явища (процесу), що вивчається, так і знань про нього.

Наукова діяльність — інтелектуальна, творча діяльність, спрямована на одержання нових знань і(або) пошук шляхів їх застосування, основними видами якої є фундаментальні та прикладні наукові дослідження.

Наукова діяльність існує у різних видах, зокрема: науково-дослідницькій, науково-організаційній, науково-інформаційній, науково-педагогічній, науково-допоміжній тощо. Кожен із зазначених видів наукової діяльності має свої специфічні функції, завдання і результати.

Суб'єктами наукової діяльності є: наукові працівники, науково-педагогічні працівники, аспіранти, докторанти, інші вчені, наукові установи, університети, академії, інститути, інші юридичні особи незалежно від форми власності, що мають відповідні наукові підрозділи та громадські наукові організації.

Наукове дослідження — основна форма існування і розвитку науки, цілеспрямований процес пізнання, результатом якого є система понять, законів, теорій. Мета наукового дослідження полягає у достовірному й всебічному вивченні об'єкта, процесу чи явища, їх структури, зв'язків і відносин на основі розроблених у науці наукових принципів і методів пізнання, а також в отриманні та впро-

вадженні у різні сфери життєдіяльності людини корисних для неї результатів. За сутністю в законодавстві виділяють фундаментальні й прикладні дослідження.

Фундаментальні наукові дослідження охоплюють теоретичні й експериментальні наукові дослідження, спрямовані на одержання нових знань про закономірності організації та розвитку природи, суспільства, людини, їх взаємозв'язків. Результатом фундаментальних наукових досліджень є гіпотези, теорії, нові методи пізнання, відкриття законів природи, невідомих раніше явищ і властивостей матерії, виявлення закономірностей розвитку суспільства тощо, які не орієнтовані на безпосереднє практичне використання у сфері економіки.

Прикладні наукові дослідження — це теоретичні та експериментальні наукові дослідження, спрямовані на одержання і використання нових знань для практичних цілей. Результатом прикладних наукових досліджень є нові знання, призначені для створення нових або вдосконалення існуючих матеріалів, продуктів, пристроїв, методів, систем, технологій, конкретні пропозиції щодо виконання актуальних науково-технічних і суспільних завдань.

Науковий результат (наукова продукція) досліджень — це нове знання, одержане у процесі фундаментальних або прикладних наукових досліджень, та зафіксоване на носіях наукової інформації у формі звіту, наукової праці, наукової доповіді, наукового повідомлення про науково-дослідну роботу, монографічного дослідження, наукового відкриття тощо.

Науково-технічний (прикладний) результат — одержані під час проведення прикладних наукових досліджень, науково-технічних (експериментальних) розробок нові або істотно вдосконалені матеріали, продукти, процеси, пристрої, технології, системи, нові або істотно вдосконалені послуги, введені в дію нові конструктивні чи технологічні рішення, завершені випробування, розробки, що впроваджені або можуть бути впроваджені в суспільну практику. Науково-технічний (прикладний) результат може бути реалізований у формі ескізного проекту, експериментального (дослідного) зразка або його діючої моделі, конструкторської або технологічної документації на науково-технічну продукцію, дослідного зразка, проекту нормативно-правового акту, нормативного документа⁷⁴.

Результати наукових досліджень, зафіксовані у наукових творах, оцінюються тим вище, чим повніше в них авторами реалізовані елементи творчості, новиз-

⁷⁴ Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26.11.2015 № 848-VIII : станом на 6 верес. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text> (дата звернення: 20.09.2022); Велика українська енциклопедія. Тематичний словник гасел з напряму «Філософські науки» (філософія, логіка, етика, естетика) / уклад.: А. В. Арістова, І. В. Шліхта; за заг. ред. д. і. н., проф. А. М. Киридон. Київ, 2019. С. 154; Основи методології та організації наукових досліджень : навч. посіб. / за ред. А. Є. Конверського. Київ, 2010. 352 с.; Філософський енциклопедичний словник / НАН України; Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди; ред. кол.: В. І. Шинкарук (гол. ред. кол.) та ін. Київ, 2002. С. 410–411; Шейко В. М., Кушнаренко Н. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підручник. 5-ге вид., стер. Київ, 2006. С. 11–18.

ни, унікальності самостійної дослідної праці, чим вищим є науковий рівень обґрунтованих узагальнень і висновків, їх достовірність та ефективність.

Українські правники з огляду на розлогу видову структуру наукових творів як об'єктів авторського права пропонують підходи до їх класифікації за різними критеріями — форма вираження, зміст, обсяг, суб'єкти створення, захист як об'єктів авторського права.

За формою вираження виокремлюють такі види наукових творів: монографія; збірник наукових праць; наукові й науково-практичні коментарі до законодавства; матеріали (тези) наукової доповіді, виступу, повідомлення; наукова стаття; науковий звіт, дисертаційне дослідження (рукопис дисертації та її автореферат), навчальна та навчально-методична література (підручник, лекції, хрестоматія, методичні рекомендації); енциклопедія, словник, довідник; антологія; авторський переклад наукового твору; вступ, передмова, післямова до твору; анотація, рецензія, огляд; наукове періодичне видання; підготовлені науковцями до публікації тексти пам'яток культури, історичних документів чи літературних текстів (археографічне або джерелознавче видання); оригінальні бібліографічні праці та бібліографічні покажчики тощо.

Наукові твори можуть бути вираженими у вигляді звуко- і відеозапису, в електронній (цифровій) формі.

Для ідентифікації наукових творів у публікаціях пропонуються такі критерії як цільове призначення, галузь знань, предмет і мета дослідження, характер досліджуваної проблеми, мета використання, коло осіб, на які вони розраховані тощо. Серед наукових творів за специфічними ознаками і правовим регулюванням виділяють твори, призначені для підтвердження наукової кваліфікації їхніх авторів — дисертації та автореферати дисертацій. Оскільки дисертація є кваліфікаційною науковою працею здобувача і виконується ним особисто, її оцінюють не лише з точки зору актуальності, теоретичної цінності, новизни й практичного значення отриманих результатів, а й за рівнем виконання визначених законодавством вимог до її змісту, структури та оформлення. Виокремлення цих творів зумовлено їх науковою й суспільною значущістю, особливостями правового режиму проведення дисертаційного дослідження й визнання його результатів.

За змістом (предметом досліджень) наукові твори можуть класифікуватися відповідно до Універсальної десяткової класифікації (УДК) — міжнародної багатомовної класифікаційної системи, що об'єднує всі галузі знань в єдиній універсальній структурі з загальною десятковою нотацією. УДК широко використовується в усьому світі для систематизації творів науки, літератури, мистецтва, періодичного друку, різних видів документів, пошуку інформації, організації картотек тощо.

Структура основного ряду таблиць УДК (2000 р.):

0. Загальний відділ.

1. Філософія. Психологія.

2. Релігія. Теологія (богослов'я).
3. Суспільні науки. Статистика. Політика. Економіка тощо.
4. (вільний з 1961 р.).
5. Математика. Природничі науки.
6. Прикладні науки. Медицина. Техніка.
7. Мистецтво. Декоративно-прикладне мистецтво. Музика. Ігри. Спорт.
8. Мова. Мовознавство. Художня література. Літературознавство.
9. Географія. Біографії. Історія.⁷⁵

За обсягом є наукові твори з визначеним обсягом (наукові статті, рукописи дисертацій, автореферати дисертацій) і невизначеним (наприклад, монографії). При цьому, в одному випадку обсяг наукового твору встановлюється на підставі нормативно-правових актів (постанов Кабінету Міністрів України, наказів Міністерства освіти і науки України), в іншому — редколегіями наукових часописів, організаторами конференцій, замовниками науково-дослідних робіт тощо.

За суб'єктами наукові твори можуть бути створеними одним автором і підготовлені у співавторстві⁷⁶.

У діяльності архівних установ нормативно-правовим актом, призначеним для обов'язкового використання, є «Перелік типових видів документів, що підлягають внесенню до Національного архівного фонду, які створюються у науково-технічній та виробничій діяльності підприємств, установ і організацій» (далі — Перелік). До Переліку включено документи постійного строку зберігання, що підлягають внесенню до НАФ. *Документи у ньому класифіковано за видовим принципом, з урахуванням діючих у державі напрямів у сферах наукової, науково-технічної, виробничо-технічної, проєктної, будівельної діяльності, теорії і практики їх документування, форм взаємозв'язків між зазначеними видами діяльності.* Цей Перелік визначає типові види документів, які створюються в науково-технічній, виробничій діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності (далі — організації). Його використовують для проведення експертизи цінності документів експертними комісіями організацій і державними архівними установами під час роботи з організаціями — джерелами формування НАФ.

У главі I «Науково-дослідна документація» Переліку подано широкий діапазон документів, який, по суті, відображає видову структуру наукових творів, створених за результатами наукових досліджень, зокрема:

⁷⁵ Збанацька О. М. Універсальна десяткова класифікація (УДК) // Українська бібліотечна енциклопедія. URL: [http://ube.nplu.org/article/Універсальнадесятькова_класифікація\(УДК\)](http://ube.nplu.org/article/Універсальнадесятькова_класифікація(УДК)) (дата звернення: 21.10.2022).

⁷⁶ Дюкарева-Бержаніна К. Ю. Охорона прав інтелектуальної власності співавторів творів науки: дис...канд юрид. наук: 12.00.03 / Дюкарева-Бержаніна Катерина Юріївна; Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка; Тернопільський нац. економічний ун-т. Львів, 2019. 225 с.; Федоренко В. Л., Голікова О. В. Літературні твори наукового характеру як об'єкти авторського права : поняття та класифікація // Криміналістика і судова експертиза. 2018. № 63(2). С. 215–223.

– документи (програми, договори, переліки, технічні завдання, експертні висновки) щодо реалізації міжнародних, всеукраїнських, регіональних, наукових, науково-технічних програм, проєктів;

– документи (інформаційно-аналітичні звіти, річні звіти) про хід виконання і завершення міжнародних, всеукраїнських, регіональних науково-технічних програм, проєктів;

– доповідні записки, довідки, відомості, листи про хід виконання міжнародних, всеукраїнських, регіональних науково-технічних програм, проєктів;

– особисті творчі плани відомих науковців, конструкторів;

– рукописи науково-дослідних робіт (далі –НДР), що здобули призові місця на галузевих і міжнародних конкурсах, супровідні документи до них;

– огляди, доповідні записки з техніко-економічних обґрунтувань НДР;

– заключні звіти з НДР із додатками та висновками до них;

– звіти про наукові відрядження та експедиції;

– експертні висновки з різних галузей науки і техніки, якщо, крім фактичної оцінки робіт, вони містять оригінальні ідеї чи пропозиції;

– рекомендації з теоретичним обґрунтуванням, підготовлені під час розроблення НДР;

– рукописи збірників наукових праць, доповідей, тез доповідей міжнародних наукових конференцій;

– авторські рукописи монографій, статей, доповідей та інших наукових праць видатних діячів науки і техніки;

– звіти, довідки, експертні висновки, протоколи, акти) про виконання договорів (контрактів);

– первинна документація (журнали записів експериментів, результати аналізування, кресленики, фотоальбоми, щоденники та інші документи), що була створена під час проведення НДР, і містить відомості, не відображені у підсумкових звітах, чи суттєво доповнює підсумкові звітні документи (журнали, щоденники, аналітичні таблиці, ескізи) з розроблення НДР, складені визначними діячами науки і техніки⁷⁷.

Отже, *науковий твір являє собою охоронюваний законом саме результат інтелектуальної діяльності у вигляді наукового дослідження закономірностей природи, людини, суспільства, держави, самостійно здійснений фізичною особою або групою осіб, що має творчий характер, з ознаками новизни, оригінальності, достовірності, виражений в об'єктивній формі, та містить нові знання про досліджуваний об'єкт. На відміну від творів літератури і мистецтва, які за допомогою художнього образу впливають на свідомість людини у конкретно-чут-*

⁷⁷ Про затвердження Переліку типових видів документів, що підлягають внесенню до Національного архівного фонду, які створюються у науково-технічній та виробничій діяльності підприємств, установ і організацій : Наказ Міністерства юстиції України від 22.07.2014 № 1188/5 : станом на 12 черв. 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0873-14#Text> (дата звернення: 20.11.2021).

тєвій, естетично визначеній формі, наукові твори через розумові дії та операції розвивають і удосконалюють пізнавальні й когнітивні здібності людини, суттєво збагачують її наукові знання про навколишній світ, можливості самореалізації у професійній діяльності.

Науковий твір як об'єкт авторського права має такі специфічні особливості: передумовою створення твору є самостійно проведене наукове дослідження, безпосередньо пов'язане з конкретною галуззю науки та видом наукової діяльності автора; твір може бути створений тільки особою/особами, які володіють спеціальними знаннями, що належать до досліджуваної ними сфери; об'єктивна форма твору зумовлена особливостями тієї галузі наукових знань, до якої він належить; твір повинен мати системне, послідовне і чітке викладення матеріалу з використанням наукового поняттєво-термінологічного апарату, повний і об'єктивний аналіз досліджуваного об'єкта і предмета з використанням методологічного інструментарію; предметом твору є теоретичне відтворення суттєвих зв'язків і відношень, які підлягають вивченню за допомогою технології та логіки дослідження; змістом твору науки є інформація про результати проведеного автором наукового дослідження; функційне призначення наукового твору — сприяння розвитку відповідної галузі наукових знань.

Правова регламентація створення, використання, охорони та захисту наукових творів визначена нормами ЦК України, Законом України «Про авторське право і суміжні права», законодавчими актами про наукову і науково-технічну діяльність і, зокрема, законами України «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про науково-технічну інформацію», «Про освіту», «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки». Для деяких із них — створення та визнання закріплено постановами Кабінету Міністрів України, наказами Міністерства освіти і науки України відносно вимог до підготування, оформлення й захисту дисертацій.

Ключове значення щодо охорони прав авторів наукових творів мають положення ст. 423, ст. 424, ст. 426, ст. 438, ст. 439, ст. 444, ЦК України, ст. 14, ст. 15 Закону України «Про авторське і суміжні права». Обмеження майнових прав авторів і випадки вільного використання наукових творів встановлені у ст. 21 (ч. 1), ст. 22, ст. 23 Закону України «Про авторське право і суміжні права». Вільне використання наукового твору є правомірним на підставі його переходу до суспільного надбання⁷⁸.

Аудіовізуальні твори

Аудіовізуальні твори як продукти екранної культури в сучасній медіаіндустрії належать до найбільш поширених і затребуваних об'єктів авторського права. Ці

⁷⁸ Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. : станом на 15 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 20.09.2022); Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII : станом на 15 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення: 20.09.2022).

твори мають унікальні можливості достатньо повно передавати та відтворювати зображувальну, звукову, зображувально-звукову сторони подій, процесів, фіксувати їх у той момент, коли вони відбуваються, концентрувати в образній, емоційно насиченій формі відображення дійсності, створюючи вражаючий ефект присутності для людини, яка її сприймає. Аудіовізуальні твори впливають на формування історичної пам'яті та національної самобутності, інтелектуальний і духовний розвиток суспільства, за їх допомогою відбувається міжкультурний діалог на засадах гуманістичного мислення, обмін пізнавальними й мистецькими здобутками, орієнтований на взаєморозуміння, взаємозбагачення культурних надбань людства. Аудіовізуальні твори варто осмислювати під різним кутом зору: як феномен мистецький, психологічний, соціальний, комунікаційний.

Генезис аудіовізуальних творів пов'язаний з винаходом фотографії та кінематографу, подальший розвиток — із телебаченням (середина ХХ ст.), широким розповсюдженням комп'ютерних, цифрових технологій, видів мультимедійної творчості (остання чверть ХХ ст. — початок ХХІ ст.). Історія розвитку кіно, телебачення, мультимедіа виразно свідчить, що зміна естетики аудіовізуальних творів відбувалася не тільки під впливом певних трансформацій у культурному середовищі, а й наукових відкриттів, науково-технічного прогресу, взаємодії творчих ідей з ідеями суто технічними. Нині цифровий спосіб створення екранного зображення і звуку динамічно приходить на зміну традиційному аналоговому способу їх фіксації та сприяє появі нових за стилістикою й естетикою аудіовізуальних творів, значною мірою змінюючи спосіб передачі та сприйняття аудіальної й візуальної інформації.

Відповідно до ст. 1. Закону України «Про авторське право і суміжні права». «аудіовізуальний твір» — це твір, що фіксується на певному матеріальному носії (кіноплівці, магнітній плівці чи магнітному диску, компакт-диску тощо) у вигляді серії послідовних кадрів (зображень) чи аналогових або дискретних сигналів, які відображають (закодовують) рухомі зображення (як із звуковим супроводом, так і без нього), і сприйняття якого є можливим виключно за допомогою того чи іншого виду екрана (кіноекрана, телевізійного екрана тощо), на якому рухомі зображення візуально відображаються за допомогою певних технічних засобів. Комплекс аудіовізуальних творів включає: кінофільми, телефільми, відеофільми, діафільми, слайдофільми, що можуть бути ігровими, анімаційними (мультиплікаційними), неігровими чи іншими⁷⁹.

У ст. 1 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» аудіовізуальний твір трактується у значенні частини телепрограми, яка є об'єктом авторського права, має певну тривалість, авторську назву і власну концепцію, складається з епізодів або цілісних авторських творів, поєднаних між собою творчим задумом.

⁷⁹ Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-ХІІ : станом на 15 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення: 06.09.2022).

мом і зображувальними чи звуковими засобами, та яка є результатом спільної діяльності авторів, виконавців, виробників.

Ст. 1 Закону України «Про кінематографію» містить тлумачення терміну «фільм» у значенні аудіовізуального твору (у т. ч. телевізійні серіали та їхні окремі серії), що складається з епізодів, поєднаних між собою творчим задумом і зображувальними засобами, та є результатом спільної діяльності його авторів, виконавців і виробників⁸⁰.

Аудіовізуальні твори підлягають дублюванню, озвученню, субтитруванню українською мовою та мовами інших аудіовізуальних творів.

Опрацювання актів законодавства України, наукових публікацій дозволяє зробити висновок про те, що аудіовізуальний твір — це складний синтетичний об'єкт авторського права з основними і спеціальними ознаками охороноздатності.

До основних ознак охороноздатності аудіовізуального твору можна віднести:

– його особливий творчий характер створення, що відбивається у використанні художньо-естетичних засобів, прийомів, можливостей мистецтва кінематографу, і залученні ареалу літератури, живопису, музики, театру;

– об'єктивну форму вираження твору (аналогову чи цифрову).

Серед спеціальних ознак, що відображають специфіку природи аудіовізуального твору і дозволяють відмежувати його від інших об'єктів авторського права, доцільно назвати:

– фіксування твору на певному матеріальному носії (кіноплівці, магнітній плівці чи магнітному диску, компакт-диску тощо);

– наявність зафіксованої серії послідовних, пов'язаних між собою загальним смисловим навантаженням кадрів (зображень);

– наявність візуального руху, ефект руху характеризує аудіовізуальний твір подібно до ритму, що відрізняє музичні твори;

– наявність сюжету, під яким розуміється схема поведінки дійових осіб у кадрі, об'єктивована у вигляді сценарію;

– використання спеціальних технічних пристроїв (певного виду екрана — кіноекрана, телевізійного екрана тощо), за допомогою яких рухомі зображення візуально відображаються, і серія кадрів із поодиноких статичних зображень перетворюється на цілісний твір;

– призначення твору, яке полягає у зоровому та слуховому сприйнятті;

– належність до складних об'єктів права інтелектуальної власності, адже містить об'єкти, що можуть використовуватися окремо від нього, наприклад, кіносценарій, режисерський сценарій, музичні твори, кадри фільму, ескізи, малюнки тощо, та елементи, що об'єктивно не можуть існувати окремо від твору — гру кіноакторів, творче керівництво режисера;

⁸⁰ Про кінематографію : Закон України від 13.01.1998 № 9/98-ВР : станом на 19 черв. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/9/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 06.09.2022).

– є результатом колективної творчої діяльності⁸¹.

За ст. 17 Закону «Про авторське право і суміжні права» авторами аудіовізуальних творів є: режисер-постановник, автор сценарію і(або) текстів, діалогів; автор спеціально створеного для аудіовізуального твору музичного твору з текстом або без нього; художник-постановник; оператор-постановник. При цьому одна і та сама фізична особа може суміщати дві чи більше з наведених у цій частині Закону авторських функцій. І хоча їхній творчий внесок за характером і результатами діяльності є різним, результатом співпраці стає цілісний твір у формі зафіксованого рухомого зображення. До складу аудіовізуального твору можуть включати твори, що існували раніше, або не були створені спеціально для нового твору, наприклад, хореографічні, усні твори тощо. Авторське право на ці твори зберігається за їхніми авторами і вони можуть самостійно використовувати їх незалежно від аудіовізуального твору в цілому, якщо договором з організацією, яка здійснює виробництво аудіовізуального твору, чи з продюсером аудіовізуального твору не передбачено інше⁸².

Порівняно з іншими авторськими творами вільне використання в особистих цілях аудіовізуальних творів суттєво обмежено. Так, без згоди правовласника забороняється відеозапис аудіовізуального твору при його публічному виконанні у місці, відкритому для вільного відвідування, або в місці, де є значна кількість осіб, які не належать до звичайного кола сім'ї автора. Також без згоди правовласника заборонено відтворення аудіовізуального твору в особистих цілях за допомогою професійного обладнання, не призначеного для використання у домашніх умовах.

Випадки вільного використання аудіовізуальних творів, у т. ч. кадрів, визначено у ст. 21–23 Закону України «Про авторське право і суміжні права» і допускаються за обов'язковим виконанням таких умов: вільно можна використовувати твір лише правомірно оприлюднений; вільне використання творів потребує дотримання особистих немайнових прав авторів, тобто при кожному використанні твору необхідно вказувати ім'я автора та назву використовуваного твору; вільне використання не повинно обмежувати законні права та інтереси автора і завдавати шкоди нормальному використанню його твору, тобто, відповідати цілям використання. Законодавством допускається використання окремого кадру, відеозапису (відеоряду) в наукових, інформаційних цілях як ілюстрації

⁸¹ Бурлаков С. Ю. Кінематографічний твір як об'єкт права інтелектуальної власності: автореф. дис...канд. юр. наук: 12.00.03 // Бурлаков Сергій Юрійович; НДІ приватного права та підприємництва Академії правових наук України. Київ, 2008. 20 с.; Лубчук. О. Поняття та ознаки аудіовізуального твору як об'єкта права інтелектуальної власності // Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2019. Вип. 68. С. 222–230.

⁸² Лубчук О. Суб'єкти прав інтелектуальної власності на аудіовізуальний твір // Підприємство, господарство і право. 2019. № 5. С. 35–41; Штефан А. С. Авторське право і суміжні права: особливості правої охорони, здійснення та захисту : монографія. Київ, 2017. С. 42.

у виданнях, телепередачах, відеозаписах навчального характеру. В інших випадках, якщо договором не визначено випадки вільного використання окремо взятого кадру, необхідно отримати дозвіл власника виключних майнових прав (режисера, оператора, художника).

Фотографічні твори

Фотографія як вид образотворчого мистецтва і діяльність — невід’ємна складова буття сучасної людини. Її справедливо вважають одним із найпоширеніших і найпопулярніших засобів відображення і збереження інформації про навколишній світ, його наукового і художнього пізнання, осмислення та освоєння. Тому цілком закономірно, що міжнародними і національними нормативно-правовими актами фотографія у значенні фотографічного твору як витвір мистецтва долучена до системи об’єктів авторського права і на неї поширюється авторсько-правова охорона.

Зокрема, серед об’єктів авторського права у ч. 1 ст. 433 ЦК України названо фотографічні твори, у ст. 8 (п. 10) Закону України «Про авторське право і суміжні права» підхід законодавця є дещо розширеним і зазначено, що охороні підлягають не тільки фотографічні твори, а й твори, виконані способами, подібними до фотографії⁸³. На жаль, у цих нормативно-правових документах відсутнє дефінітивне тлумачення понять «фотографічні твори» і «твори, виконані способами, подібними до фотографії», не визначено також і критерії, за якими ці об’єкти можуть набути охороноздатності. Втім, доктринальні підходи в авторському праві дозволяють визначити основні ознаки фотографічного твору як об’єкту авторського права:

1) йдеться про ознаку оригінальності, що втілюється у фотографічному творі як результату творчої й інтелектуальної діяльності автора, і надає підстави його оцінювати як твір мистецтва з урахуванням жанру, художніх, естетичних і технічних аспектів у цілісності цих компонентів.

Одна з найважливіших властивостей фотографічного твору — документальність зафіксованих подій. На знімку зображено те, що фотограф побачив, осмислив і встиг творчо зафіксувати. Однак, документальність не заперечує авторської основи твору, його суто людського наповнення. Зображення на фотографічному творі, як і в живопису — це художнє розкриття внутрішнього сенсу ситуації, характеру людини, інших аспектів навколишнього світу і залежить від рівня професійної майстерності його автора, що відбивається у глибині трактування зафіксованих подій, художніх особливостях (тип освітлення, ракурс зйомки, колірне рішення, нестандартна композиція, освітлення, організація спеціально обраних об’єктів для фотографування «у потрібному місці та в потрібний

⁸³ Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. : станом на 15 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 20.09.2022); Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII : станом на 15 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення: 20.09.2022).

час», виходячи з власного бачення, різні методи зйомки, технічне опрацювання фотографії тощо);

2) твір має бути виражений в об'єктивній формі та закріплений на будь-якому носіїві. При цьому визнавати фотографічним твором потрібно не тільки первинний оригінал зображення, а також копії таких матеріалів, зафіксовані на будь-яких носіях, що зберігають його основні якості, характерні риси та відрізняються оригінальністю зображення.

Варто підкреслити, що нині фотографічний твір може зберігатися на цифровому носіїві;

3) фотографічний твір не повинен бути частиною аудіовізуального твору.

Ці ознаки є визначальними для встановлення охороноздатності фотографічних творів і дозволяють науковцям за рівнем виконання (глибиною творчого внеску автора, його майстерності) класифікувати їх на такі групи: твори мистецтва (портрет, пейзаж, жанрові, натюрморт); репортажні; документальні; технічні (фотографії на документи); приватні фотографії, зроблені для власного користування⁸⁴.

Охорона прав авторів фотографічних творів визначена положеннями ст. 423, ст. 424 ЦК України, ст. 14, ст. 15 Закону України «Про авторське право і суміжні права». Відносно випадків вільного використання фотографічних творів згідно зі ст. 21 Закону України «Про авторське право і суміжні права» без згоди автора з обов'язковим зазначенням імені автора і джерела запозичення допускається:

1) використання твору в обсязі, виправданому поставленою метою, як ілюстрацій у виданнях, передачах мовлення, звукозаписах чи відеозаписах навчального характеру;

2) відтворення з метою висвітлення поточних подій в обсязі, виправданому інформаційною метою;

3) відтворення у каталогах творів, виставлених на доступних публіці виставках, аукціонах, ярмарках або у колекціях для висвітлення зазначених заходів, без використання цих каталогів у комерційних цілях;

4) видання випущених у світ творів рельєфно-крапковим шрифтом для сліпих;

5) відтворення творів для судового і адміністративного провадження в обсязі, виправданому цією метою.

У ст. 22–23 Закону дозволяється репрографічним способом вільне відтворення примірників фотографічних творів бібліотеками та архівами, відтворення фотографічного твору для навчання. Вільне використання фотографічного твору є правомірним у разі його переходу до суспільного надбання.

⁸⁴ Мазуренко С. В. Авторське право на фотографії // Актуальні проблеми держави і права. 2008. Вип. 42. С. 12–19; Улітіна О. В. Фотографічний твір як об'єкт авторського права : монографія / НДІ інтелектуальної власності НАПрНУ. Київ, 2019. 184 с.

Похідні твори

Відповідно до ст. 1. Закону України «Про авторське право і суміжні права» *похідний твір* — це твір, що є творчою переробкою іншого існуючого твору без завдання шкоди його охороні (анотація, адаптація, аранжування, обробка фольклору, інша переробка твору) чи його творчим перекладом на іншу мову. До похідних творів не належать аудіовізуальні твори, одержані шляхом дублювання, озвучення, субтитрування українською чи іншими мовами інших аудіовізуальних творів аудіовізуальних творів)⁸⁵. Отже, законодавча дефініція називає два способи створення похідних творів — шляхом переробки і перекладу.

Переробка — створення нового твору на основі вже існуючого. Деякі переробки спрямовані на пристосування твору до конкретних умов його специфічного використання.

Анотація (лат. annotation — зауваження, примітка) — стислий виклад книги, статті, рукопису.

Адаптація (лат. adaptatio від adapto — пристосовую) — акт переробки раніше існуючого твору (який охороняється чи є суспільним надбанням) або традиційного вираження культури з метою, відмінною від тієї, якій він слугував спочатку, що призводить до появи нового твору, де поєднані елементи раніше існуючого твору і нові елементи, привнесені у результаті переробки⁸⁶.

Фольклор (англ. folklore) — народна творчість, мистецтво, створюване народом, що існує в широких народних масах.

Розрізняють фольклор словесний (народнопоетична творчість), музичний, танцювальний тощо.

Традиційно твори народної творчості не є об'єктом охорони авторського права. Така позиція щодо фольклору зазначена, зокрема, у ст. 10 (п. б) Закону України «Про авторське право і суміжні права» і пояснюється тим, що досить важко, а іноді неможливо визначити дату створення твору та його автора (авторів). Фольклор розглядається як суспільне надбання, а тому його використання є вільним, тобто не пов'язане з отриманням дозволу суб'єктів авторського права. Водночас Законом передбачена охорона обробок фольклору, придатних для сценічного показу, а також збірників обробок фольклору. Це означає, що авторам обробок фольклору і збірників обробок фольклору належить авторське право на здійснені ними переробки й упорядкування творів народної творчості.

⁸⁵ Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-ХІІ : станом на 15 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення: 11.04.2022).

⁸⁶ Межправительственный комитет по интеллектуальной собственности, генетическим ресурсам, традиционным знаниям и фольклора : Тридцать первая сессия, Женева, 19–23 сент. 2016. Глоссарий основных терминов, относящихся к интеллектуальной собственности, генетическим ресурсам, традиционным знаниям и традиционным выражениям культуры. Документ подготовлен Секретариатом / Всемирная организация интеллектуальной собственности. Женева, 2016. С. 2.

Переклад

Переклад у широкому розумінні означає діяльність, спрямовану на передавання інформації з мови-оригіналу на мову-перекладу, викладену письмово або усно у формі твору, речення з метою забезпечення міжмовної комунікації. Зробити переклад означає передати правильно та повною мірою засобами однієї мови те, що вже було висловлено раніше засобами іншої мови. Як своєрідний тип міжмовної та міжкультурної комунікації, переклад наділений багатогранною природою і, відповідно, може оцінюватися з різних точок зору, — перш за все, з точки зору відповідності оригіналу (незважаючи на ефект, створений перекладом) або з точки зору комунікативного ефекту, досягнутого за допомогою перекладу (його прагматичною адекватністю). Науковці стверджують, що вдалий переклад — це переклад, який має вигляд або звучить немов оригінал, але з одним уточненням — текст перекладу повинен бути комунікативно рівнозначним оригіналу в функціональному, змістовному і структурному відношеннях⁸⁷.

У контексті зазначеного сутність діяльності перекладача полягає в постійних пошуках мовних засобів єдності змісту і форми оригіналу, вибору можливостей щодо еквівалентної передачі різноманітної інформації оригіналу в перекладі. Ці пошуки мають творчий характер і потребують різнобічних когнітивних, лінгвістичних знань, широкої загальнокультурної ерудиції, необхідних психологічних якостей, літературних здібностей перекладача.

Виокремлюють такі види перекладів:

– переклад художньої літератури й публіцистики, що вимагає збереження авторського стилю, засобів образності мови;

– *дослівний (буквальний) переклад*, що передбачає механічне підставлення на місце слів оригіналу їхніх іншомовних відповідників зі збереженням відповідних конструкцій;

– *вільний переклад*, що забезпечує передавання основного змісту іншомовного тексту, без збереження змістовних деталей, емоційно-експресивних відтінків;

– *художній переклад*, що зберігає всі деталі оригіналу, його образну систему і бажано емоційно-експресивні стилістичні засоби⁸⁸.

За загальним правилом переклад — похідний твір, створений на підставі іншого первинного твору. Положеннями ст. 20 Закону України «Про авторське право і суміжні права» творчі переклади творів визначено як окремий об'єкт авторського права і окремий вид використання твору певного автора, що вже був оприлюднений. Авторське право розрізняє авторський, авторизований, підрядковий і проміжний переклади.

⁸⁷ Демецька В. В. Адаптація як поняття перекладознавства й культурології // Вісник Сумського державного університету. Серія «Філологія». 2007. № 1. Т. 2. С. 96–102.

⁸⁸ Мала філологічна енциклопедія / уклад.: О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. Київ, 2007. С. 296.

В авторському перекладі особа є автором тексту первинного твору та його перекладачем. При цьому твір може бути створений автором кількома мовами без вказівки на те, який його текст є оригінальним, а який перекладеним.

Авторизований переклад виникає, коли автор, надавши дозвіл на переклад свого твору, переглядає його і схвалює або не схвалює, тобто здійснює авторизацію перекладу твору (наприклад, може внести певні уточнення, поправки) з метою збереження його змісту і структурної цілісності.

Підрядковий переклад не відноситься до об'єктів авторського права через відсутність ознак творчої діяльності, оскільки є результатом суто технічної роботи, пов'язаної з відшукуванням для мови оригіналу рівнозначних слів в іншій мові.

Наприклад: переклад офіційних документів, виданих державними органами, повідомлень про поточні події, ділових переговорів, документів особового походження (свідectво про народження, диплом про освіту тощо).

Проміжним перекладом вважається переклад твору, коли для його створення використовують вже існуючий переклад цього твору іншою мовою⁸⁹.

Законодавством встановлено:

– *первинний твір після переробки*: не припиняє свого існування; його використання не стає обмеженим через появу похідного твору, тобто, він продовжує функціонувати одночасно з похідним твором, а тому використання первинного твору і похідного твору здійснюється незалежно один від одного;

– *похідний твір* отримує авторсько-правову охорону за наявності умов, визначених законодавством: твір повинен бути результатом творчої діяльності з ознаками оригінальності та вираженим в об'єктивній формі; обов'язковою вимогою є дотримання немайнових і майнових прав автора, твір якого зазнав переробки, а тому будь-яка переробка повинна здійснюватися на підставі договору з автором первинного твору.

Під час створення похідного твору його автору необхідно враховувати, що майнові права автора мають строковий характер, тоді як немайнові права охороняються безстроково. Якщо первинний твір не став суспільним надбанням, то для створення похідного твору необхідно отримати дозвіл автора первинного твору. Вільне використання первинного твору, що перейшов у суспільне надбання, не звільняє автора похідного твору від обов'язкового дотримання немайнових прав його автора.

Твір визнається похідним незалежно від ступеня змін, унесених до первинного твору, при цьому Законом не визначено межі можливого творчого втручання. В окремих випадках ступінь змін може становити 100% (наприклад, при написанні продовження наявного твору, коли, використовуючи персонажів оригінального твору та вводячи нових, автор створює новий сюжет, нові

⁸⁹ Яблокова О. Особливості перекладу художнього твору як первинного та похідного об'єкта авторського права // Юридичний вісник. 2020. № 4. С. 189–194.

епізоди), в інших випадках — бути незначним (наприклад, при скороченні твору для включення його до хрестоматії чи навчального посібника, коли відбувається стискання твору, зменшення його обсягу без зміни сюжету і створення нових епізодів, персонажів, діалогів)⁹⁰.

Складені твори

У ст. 8 (п. 15) Законом України «Про авторське право і суміжні права» використано категорію «складені твори» і до них включено збірники творів, енциклопедії, антології, збірники звичайних даних, інші складені твори, за умови, що вони є результатом творчої праці за добором, координацією або упорядкуванням змісту без порушення авторських прав на твори, що входять до них як складові частини⁹¹.

Антологія — збірник, що містить вибрані, переважно віршовані та літературно-художні твори (чи уривки з них) авторів тієї чи іншої національної літератури певного жанру, літературного напрямку чи періоду її розвитку. За періодичністю антологія належить до неперіодичних видань.

Енциклопедія — довідкове видання, що містить узагальнені відомості з однієї, кількох чи всіх галузей знань і практичної діяльності, викладені у вигляді статей, розташованих за абеткою їхніх назв чи в систематичному порядку.

За цільовим призначенням розрізняють наукову, науково-популярну, популярну енциклопедії. За характером інформації енциклопедія може бути універсальною, спеціалізованою, регіональною.

Збірник — полівидання, що містить твори одного автора (колективу авторів) або різних авторів. За періодичністю розрізняють неперіодичний, періодичний, продовжуваний збірники.

Створення антологій, енциклопедій, збірників літературних і художніх творів, як зазначають науковці, вимагає дотримання низки правових норм, зокрема:

– авторське право може поширюватися на складений твір за умови, що укладач має дозволи від авторів/інших суб'єктів авторського права на всі твори чи частини з них, які передбачено включити до складеного твору; за відсутності таких дозволів укладач порушує авторське право;

– складені твори підлягають правовій охороні як об'єкти авторського права незалежно від того, чи є об'єктами авторського права включені до них твори;

⁹⁰ Поляруш С. І. Похідні твори: поняття, види та охорона // Наукові записки [Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія «Право». 2018. Вип. 5. С. 27–32; Ульянова Г. О. Порушення авторських прав під час створення похідних творів // Правове життя сучасної України : матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу / відп. за вип. В. М. Дрьомін; НУ ОЮА, Півд. регіон. центр НАПрН України. Одеса, 2014. Т. 1. С. 483–485.

⁹¹ Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-ХІІ : станом на 15 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення: 11.07.2022)..

– при створенні складених творів, як і у випадку похідних творів, не повинні порушуватися немайнові права авторів творів, включених до складених творів, навіть коли строк правової охорони майнових прав на них минув⁹².

Службові твори

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» *службовий твір* — це твір, створений автором у порядку виконання службових обов'язків відповідно до службового завдання чи трудового договору (контракту) між ним і роботодавцем⁹³. Службові твори вирізняються такими основними ознаками: їх створення: базується на трудових відносинах між автором і фізичною або юридичною особою — роботодавцем, відповідно до трудового договору чи службового завдання; входить до службових обов'язків працівника, які можуть бути зафіксованими у трудовому договорі (угоді, контракті), посадовій інструкції, наказі, розпорядженні або в іншому документі, де відображено службове завдання; є результатом виконання службових обов'язків.

Отже, створення службового твору має відповідати таким вимогам:

1) доручається працівникові, який перебуває у трудових відносинах із роботодавцем;

2) виконується працівником на підставі і згідно з дорученням роботодавця, визначеного у трудовому договорі (угоді, контракті), посадовій інструкції, наказі, розпорядженні або в іншому документі з дотриманням максимально конкретизованих вимог;

3) твори, створені працівником у робочий час із використанням обладнання, що належить роботодавцю, не стають автоматично службовими, навіть якщо автор працевлаштувався у певній установі чи на певному підприємстві; для визнання твору службовим необхідна наявність одного з зазначених вище документів;

4) службовий твір створюється за рахунок роботодавця;

5) автору (працівнику) належить виплата винагороди, розмір, порядок, строки якої встановлюється трудовим договором або цивільно-правовим договором між автором (працівником) і роботодавцем.

ЦК України і Закон України «Про авторське право і суміжні права» містять різні підходи щодо розподілу авторських прав між працівником і роботодавцем.

Так, за ст. 429 ЦК України :

1. Особисті немайнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, належать працівникові, який

⁹² Ульянова Г. О. Складні та складені твори як об'єкт правовідносин інтелектуальної власності // Актуальні проблеми держави і права. 2011. Вип. 58. С. 436–441; Штефан А. С. Авторське право і суміжні права : особливості правої охорони, здійснення та захисту : монографія. Київ, 2017. С. 21–22.

⁹³ Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII : станом на 15 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення: 11.07.2022).

створив цей об'єкт. У випадках, передбачених законом, окремі особисті немайнові права інтелектуальної власності на такий об'єкт можуть належати юридичній або фізичній особі, де або у якої працює працівник.

2. Майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору (контракту), належать працівникові, який створив цей об'єкт, та юридичній або фізичній особі, де або у якої він працює, спільно, якщо інше не встановлено цим Кодексом або договором.

3. Особливості здійснення майнових прав інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, можуть бути встановлені законом.

У ст. 16 Закону України «Про авторське право і суміжні права» зазначено:

1. Авторське особисте немайнове право на службовий твір належить його автору.

2. Розподіл майнових прав на службовий твір визначається законом, якщо інше не передбачено договором між автором і роботодавцем.

3. За створення і використання службового твору, а також за перехід прав на нього автору належить авторська винагорода, розмір і порядок виплати якої встановлюються договором між автором і роботодавцем.

Якщо посадові обов'язки працівника прямо передбачають створення службових творів відповідних видів, авторська винагорода за створення і використання таких творів, а також за перехід прав на них може бути включена до заробітної плати автора відповідно до договору між автором і роботодавцем⁹⁴.

На думку О. Штефан, спеціальне авторське законодавство більш чітко визначає правовий статус суб'єктів зазначених правовідносин, а також надає право автору передати роботодавцю не весь комплекс майнових прав, пов'язаних із використанням службового твору. Його положення перебувають у відповідності до положень міжнародно-правових актів у сфері авторського права та відповідають пануючій у континентальній системі права концепції природних авторських прав. Виходячи з викладеного вище, зміст ч. 2 ст. 429 ЦК України необхідно привести у відповідність до ч. 2 ст. 16 Закону України «Про авторське право і суміжні права»⁹⁵.

Із позиції І. Якубівського, в сучасних умовах пріоритетним засобом регулювання правового режиму службових творів має виступати саме договір, який укладається між працівником (автором) і роботодавцем. Варто керуватися при

⁹⁴ Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. : станом на 15 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 24.10.2022); Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-ХІІ : станом на 15 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення: 24.10.2022).

⁹⁵ Штефан О. О. Проблеми правового статусу суб'єктів «службового» твору // Приватне право і підприємництво: зб. наук. праць. 2009. Вип. 8. С. 107.

цьому, що майнові авторські права за своєю природою належать до цивільних прав, а, відтак, і розпорядження такими правами може відбуватися лише в рамках договорів цивільно-правового характеру. Зазначені договори можуть передбачати різні варіанти розподілу майнових авторських прав на службові твори між працівником і роботодавцем, як наприклад, договором може бути визначено, що майнові авторські права на створені працівником службові твори належать роботодавцеві. Іншим варіантом може бути закріплення майнових авторських прав на службовий твір за працівником із наданням роботодавцеві права на використання службового твору на визначених у договорі умовах. Якщо ж між працівником (автором) і роботодавцем не укладено договору, яким би визначався правовий режим службових творів, це питання має вирішуватися відповідно до положень закону. Науковцем акцентовано увагу на потребі усунення наявної в законодавстві України колізії між ч. 2 ст. 429 ЦК України і ч. 2 ст. 16 Закону України «Про авторське право і суміжні права». Доцільним, на його переконання, є підхід, визначений у спеціальному законі — майнові авторські права на службовий твір, якщо інше не передбачено договором, належать роботодавцеві, авторові належить право на одержання винагороди. Цей підхід сприяє досягненню оптимального балансу інтересів роботодавця, який вкладає у створення службового твору відповідні ресурси, і тому заінтересований у можливості подальшої економічної експлуатації такого твору, і працівника, який будучи творцем, отримує винагороду за досягнутий ним творчий результат⁹⁶.

Як зазначають автори «Посібника для суддів», якщо твір створено (здійснено, вироблено) за службовим завданням роботодавця і за його рахунок або у порядку виконання службових обов'язків, передбачених трудовим договором (контрактом) або за замовленням, відповідно до ст. 429, ст. 430 ЦК України виключні майнові права на цей твір як об'єкт авторського права належать сторонам цього договору спільно, якщо інше не встановлено договором. Особисті немайнові права не відчужуються і залишаються за авторами і виконавцями — фізичними особами. Підкреслено, що права на твори та/або об'єкти суміжних прав, створені поза межами трудового договору або службового завдання, замовлення не можуть вважатися переданими роботодавцю чи замовнику на підставі закону. У разі виникнення спору, межі службового твору визначають з урахуванням змісту договору (контракту), інших документів, що встановлюють обсяг службових обов'язків працівника, тобто, посадових інструкцій, наказів, розпоряджень, службових записок.

Розмір і порядок оплати винагороди за кожний спосіб використання службового твору або замовленого твору чи об'єкта суміжних прав встановлюються договором автора службового твору з роботодавцем чи замовником — трудовим договором або цивільно-правовим договором, укладеним з урахуванням вимог

⁹⁶ Якубівський І. Є. Проблеми набуття, здійснення та захисту майнових прав інтелектуальної власності в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03 / Якубівський Ігор Євгенович; Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2019. С. 149–150.

ст. 430, ст. 1112, ст. 1113 ЦК України і ст. 16, ст. 33 Закону України «Про авторське право і суміжні права»⁹⁷.

Глава 4. Об'єкти авторського права у цифровій формі

XXI ст. окреслило перед авторським правом нові завдання, зумовлені реаліями науково-технічного прогресу інформаційного суспільства, динамічним розвитком цифрових технологій та їх домінуючим застосуванням у різних сферах життєдіяльності людини і суспільства. Нині переважна більшість об'єктів авторського права може бути широко представлена в цифрових форматах у мережі «Інтернет», а їх використання актуалізує належне правове регулювання.

Варто підкреслити, що ці проблеми з точки зору інтеграції всього видового багатства архівних інформаційних ресурсів (у т. ч. електронного сегменту) в межах НАФ та їх удоступнення є актуальними для сучасної архівної практики. Кваліфіковане вирішення зазначених проблем потребує дотримання положень законодавства України про авторське право у тісному зв'язку з процесами цифрової модернізації архівної справи України, а також з'ясування сутності низки понять, що визначають її зміст, специфіку і проблемне поле.

Зокрема, йдеться про дефініції таких понять:

– *електронна (цифрова) інформація* — аудіовізуальні твори, музичні твори (з текстом або без тексту), комп'ютерні програми, фонограми, відеограми, програми (передачі) організацій мовлення, що знаходяться в електронній (цифровій) формі, придатній для зчитування і відтворення комп'ютером, які можуть існувати і(або) зберігатися у вигляді одного або декількох файлів (частин файлів), записів у базі даних на зберігаючих пристроях комп'ютерів, серверів тощо у мережі «Інтернет», а також програми (передачі) організацій мовлення, що ретранслюються з використанням мережі «Інтернет»;

– електронний інформаційний ресурс — інформація, створена, записана, оброблена або збережена у цифровій чи іншій нематеріальній формі за допомогою електронних, магнітних, електромагнітних, оптичних, технічних, програмних або інших засобів;

– *інформаційний ресурс*: 1) сукупність документів у інформаційних системах (бібліотеках, архівах, банках даних тощо); 2) сукупність інформації та даних в інформаційних системах — бібліотеках, архівах, банках даних тощо; 3) окрема документована інформація та сукупність документованої інформації у складі інформаційних систем (базах і банках даних, бібліотеках, архівах тощо); 4) організована за єдиною технологією сукупність інформаційних продуктів, у т. ч. бази даних;

⁹⁷ Посібник для суддів з інтелектуальної власності / Бенедисюк І. М., Гумега О. В., Доманська М. Л. та ін. Київ, 2018. С. 36–38.

– *інформаційний продукт* (продукція): 1) матеріалізований результат інформаційної діяльності, призначений для задоволення інформаційних потреб громадян, державних органів, підприємств, установ і організацій; 2) документована інформація, яка підготовлена і призначена для задоволення потреб користувачів; 3) документована інформація, підготовлена відповідно до потреб користувачів і представлена у вигляді товару; 4) інформаційні ресурси всіх видів, програмні продукти, бази і банки даних та інша інформація, представлена у вигляді товару;

– *інформаційні послуги* — здійснення у визначеній законом формі інформаційної діяльності щодо доведення інформаційної продукції до споживачів із метою задоволення їхніх інформаційних потреб;

– *цифрові технології* — технології збору, зберігання, оброблення, пошуку, передавання і представлення даних в електронному вигляді;

– *цифровий документ* (англ. digital record) — 1) документ, який первісно, за походженням, створений у цифровій формі; 2) запис, зміст і форма якого кодуються з використанням дискретних числових значень (0 та 1);

– *оцифрований документ* — документ, створений шляхом переведення паперових або інших аналогових документів у цифрову форму.

Інтернет — всесвітня інформаційна система загального доступу, яка логічно зв'язана глобальним адресним простором, і базується на Інтернет-протоколі, визначеному міжнародними стандартами. У значенні інформаційної системи інтернет являє собою сукупність телекомунікаційних мереж і засобів для накопичення, оброблення, зберігання, передавання великих за обсягами масивів різноаспектної інформації. Інтернет не має кордонів, це — динамічний, багатофункціональний інформаційний простір, унікальний за можливостями доступу до національних і світових інформаційних ресурсів, потужний засіб спілкування, що змінює світогляд людей, їх комунікацію та взаємодію.

Науковці виділяють такі основні ознаки мережі «Інтернет»:

1) як технологічна система, інтернет забезпечує обмін інформацією між комп'ютерами, є різновидом мережі електрозв'язку — телекомунікаційної мережі;

2) як система інформаційного зв'язку регулює суспільні відносини з приводу обміну даними;

3) інтернету властивий глобальний, екстериторіальний, міжнародний характер;

4) інтернет відкритий для використання фізичними та юридичними особами, тобто є мережею зв'язку загального користування;

5) мережа «Інтернет» призначена для передачі (обміну) електронних даних.

Суспільні відносини, що виникають у зв'язку з використанням мережі «Інтернет», становлять особливі інформаційні відносини, спрямовані на організацію руху інформації в суспільстві.

Суб'єктами правовідносин у мережі «Інтернет» є: 1) оператори та провайдери телекомунікацій, які забезпечують функціонування мережі «Інтернет» як

інформаційної системи; 2) виробники, власники і розповсюджувачі інформації та інформаційних ресурсів, які забезпечують інформаційне наповнення мережі «Інтернет»; 3) суб'єкти, які надають специфічні послуги з укладання електронних (мережевих) угод (договорів) за допомогою мережі «Інтернет», тобто все те, що охоплюється терміном «електронна комерція (торгівля)»; 4) споживачі (користувачі) телекомунікаційних послуг.

Об'єктами правовідносин у мережі «Інтернет» є: телекомунікаційні мережі, інше технічне обладнання; програмне комп'ютерне забезпечення; інформація, інформаційні ресурси, інформаційні продукти, інформаційні послуги; доменні імена; права і свободи у сфері інформації; інформаційна безпека. Основним об'єктом правовідносин у мережі «Інтернет» є інформація (наприклад, технічна, економічна, соціальна, юридична).

Нині у наукових публікаціях достатньо широко вживається поняття «цифрове середовище», що відображає цифрову форму об'єктів інтелектуальної власності, надає новий зміст праву інтелектуальної власності та його інституту — авторському праву і суміжним правам. За висновком науковців, цифрове середовище є ширшим поняттям ніж поняття «мережа «Інтернет», оскільки включає не тільки вебсайти, а й електронні документи, файли, у т. ч. оцифровані об'єкти інтелектуальної власності, які використовуються на відповідних пристроях (комп'ютери, ноутбуки, планшети, телефони). Таким чином, об'єкти інтелектуальної власності можуть мати цифрову форму вираження, тобто, прочитані, відтворені й передані через зазначені технічні пристрої, зазвичай з використанням мережі «Інтернет»⁹⁸.

Цифрові технології змінили способи створення авторських творів, їх поширення, зберігання, забезпечення безпеки, доступу, використання у наукових, освітніх, інших цілях, а також:

– зумовили появу певних особливостей набуття і здійснення авторського права у цифровому середовищі, зокрема: існування оцифрованих об'єктів авторського права; окремих об'єктів авторського права цифрових «за походженням» (комп'ютерні програми, електронні бази даних тощо); швидке передання інформації через мережу «Інтернет»;

⁹⁸ Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-ХІІ : станом на 15 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення: 11.05.2022); Інформаційне забезпечення інноваційного розвитку : світовий і вітчизняний досвід : монографія / Писаренко Т. В., Кваша Т. К., Березняк Н. В., Прудка О. В. Київ, 2015. 239 с.; Еннан Р. Є. Поняття, ознаки, сутність, специфіка та види відносин у мережі Інтернет // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2013. № 3 (71). С. 10–19; Його ж. Правове регулювання відносин у мережі Інтернет // ІТ-право: проблеми і перспективи розвитку в Україні : зб. матер. наук.-прак. конф. (18 листопада 2016 р., м. Львів). Львів, 2016. С. 172–182; ІТ-ПРАВО / Джочка О. П. та ін.; за заг. ред. проф. О. С. Яворської. Львів, 2017. С. 21–48; The InterPARES 2 Project Dictionary (Current as of October 18, 2022). URL: http://www.interpares.org/ip2/display_file.cfm?doc=ip2_dictionary.pdf&CFID=563511&CFTOKEN=89427946 (дата звернення: 12.10.2021).

– суб'єктам авторського права надали можливості створювати й розповсюджувати твори у цифровому форматі, поєднувати їх із новими продуктами, зокрема, з мультимедіа, використовувати широкий діапазон способів продажу та ліцензування своїх матеріалів;

– для користувачів мережі «Інтернет» цифрові технології полегшили копіювання і передавання файлів, що містять об'єкти авторського права, їх багаторазове використання, модифікацію, пошук необхідної інформації.

У цифровому середовищі використовують такі об'єкти авторського права: комп'ютерні програми, вебсайт як оригінальний комплексний твір, літературні твори, наукові твори; музичні твори, твори живопису, аудіовізуальні та фотографічні твори тощо. Оброблення і передавання даних через мережу «Інтернет» здійснюється завдяки такому об'єкту авторського права, як комп'ютерна програма, а зберігання і пошук необхідної інформації за допомогою ще одного об'єкта авторського права — електронних баз даних. Процес розміщення твору в мережі «Інтернет» відбувається у два етапи: 1) завантаження цифрової копії в пам'ять відповідного електронного пристрою; 2) її доступ для широкого кола осіб.

Використання цифрових технологій відіграє все більш значиму роль для переведення аналогового контенту документів НАФ у цифровий формат, забезпечення їх збереженості, доступу, актуалізації. Однак, другий етап — розміщення документів НАФ, що мають статус об'єктів авторського права, в мережі «Інтернет» і надання доступу до їх цифрових копій є вразливим для архівів.

ЦК України, Закон «Про авторське право і суміжні права» містять поняття, які поширюються на цифрове середовище: відтворення; оприлюднення (розкриття твору публіці); опублікування твору; публічне сповіщення (доведення до загального відома); розповсюдження об'єктів авторського права тощо.

Згідно з положеннями ч. 1 ст. 15 Закону України «Про авторське право і суміжні права» до майнових прав автора (чи іншої особи, яка має авторське право) належить виключне право на використання твору і виключне право на дозвіл або заборону використання твору іншими особами.

Розміщення творів у мережі «Інтернет», доступних для використання, за ст. 1 Закону є їх відтворенням. Легальний механізм для архівних установ (ст. 22 Закону) — це відтворення лише репрографічним способом одного примірника твору (окремої опублікованої статті та інших невеликих за обсягом творів чи уривків із письмових творів, за винятком комп'ютерних програм і баз даних) і виключно за таких умов: не з некомерційною метою; не систематичний характер виконання; для збереження, заміни, відновлення загубленого, пошкодженого або непридатного примірника.

Використання твору в мережі «Інтернет» розуміється саме як прояв здійснення авторського права. І хоча таке використання має свої особливості, проте, в усіх випадках актуальним є імперативне правило ст. 443 ЦК України — використання твору здійснюється лише за згодою його автора, крім випадків використання твору без такої згоди, встановлених законом. Отже, розміщення об'єктів

авторського права у мережі «Інтернет», доступних для публічного використання, є правомірним тільки з дозволу автора чи іншої особи, яка має авторське право. У випадку порушення їхніх прав виникають правові підстави для захисту у спосіб, встановлений законодавством⁹⁹.

Тому, як рекомендують науковці, правомірні рішення відносно оцифрування документів НАФ, що підлягають авторсько-правовій охороні, та їх доступ через мережу «Інтернет» знаходяться в площині розвитку державно-приватного партнерства і договірних відносин, вигідних і прийнятних для обох сторін, — автора твору та архіву, забезпечуючи мінімізацію правопорушень

Глава 5. **Об'єкти авторського права,** **що не мають авторсько-правової охорони**

Відповідно до ст. 434 ЦК України, ст. 10 Закону України «Про авторське право і суміжні права» не визнаються об'єктами авторського права:

- повідомлення про новини дня або поточні події, що мають характер звичайної прес-інформації;
- твори народної творчості (фольклор);
- видані органами державної влади у межах їх повноважень офіційні документи політичного, законодавчого, адміністративного характеру (закони, укази, постанови, судові рішення, державні стандарти тощо) та їх офіційні переклади;
- державні символи України, державні нагороди;
- символи і знаки органів державної влади, Збройних Сил України та інших військових формувань; символіка територіальних громад; символи і знаки підприємств, установ та організацій;
- грошові знаки;
- розклади руху транспортних засобів, розклади телерадіопередач, телефонні довідники та інші аналогічні бази даних, що не відповідають критеріям оригінальності, і на які поширюється право *sui-generis* (своєрідне право, право особливого роду).

Проекти офіційних символів і знаків, зазначених у пунктах «г» і «д» ч. 1 цієї статті, до їх офіційного затвердження розглядаються як твори і охороняються відповідно до цього Закону.

⁹⁹ Дюкарева К. Ю. Використання творів науки у мережі Інтернет // Україна в умовах реформування правової системи : сучасні реалії та міжнародний досвід : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (21–22 квіт. 2017 р., м. Тернопіль). Тернопіль, 2017. С. 246–250; Подолева А. Особливості виникнення та реалізації майнових прав інтелектуальної власності на твори, розміщені в мережі Інтернет // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2017. № 6. С. 51–56; Тарасенко Л. Об'єкти авторського права у цифровому середовищі // Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2019. Вип. 68. С. 231–239; ІТ-ПРАВО / Джочка О. П. та ін.; за заг. ред. проф. О. С. Яворської. Львів, 2017. С. 214–220.

За ст. 20 Конституції України державними символами України є: Державний Прапор України, Державний Герб України і Державний Гімн України. Автори проєктів зазначених офіційних документів (закони, укази, постанови, судові рішення, стандарти тощо) мають право авторства.

Глава 6. «Сирітські твори» як об'єкти авторського права

Правовий режим використання «сирітських творів» — документів НАФ із невстановленими авторами для архівних установ поки що залишається не унормованим. Хоча архівна галузь відчуває потребу в комплексному опрацюванні цієї проблематики, зумовлену низкою таких чинників:

- ймовірна наявність «сирітських творів» у складі архівних фондів і колекцій, особливо серед аудіовізуальних документів;
- актуальною для архівів є проблеми правомірного використання творів, що перейшли у суспільне надбання, серед яких можуть бути «сирітські документи»;
- ці твори містять багатоаспектну документну інформацію для наукових досліджень, проєктів оцифрування об'єктів архівної спадщини і тому для них мають бути створені легітимні умови доступу.

Доцільно також зауважити, що дослідження обсягів і складу «сирітських творів» в архівах не проводилося, методика їх виявлення не розроблялася.

За статистикою, «сирітські твори» становлять значний за обсягом масив матеріалів про розвиток культури й мистецтва ХХ ст.

Зокрема, є відомості, що в архівах Асоціації європейських кіноархівів і синематек (Association of European Film Archives and Cinematheques, (ACE)) зберігається 21% фільмів із невстановленими правовласниками (близько 225 тис.), за приблизними оцінками, 40% колекцій Британської бібліотеки (англ. British Library) містять «сирітські твори»¹⁰⁰.

Науковці називають низку причин, що зумовлюють появу «сирітських творів».

1. *Об'єктивна втрата інформації про автора не з його волі.* Твір був опублікований давно та існує в єдиному примірнику, а інформація про автора могла стертися у зв'язку з пошкодженням/неправильним зберіганням титульного аркуша твору. Твір без вказівки на автора скопійовано цілком або частково, а оригінал твору загублено. Варто додати, що складність ідентифікації автора могла бути спричинена певними обставинами життя та професійної діяльності автора (він був маловідомою особою і міг загинути під час воєнних подій, зазнавши

¹⁰⁰ Vernet A. The digitisation and digital preservation of European film heritage. URL: <https://epthinktank.eu/2014/11/25/the-digitisation-and-digital-preservation-of-european-film-heritage/> (дата звернення: 09.08.2021); European Commission. MEMO. Brussels, 4 October 2012. Orphan works – Frequently asked questions. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/de/MEMO_12_743 (дата звернення: 07.02.2022).

репресій, був знищений у концтаборі або помер на засланні при нев'яснених обставинах, а право на спадщину не оформлено і спадкоємців не виявлено).

2. *Відсутність в авторському праві формальних процедур щодо виникнення прав на твір.* За приписами ст. 5(2) Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів користування авторськими правами і здійснення їх не пов'язано з виконанням будь-яких формальностей. Подібне положення закріплене у ч. 2 ст. 11 Закону України «Про авторське і суміжні права», де вказано, що авторське право на твір виникає внаслідок факту його створення, для виникнення й здійснення авторського права не вимагається реєстрація твору чи будь-яке інше спеціальне його оформлення, а також виконання будь-яких інших формальностей. Через відсутність обов'язкової реєстрації авторського права на твір або необхідності виконання інших формальностей для набуття твором правової охорони долати тягар пошуку автора/правовласника доводиться саме користувачу.

3. *Безвідповідальне ставлення авторів до власних прав.* Байдужість автора до результатів своєї праці має негативні наслідки для користувачів і законного обігу результатів творчої й інтелектуальної діяльності в цілому. Користувач стає юридично незахищеним і якщо не буде вживати належних заходів для пошуку автора, має ризик стати правопорушником. Однак, самому автору захист його авторських прав часом може бути і нецікавим. При цьому, за подібне ставлення до своєї праці автор не несе жодної відповідальності, оскільки його у будь-якому випадку захищає закон і примусово наділяє практично абсолютною монополією на розпорядження своїм твором.

4. *Твір є результатом творчої праці багатьох авторів, які не знають один про одного.* Завдяки мережі «Інтернет» користувачі мають можливості копіювати чужі твори повністю або частково, переінакшувати їхню форму і зміст, поєднувати, отримуючи новий твір. У такій ситуації важко не тільки дізнатися ім'я або псевдонім усіх авторів, встановити будь-які чіткі критерії авторства, а й вилучити твір із мережі, оскільки копіювання здійснюється вільно. Згодом сумлінному користувачеві майже неможливо знайти автора або авторів твору, що закономірно призводить до збільшення масиву «сирітських творів».

5. *Занадто довгий строк охорони авторських прав із постійним його подовженням.* Згідно зі ст. 28 (ч. 2) Закону України «Про авторське право і суміжні права», авторське право діє протягом усього життя автора і ще 70 років після його смерті, крім випадків, передбачених цією статтею. Існують також особливості вирахування строків: для творів, оприлюднених анонімно або під псевдонімом; творів посмертно реабілітованих авторів; творів, створених у співавторстві; творів, опублікованих послідовно томами, частинами, серіями тощо¹⁰¹.

¹⁰¹ Мамчур Л., Ситцевой В. Співвідношення понять «сирітський твір» і «твір, що перейшов у суспільне надбання» в сучасному авторському праві // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2021. № 5. С. 13–24; Піхурець О. В., Литвин С. Й. Розвиток правового регулювання відносин, пов'язаних із використанням «сирітських творів» в Україні та краї-

Специфічні особливості правового стану «сирітських творів» полягають у тому, що ні правовласник/правовласники творів, ні їхнє місцезнаходження можуть бути невідомими і невстановленими. Однак, при цьому самі твори ймовірно перебувають під охороною авторського права, а це означає дію виключних майнових прав на них і цілком закономірну потенційну необхідність отримати дозвіл у правовласника на будь-які способи використання цих творів, включаючи відтворення, переклад тощо.

Необхідно підкреслити, що в Євросоюзі проблеми «сирітських творів» системно опрацьовуються впродовж останніх десяти років і досягнуто вагомих результатів щодо врегулювання їхнього правового статусу. Виразним прикладом може слугувати прийнята 25 жовтня 2012 р. Директива 2012/28/ЄС Європейського Парламенту і Ради про окремі випадки дозволеного використання сирітських творів (Directive 2012/28/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 on certain permitted uses of orphan works, далі — Директива).

Положення Директиви були спрямовані на вирішення ключових завдань: термінологічне унормування поняття «сирітські твори»; визначення кола установ, яким надається на законних підставах дозвіл на використання «сирітських творів»; впровадження уніфікованої процедури визнання твору «сирітським» шляхом проведення «належного пошуку» їх правовласників; поширення сфери праввідносин, що регулюються Директивою, на всі держави-члени для забезпечення транскордонного доступу громадян ЄС до культурного контенту «сирітських творів»; встановлення механізму припинення статусу «сирітського твору» у разі появи чи виявлення його правовласника; забезпечення контролю за дотриманням авторського права.

У ст. 1 Директиви визначено сферу її дії за суб'єктно-об'єктивним принципом:

– право оцифрувати і забезпечити доступ до «сирітських творів» надавалося: загальнодоступним бібліотекам, закладам освіти, музеям, архівам, фільмо- і аудіофондам, організаціям суспільного мовлення (далі — організації), які були створені у державах-членах ЄС, та з урахуванням їх суспільної місії;

– до «сирітських творів» були включені такі об'єкти: 1) твори, опубліковані у вигляді книг, газет, журналів або інших творів, що знаходяться у колекціях загальнодоступних бібліотек, закладів освіти, музеїв, архівів, у фільмо- і аудіофондах; 2) кінематографічні або аудіовізуальні твори і фонограми, що містяться в колекціях загальнодоступних бібліотек, закладів освіти, музеїв, архівів, у фільмо- і аудіофондах; 3) кінематографічні або аудіовізуальні твори і фонограми, створені організаціями суспільного мовлення до 31 грудня 2002 року включно, і розміщені в їхніх архівах.

нах Європейського Союзу // Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2017. Серія «Право». Вип. 44(1). С. 81–86; Троцька В. Розшуковуються невідомі «батьки» творів-сиріт // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2013. № 5. С. 32–39; Штефан О. Правовий режим використання сирітських творів // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». 2017. № 2(2), С. 184–191.

Зазначені твори: 1) мають бути захищені авторським правом чи суміжними правами; 2) вперше опубліковані у державі-члені; 3) або, за відсутності публікації, їх перша трансляція мала відбутися у державі-члені.

У ст. 2 Директиви подано дефінітивне тлумачення поняття «сирітський твір»: твір чи фонограма вважається «сирітським твором» (англ. orphan works), якщо жодний володілець прав на такий твір або фонограму не встановлений або, якщо один чи кілька з них встановлені, але, жоден з них не може бути виявлений, незважаючи на проведення їх належного пошуку, який був здійснений, і відповідно задокументований. «Сирітськими» також визнаються твори і фонограми, права на які належать кільком правовласникам і не всі з них встановлені чи у випадку, коли встановлені, але не всі виявлені, попри проведення належного їх пошуку, за умови, що встановлені й виявлені правовласники у частині належних їм прав уповноважили організації, зазначені у ст. 1, здійснювати дії з відтворення, подання творів і фонограм до загального відома публіки таким чином, що її представники можуть здійснити доступ до творів, фонограм з будь-якого місця і в будь-який час за власним вибором.

Для визнання твору або фонограми «сирітським» положеннями Директиви закріплено обов'язковий «належний пошук» власників прав на такий твір або фонограму, у т. ч. власників прав на твори або інші об'єкти, які включені до складу або є частиною творів чи фонограм. Це — головна умова надання творам статусу «сирітських творів», що передує користуванню ними. Тому ст. 3 Директиви і Додаток до неї закріпили дві найважливіші для процесу пошуку «сирітських творів» категорії: «належний пошук» (англ. diligent search) — сумлінний пошук за певними джерелами інформації, який здійснюють відносно кожного твору, і перелік самих джерел пошуку. До переліку джерел, представлено у Додатку, включено: бібліотечні каталоги, бази даних, реєстри, інформація та дані, що належать організаціям колективного управління, асоціаціям авторів і видавців тощо. При цьому ключове значення мають масштабні онлайн-бази у формі міжнародних проєктів, баз даних, як наприклад, ARROW (Accessible Registries of Rights Information and Orphan Works), створеної спеціально для вирішення проблем із «сирітськими творами», та «Європіана».

Державам-членам для здійснення «належного пошуку» правовласників «сирітських творів» надано право самостійно на національному рівні визначити перелік обов'язкових джерел і рекомендовано його доповнювати відповідними джерелами з Додатку. Якщо за результатами проведення належного пошуку автор залишився невідомим, твір набуває статусу «сирітського», його необхідно внести до єдиної онлайн-бази даних «сирітських творів» у ЄС, створення і ведення якої має здійснювати Відомство з гармонізації на внутрішньому ринку ЄС (Office for Harmonization in the Internal Market, з березня 2016 р. — Відомство інтелектуальної власності Європейського Союзу, European Union Intellectual Property Office (EUIPO)).

У ст. 4 Директиви 2012/28 закріплено трансграничний статус «сирітських творів» на всій території ЄС. Присвоєння твору статусу «сирітського» в рамках юрисдикції однієї держави-члена ЄС встановлювало правові наслідки для інших держав-членів ЄС. Єдиний статус «сирітського твору» означав, що цей твір можна вільно використовувати в усіх державах-членах.

За ст. 5 держави-члени повинні забезпечити правовласнику на твір або фонограму, що визнаються «сирітським твором», можливість у будь-який час припинити цей статус згідно з його правами на такі об'єкти. Поки цього не відбулося, за приписами ч. 1, ч. 2 ст. 6 Директиви для вповноважених організацій визначено випадки правомірного використання творів і об'єктів суміжних прав, автори яких залишилися невідомими, але після проведення їх «належного пошуку». Організаціям дозволялося використовувати «сирітські твори» для досягнення цілей, пов'язаних з їх суспільною місією, і надавалося право: на повідомлення цих творів до загального відома; на відтворення з метою їх оцифрування, сповіщення, індексації, каталогізації, збереження, реставрації.

Отже, положеннями Директиви закріплено некомерційний характер вільного використання «сирітських творів». Утім, організаціям не заборонялося отримувати прибуток за використання «сирітських творів» і спрямовувати його на покриття витрат, пов'язаних із оцифруванням «сирітських творів», повідомленням їх до загального відома. Також уповноважені організації, діючи в суспільних інтересах, могли укладати договори публічно-приватного партнерства при використанні «сирітських творів».

У разі припинення правовласниками «сирітського» статусу своїх творів, держави-члени ЄС зобов'язані застосовувати механізм отримання цими особами справедливої компенсації за використання творів уповноваженими організаціями.

Ст. 9 Директиви зобов'язала держави-члени привести нормативно-правові акти національного законодавства у відповідність до її положень і повідомити про це Єврокомісію¹⁰².

Підсумовуючи розгляд Директиви, серед її важливих і перспективних напрацювань необхідно назвати: окреслення в контексті модернізації авторського права ЄС та його адаптації до динамічного розповсюдження цифрових технологій, розвитку цифрової економіки і потреб функціонування Єдиного цифрового ринку шляхів комплексного правового врегулювання проблематики «сирітських творів»; визначення уніфікованого механізму надання статусу «сирітського твору»; забезпечення у межах ЄС єдиного підходу щодо випадків правомірного використання установами культурної спадщини «сирітських творів» з можливостями переведення цих творів у цифровий формат і наданням суспільству доступу до їх інформації.

¹⁰² Directive 2012/28/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 on certain permitted uses of orphan works Text with EEA relevance. URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2012/28/oj> (дата звернення: 09.09.2021).

Євроінтеграційний курс України актуалізує необхідність опрацювання специфіки джерел права Євросоюзу, приведення національного законодавства у відповідність до європейських правових стандартів, запозичення досвіду впровадження ефективних механізмів правового регулювання у сферу культурної спадщини. 1 липня 2022 р. Верховна Рада України прийняла за основу законопроект №5552-1 «Про авторське право і суміжні права», в якому пропонується правове врегулювання широкого кола питань, пов'язаних із охороною та захистом авторського права і суміжних прав, серед яких і приведення положень ЦК України, Закону України «Про авторське право і суміжні права» у відповідність до норм законодавства Євросоюзу. Однією з його законодавчих новел є конкретизація положень щодо «сирітських творів». У ст. 1 законопроекту подано таку дефініцію поняття «сирітський твір» — оприлюднені в межах України літературний, аудіовізуальний, фотографічний, образотворчий та інший твір, фонограма, відеограма (у т. ч., що входить до складу аудіовізуального твору або іншої фонограми, відеограми), записане виконання, щодо яких жоден із суб'єктів майнових прав на відповідний об'єкт за результатами вжитих заходів не ідентифікований та, у разі ідентифікації (включаючи анонімів або за псевдонімом), не віднайдений. За положеннями законопроекту (ст. 29) дозволяється використання сирітських творів бібліотеками, музеями з відкритим доступом для відвідувачів, архівами або організаціями зі збереження фондів аудіо-, відео-записів способами відтворення з метою оцифрування, індексації, каталогізації, збереження або відновлення копії після вжиття заходів із ідентифікації та належного розшуку авторів, інших суб'єктів авторського права, які не призвели до ідентифікації відповідних суб'єктів авторського права або віднайдення ідентифікованих суб'єктів. Порядок і умови дозволеного використання «сирітських творів», що включають порядок і умови вжиття заходів щодо ідентифікації та належного розшуку відповідних суб'єктів авторського права, набуття і втрати статусу сирітського твору, ведення реєстру сирітських творів визначаються Кабінетом Міністрів України¹⁰³.

Враховуючи перехід архівних установ до цифрових стандартів діяльності, світовий та європейський досвід правозастосовної практики, напрацювання українських і зарубіжних науковців, доцільно після остаточного прийняття Верховною Радою України зазначеного вище законодавчого акту в співпраці з правниками розробити відповідний нормативний документ для регламентації архівних робіт із «сирітськими документами».

Оскільки запровадження до суспільного обігу «сирітських творів» поки що не врегульовано і, зокрема, в питаннях їх використання, доступ до них в читальному залі архіву є правомірним із дотриманням вимог чинного законодавства про авторське право.

¹⁰³ Про прийняття за основу проекту Закону України «Про авторське право і суміжні права»: Постанова Верховної Ради України від 01.07.2022 № 2335-IX. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/ЛІ054001?an=3> (дата звернення: 13.09.2022).

Глава 7.

Критерії віднесення документів Національного архівного фонду до об'єктів суміжних прав

Документи НАФ, що належать до об'єктів суміжних прав, за ст. 449 ЦК України, ст. 35 Закону України «Про авторське право і суміжні права» включають: виконання літературних, драматичних, музичних, музично-драматичних, хореографічних, фольклорних та інших творів, фонограми, відеограми, програми (передачі) організацій мовлення.

Документи НАФ як об'єкти суміжних прав мають такі основні ознаки:

- є результатами творчої діяльності та можуть бути виконані, записані, включені у передачу ефірного чи кабельного мовлення;
- виражені в певній об'єктивній формі, яка дозволяє сприймати її зором, слухом і відтворювати;
- підлягають правовій охороні без дотримання будь-яких формальностей щодо цих об'єктів і незалежно від їх призначення, змісту, способу чи форми вираження.

Виконанням є представлення творів шляхом акторської гри або на музичному інструменті, декламації, співу, танцю, здійснення диригентських функцій у музичних і музично-драматичних творах. Наразі йдеться про звукове, візуальне, візуально-звукове подання твору літератури або мистецтва у живому виконанні або за допомогою технічних пристроїв.

Виконання створюється і відбувається на основі авторського твору, що відрізняє його похідний характер і тісний зв'язок з авторським правом, однак, не тотожність із авторським твором. Виконання являє собою не спосіб використання твору, а саме виражений в об'єктивній формі результат, який виникає внаслідок виконання твору. Цінність результату творчої діяльності виконавців відбивається у створенні нової художньої форми твору, що відзначається неповторністю, оригінальністю, унікальністю, майстерністю. Таким чином, виникає залежний від авторського твору і пов'язаний з ним, але, підкреслимо, окремий об'єкт суміжних прав.

Законодавством встановлено, що виконання стає об'єктом правової охорони за таких умов: якщо вперше здійснено на території України; вперше оприлюднено в іншій країні та протягом 30 днів після цього на території України; зафіксовано на фонограмі, відеограмі та охороняється в Україні; включено у програму (передачу) організації мовлення, що охороняється в Україні.

Виконання авторського твору підлягає правовій охороні за умови, що виконавець отримав дозвіл на виконання твору від осіб, які мають авторське право на цей твір. Правову охорону може отримати виконання творів народної творчості, фольклору. Законом не передбачено, проте і не заперечуються можливості створення службових виконань на підставі трудового договору, а також виконань, здійснених на замовлення, як наприклад, при створенні аудіокниги, коли профе-

сійні актори читають її текст на замовлення виробника фонограми-аудіокниги чи іншої особи.

Відповідно до ст. 453 ЦК України, використанням виконання є:

- доведення виконання до відома публіки під час його здійснення;
- записування (фіксування) виконання під час його здійснення, якщо таке записування дає можливість сприйняття, відтворення та передачі виконання за допомогою технічних засобів;
- пряме чи опосередковане відтворення запису виконання будь-яким способом та у будь-якій формі;
- продаж та інше відчуження оригіналу чи примірника запису виконання;
- оренда оригіналу чи примірника запису виконання;
- забезпечення засобами зв'язку можливості доступу будь-якої особи до записаного виконання з місця та в час, обраних нею;
- використанням виконання є також інші дії, встановлені законом.

Фонограма — звукозапис на відповідному носії (магнітній стрічці чи магнітному диску, грамофонній платівці, компакт-диску тощо) виконання або будь-яких звуків, крім звуків у формі запису, що входить до аудіовізуального твору. Фонограма є вихідним матеріалом для виготовлення її примірників (копій). Законодавством фонограма визнається самостійним і відмінним від аудіовізуального твору об'єктом.

Офіційне формулювання акцентує увагу на таких ключових характеристиках поняття: фонограмою є звукозапис виконання охоронюваного твору та/або твору, що не охороняється, та/або будь-яких інших звуків; фонограма не існує без відповідного матеріального носія, на якому вона зафіксована; фонограма має похідний характер, тобто є залежною від певного об'єкта авторського права.

Створення фонограми є творчим результатом широкого кола фахівців. Її якість залежить від професійного рівня музикантів, співаків, акторів, дотримання художнього стилю, трактування художнього образу, виконавської техніки, особливостей жанру тощо. Втім, оцінка художньої якості аудіо матеріалу включає не тільки естетичні аспекти, а й технічні, зокрема, низку таких критеріїв як просторове враження, прозорість, музичний баланс, тембр, стереофонічний ефект, звукорежисерська техніка; інструментовка та аранжування тощо. Художню цінність фонограми значною мірою визначають параметри її «технічної якості», тобто, діяльність звукорежисерів, музичних режисерів, звукооператорів, а використання технічних засобів при виробленні фонограм є допоміжним фактором. Особливе значення для створення якісного звуку має звукорежисерська техніка, яка в усіх аспектах залежить від професійного рівня звукорежисера. Наразі йдеться про правильність використання мікрофонів, техніку міксування (зведення) аудіо матеріалу, доцільність застосування обробки, спецефектів, психоакустичних приладів тощо¹⁰⁴.

¹⁰⁴ Войтович О. О. Критерії оцінки художньої якості звукового матеріалу в епоху цифрових технологій // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Культурологія. 2015. Вип. 21(2). С. 194–197.

Фонограма стає об'єктом правової охорони за таких умов: її виробник є громадянином України або юридичною особою з офіційним місцезнаходженням на території України; фонограму вперше опубліковано на території України протягом 30 днів від дня її першої публікації в іншій державі.

Фонограма набуває правової охорони з моменту її створення, тобто, фіксації на певному матеріальному носії виконання твору чи будь-яких інших звуків і не потребує здійснення жодних формальностей. Якщо у фонограмі зафіксовано виконання твору, ця фонограма стає об'єктом суміжних прав лише за умови, що виконавець надав виробнику фонограми дозвіл на фіксацію його виконання. За висновком А. Штефан, виробники фонограм повинні дотримуватися прав не лише виконавців, одержуючи від них дозвіл на фіксацію виконання та зазначаючи їхні імена (псевдоніми) чи назви колективів виконавців на кожному носії запису чи його упаковці, а й суб'єктів авторського права. Адже на практиці у договорах про виробництво фонограми часто передбачається положення, згідно з яким замовник виробництва фонограми гарантує, що права автору (авторів) твору дотримано, дозвіл на виконання твору та фіксацію цього виконання у фонограмі одержано, а здійснення виконання, фіксація його у фонограмі і подальше розповсюдження примірників такої фонограми не зашкодить інтересам автора (авторів) чи інших осіб, які мають авторське право на виконуваний твір¹⁰⁵. Відносно окремих складових елементів фонограми виникають також інші авторські права: права композитора на музику, права автора тексту музичного твору, права автора художнього оформлення.

Любительські фонограми, записані на диктофон тощо, охороняються як і фонограми, створені у професійних студіях звукозапису.

Фонограми за змістом класифікують на такі два види: фонограми похідного (вторинного) характеру, що містять виконання авторських творів; фонограми самостійного характеру, що фіксують звуки, походження яких не пов'язане з використанням результатів творчої діяльності людини, у т. ч. авторські твори.

Класифікація важлива для визначення умов виникнення об'єктів суміжних прав та обсягу виключних прав у виробника фонограми.

Забезпечення правової охорони фонограм першого виду потребує двох юридичних фактів — створення звукозапису та надання дозволу авторами і виконавцями щодо його фіксації на матеріальному носії твору, який виконується. Фонограма може містити запис виконання одного і декількох творів, виконання може здійснюватися одним виконавцем, колективом виконавців, різними виконавцями, та бути записаною як виконання протягом одного дня або у різні проміжки часу. Не впливають на рівень правової охорони фонограми зафіксована в її змісті кількість виконань і будь-які інші подібні ознаки.

Фонограми самостійного характеру виникають як об'єкти суміжних прав у результаті одного юридичного факту — створення звукозапису.

¹⁰⁵ Штефан А. С. Авторське право і суміжні права : особливості правої охорони, здійснення та захисту : монографія. Київ, 2017. С. 100.

Відеограма — відеозапис на відповідному матеріальному носії (магнітній стрічці, магнітному диску, компакт-диску тощо) виконання або будь-яких рухомих зображень (із звуковим супроводом чи без нього), крім зображень у вигляді запису, що входить до аудіовізуального твору. Відеограма є вихідним матеріалом для виготовлення її копій. Записи, наявні у складі аудіовізуальних творів, не належать до відеограм. Законодавством відеограма визнається самостійним і відмінним від аудіовізуального твору об'єктом.

Структурно відеограми поділяють на такі основні види:

– відеограми, що містять запис виконання творів: відеозапис виконання музичних творів шляхом співу та/або гри на музичних інструментах; виконання драматичних творів шляхом акторської гри; виконання хореографічних постановок шляхом танцю; виконання літературних віршованих творів шляхом декламації тощо;

– відеограми, що містять відеозапис спортивних матчів або змагань, природних явищ, будь-яких дій чи подій, не пов'язаних із виконанням твору;

– змішані відеограми, що одночасно містять запис виконання творів і зображення: наприклад, відеозапис творчого конкурсу, в якому поєднуються його етапи проведення, виконання, музичні, хореографічні, інші твори.

Як об'єкт суміжних прав відеограма являє собою сукупність технічних та юридичних компонентів:

– наявність матеріального носія, що за своїми властивостями дозволяє здійснити на ньому відеозапис;

– наявність відеозапису як фіксації за допомогою спеціальних технічних засобів різних за походженням зображень;

– має похідний і залежний характер від об'єктів авторського права і суміжних прав;

– наявність юридичних умов, дотримання яких є необхідною умовою для надання відеограмі правової охорони як об'єкта суміжних прав.

Зафіксоване у відеограмі виконання твору стає об'єктом суміжних прав за умови, що виконавець надав виробникові відеограми дозвіл на фіксацію виконання у відеограмі. Закон зобов'язує виробників відеограм також дотримуватися прав суб'єктів авторського права. Правова охорона поширюється на відеограми, створені професійними операторами, і любительські, т. зв. «домашні» відео.

У випадку, коли у відеограмі фіксується рухоме зображення фізичної особи, виробник відеограми, керуючись ч. 1 ст. 307 ЦК України, повинен одержати згоду цієї особи на зйомку. Якщо зйомки здійснюються відкрито на вулиці, на зборах, конференціях, мітингах, інших заходах публічного характеру, згода осіб, присутніх на таких заходах, щодо знімання їх на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку припускається автоматично. Таємне знімання фізичної особи без її згоди проводять лише у встановлених законом випадках.

Законодавством не конкретизовано питання щодо допущення у відеограмі монтажу. Підбір найбільш цікавих фрагментів запису та поєднання їх у ціліс-

ний твір, монтаж декількох відеозаписів в один, світлова і звукова корекція не є обов'язковими елементами виробництва відеограми, втім, не суперечить її сутності. Тому відеограмою визнається саме первинний оригінальний відеозапис, де зберігається послідовність рухомих зображень відповідно до встановленої черговості, за якою вони відбувалися, та відеозапис, створений шляхом фрагментів однієї чи більше відеограм. Допускається створення відеограми за ініціативою її виробника, а також у зв'язку з виконанням трудового договору або на підставі договору замовлення.

Відповідно до ст. 454. ЦК України використанням фонограми, відеограми є:

- пряме або опосередковане відтворення будь-яким способом та у будь-якій формі фонограми, відеограми;
- продаж та інше відчуження оригіналу чи примірника фонограми, відеограми;
- оренда оригіналу чи примірника фонограми, відеограми;
- забезпечення засобами зв'язку можливості доступу будь-якої особи до фонограми, відеограми з місця та в час, обрані нею;

Використанням фонограми, відеограми є також інші дії, встановлені законом.

Передача (програма) організації мовлення, як встановлено у ст. 35 Закону України «Про авторське право і суміжні права», належить до об'єкта суміжних прав. Однак, у зазначеному нормативно-правовому акті відсутня дефініція цього поняття. Сутність поняття *програма (телерадіопрограма)* розкрито у ст. 1. Закону України «Про телебачення і радіомовлення» — це поєднана єдиною творчою концепцією сукупність передач (телерадіопередач), яка має постійну назву і транслюється телерадіоорганізацією за певною сіткою мовлення.

Згідно з офіційною версією йдеться про змістовно завершену частину програми (телерадіопрограми), яка має відповідну назву, обсяг трансляції, авторський знак, може бути використана незалежно від інших частин програми і розглядається як цілісний інформаційний продукт. Виникненням програми (передачі) організації мовлення вважається момент завершення формування програми, коли сукупність сигналів утворена і може сповіщатися. Майнові права на програму (передачу організації) мовлення починають діяти не з моменту її створення, а саме з дати її першого публічного сповіщення. Програми (передачі) стають об'єктом правової охорони за таких умов: організації мовлення мають офіційне місцезнаходження на території України; передачі здійснюються із передавачів, розташованих на території України. Нині під впливом цифрових технологій і цифрових сервісів відбувається еволюція організації мовлення у мультимедійну організацію, яка забезпечує телеглядачу лінійні та нові нелінійні аудіовізуальні медіапослуги, її присутність виразно спостерігається на різноманітних платформах дистрибуції аудіовізуального контенту.

У ст. 455 ЦК України до випадків використання передачі (програми) організації мовлення включено:

– здійснення (трансляція, ретрансляція) передачі (програми) організації мовлення;

– записування (фіксування) передачі (програми) організації мовлення, якщо таке записування дає можливість сприйняття, відтворення та здійснення її за допомогою технічних засобів;

– відтворення запису передачі (програми) організації мовлення;

– представлення передачі (програми) організації мовлення публіці у місці, де встановлено вхідну плату.

Використанням передачі (програми) організації мовлення є також інші дії, встановлені законом.

Сучасні програми (передачі) мовлення — результат організаційних і технічних зусиль організацій мовлення, які орієнтуються на створення власних інформаційних продуктів, адресованих споживачам. Передачі, як правило, відображають діяльність самих організацій мовлення на основі творчого внеску їхніх працівників шляхом виконання поставлених перед ними завдань. У процесі створення передачі організації можуть використовувати об'єкти авторського права і суміжних прав, зокрема, авторські твори, виконання, фонограми, включені у зміст програми (передачі), що залишаються самостійними об'єктами правової охорони. Ключова особливість цих об'єктів полягає у тому, що на них не поширюються суміжні права організацій мовлення, яким надано тільки виключне право на використання створеної програми (передачі) у цілому, однак, не на зазначені об'єкти, що формально становлять їхні частини. Таким чином, права організацій мовлення є залежними, оскільки при трансляції передач (програм) ними використовуються сценарії, сюжети, пісні, музичні твори, інші матеріали, які створені авторами, виконавцями, виробниками фонограм, і за правовим статусом є об'єктами авторського права і суміжних прав¹⁰⁶.

¹⁰⁶ Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. : станом на 15 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 06.10.2022); Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII : станом на 15 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення: 06.10.2022); Про радіомовлення і телебачення : Закон України від 21.12.1993 № 3759-XII : станом на 16 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3759-12#Text> (дата звернення: 06.10.2022); Андрусів У. Б. Ключові питання цивільно-правової охорони інформаційного контенту організацій мовлення // Часопис Київського університету права. 2016. № 1. С. 224–230; Бондаренко С. В. Авторське право та суміжні права. Київ, 2008. С. 154–158; Посібник для суддів з інтелектуальної власності / Бенедисюк І. М., Гумега О. В., Доманська М. Л. та ін. Київ, 2018. С. 71–73; Стройко І. А. Еволюція змісту і обсягу суміжних прав телерадіоорганізацій в еру цифрового мовлення // Часопис Київського університету права. 2009. № 3. С. 178–187; Штефан А. С. Зазнач. твір. С. 90–96.

РОЗДІЛ V.

СУБ'ЄКТИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА І СУМІЖНИХ ПРАВ

Глава 1.

Автор твору як первинний суб'єкт авторського права

Відповідно до ст. 7. Закону України «Про авторське право і суміжні права» суб'єктами авторського права є автори творів, зазначені у ч. 1 ст. 8 цього Закону, та інші фізичні й юридичні особи, які набули прав на твори відповідно до правочину або закону. За підставами набуття прав суб'єктів авторського права поділяють на дві основні групи: первинні та вторинні.

Первинним суб'єктом авторського права згідно з ч. 1. ст. 435 ЦК України, ч. 1 ст. 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права» є автор, тобто фізична особа, яка своєю творчою працею створила твір.

До вторинних суб'єктів авторського права належать фізичні й юридичні особи, які набули права на твори за договором або законом (ч. 2 ст. 435 ЦК України). Це можуть бути: спадкоємці автора; роботодавець, коли твір створено у порядку, визначеному ст. 429 ЦК України; замовник. Різниця між первинними і вторинними суб'єктами авторського права зумовлена такими чинниками: обсяг повноважень вторинного суб'єкта авторського права на твір більш звужений ніж автора твору; за характером права вторинного суб'єкта є похідними, оскільки перейшли від автора.

Офіційне тлумачення поняття «автор твору» надає підстави для визначення його ключових ознак:

– первинним суб'єктом авторського права може бути тільки автор; не може бути автором твору будь-яка юридична особа будь-якої форми власності тому, що твір створюється тільки творчою працею автора;

– не можуть бути також автори інших об'єктів права інтелектуальної власності (наприклад, винаходів, наукових відкриттів, промислових зразків, корисних моделей тощо);

– якщо твір створено спільною працею декількох осіб, вони визнаються співавторами, при цьому до співавторів не належать особи, які не зробили творчий внесок у створення твору, а лише надали матеріальну, організаційну, технічну або іншу допомогу.

Оскільки законодавством встановлено, що особисті немайнові права автора є невідчужуваними й непередаваними, суб'єктами особистих немайнових прав можуть бути лише автори творів. У ст. 435 ЦК України, ст. 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права» закріплено принцип презумпції авторства

на твір, згідно з яким за відсутності доказів іншого автором твору вважається особа, зазначена звичайним способом як автор на оригіналі або примірнику твору.

Ґрунтуючись на загальних критеріях охороноздатності, необхідно підкреслити, що, коли об'єкт авторського права становить результат самостійної творчої праці, йому надається авторсько-правова охорона, а її автор набуває статусу суб'єкта авторського права.

Автором твору може бути фізична особа незалежно від її віку, громадянства або дієздатності, тобто, авторами можуть бути малолітні й неповнолітні особи, недієздатні та особи з обмеженою дієздатністю. За ст. 31 ЦК України (п. 2 ч. 1) особи, які не досягли чотирнадцяти років (малолітні особи), можуть здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом. Майнові авторські права за малолітніх осіб здійснюють їхні батьки або опікуни, які від їх імені укладають авторські договори, захищають права малолітніх у випадках їх порушення тощо. При цьому, стороною у договорі є малолітній автор.

Згідно зі ст. 32 ЦК України фізична особа у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років (неповнолітня особа) має право самостійно здійснювати права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом, а також здійснювати на власний розсуд майнові права на твір, у т. ч. одержувати винагороду за використання власних творів і розпоряджатися нею. У зв'язку з обмеженістю знань і навичок у неповнолітніх результати їхньої творчої діяльності можуть мати наслідувальний характер, містити певні запозичення з літературних, музичних, інших творів. Утім, це не відміняє забезпечення охорони цих творів за наявності творчого компонента в їхній діяльності, досягнутому результаті — ознак оригінальності. Авторські права недієздатних осіб здійснюють їхні опікуни як законні представники цих осіб¹⁰⁷.

Глава 2. Співавтори. Види співавторства

Твори науки, літератури, мистецтва можуть створюватися не тільки авторами одноосібно, а й кількома авторами. Створення твору колективною спільною творчою працею породжує його особливий правовий режим — співавторство.

У ст. 13 Закону України «Про авторське право і суміжні права» співавторами визнаються особи, спільною творчою працею яких створено твір. Авторське

¹⁰⁷ Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. : станом на 15 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 07.10.2022); Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-ХІІ : станом на 15 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення: 07.10. 2022); Петренко І. І. Здійснення авторських прав на літературні твори малолітніми та неповнолітніми особами // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. 2014. Вип. 1(2). С. 92–97.

право на твір, створений у співавторстві, належить всім співавторам незалежно від того, чи утворює такий твір одне нерозривне ціле або складається із частин, кожна з яких має самостійне значення. Для встановлення співавторства і авторського права осіб, які беруть участь у створенні твору, в законодавстві та наукових публікаціях визначено такі умови:

- творчий характер спільної праці кількох осіб, спрямованої на досягнення єдиного результату у формі завершеного колективного об'єкту — твору, і відповідно творчий внесок кожного з співавторів;
- надання особою організаційної, технічної або іншої допомоги при створенні твору не може слугувати підставою для визнання її співавторства;
- результат творчої праці співавторів має бути об'єктивно виражений у знаках, звуках, зображений у будь-якій іншій формі, можливої для сприйняття;
- якщо у творі поєднуються декілька форм творчості (наприклад, слово, звук, зображення тощо), кожна з частин твору, створена у певній формі, може мати самостійне значення;
- створений співавторами твір, повинен являти собою єдине ціле, тобто, об'єднаний творчим задумом, ідеєю, концепцією, внутрішньою організацією, структурною впорядкованістю тексту тощо;
- творча співпраця авторів має бути добровільною і здійснюватися за результатами домовленості між співавторами;
- винагорода за використання твору належить співавторам у рівних частках, якщо у договорі між ними не передбачається інше;
- право опублікування та іншого використання твору в цілому належить усім співавторам.

У цивільно-правовій теорії розрізняють нероздільне і роздільне співавторство. Такий поділ встановлено на підставі ст. 436 ЦК України, ст. 13 Закону України «Про авторське право і суміжні права». Грамотне визначення виду співавторства має важливе значення для встановлення режиму використання твору співавторами.

Нероздільне співавторство виникає за умови, коли твір створений двома чи більше співавторами і становить одне нерозривне ціле, або його частини не мають самостійного значення. Ключовою ознакою нероздільного співавторства є саме неможливість виділення частини кожного автора і, як наслідок, авторське право на такий твір належить усім авторам і реалізується тільки спільно. Словосполучення «одне нерозривне ціле» означає, що твір неможливо розділити, оскільки це призведе до незворотних змін усього твору і найчастіше до неможливості його використання в цілому, керуючись при цьому і нормами цивільного права. Тому розпоряджатися таким твором одноосібно співавтори не можуть.

Наприклад: Брати Капранови (Дмитро і Віталій Капранови), співавтори романів «Зоряний Вуйко», «Приворотне зілля» та ін.; Тимур і Олена Литовченки, співавтори книг: «Пустоцвіт», «Книга Пожежі. 1914–1922», «Книга Невиправданих Надій. 1923–1931», «Книга Жажіття. 1932–1938», «Книга Спустошення. 1939–1945» та ін.

Прикладом нероздільного співавторства є також інтерв'ю у будь-яких засобах масової інформації. До його співавторів належить особа, яка дала інтерв'ю, та особа, яка його взяла. Опублікування запису інтерв'ю допускається лише за згодою особи, яка дала інтерв'ю.

Якщо твір, створений у співавторстві, утворює одне нерозривне ціле, то жоден із співавторів не може без достатніх підстав відмовити іншим у дозволі на опублікування, інше використання твору.

При роздільному співавторстві твір існує як єдине ціле, однак, його частини, створені різними співавторами, мають самостійне значення. За таких умов кожному з співавторів надано право використовувати на свій розсуд лише створену ним частину твору, якщо інше не передбачено договором між ними.

Наприклад: збірка поезій, в якій представлено поетичні твори окремих авторів.

Роздільне співавторство є характерним для музично-драматичних творів, а також для колективних монографій, підручників.

Відносини між співавторами визначаються укладеним між ними договором. Зокрема, твір може створюватися на підставі договору про співавторство, укладеного за взаємним волевиявленням сторін, який регулює правовідносини між співавторами, порядок використання їхніх імен, прізвищ чи псевдонімів, розподіляє обов'язки між ними, містить положення, що торкаються питань розміру винагороди за використання твору. Договір укладається у будь-якій формі, на будь-якому етапі роботи над твором. Доцільно зазначити, що обсяг прав співавторів у деяких випадках не є однаковим. Такі права як право на авторство, право на охорону авторського права від порушення з боку третіх осіб належать кожному з співавторів у рівній мірі, незалежно від ступеня їх участі у створенні твору. Тоді як право співавторів на авторську винагороду за використання твору може різнитися щодо розміру самої винагороди і визначатися договором у залежності від обсягу творчого внеску кожного з них. У разі порушення спільного авторського права кожен співавтор може доводити своє право в судовому порядку.

При вирішенні питання щодо строку дії авторського права на твір, створений у співавторстві, необхідно враховувати, що воно діє протягом усього життя авторів і 70 років після смерті останнього з авторів, який пережив інших співавторів. Правило застосовується до твору в цілому, незалежно від того, чи становить цей твір нероздільне ціле, або складається з частин, кожна з яких може мати самостійне значення. Від співавторства необхідно відрізнити співробітництво, коли кілька авторів беруть участь у створенні колективного результату творчої діяльності, виконуючи завдання певної організації (замовника). Авторське право на такий об'єкт колективної праці належить саме юридичній особі, якщо інше не визначено договором¹⁰⁸.

¹⁰⁸ Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. : станом на 15 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 07.10.2022); Про авторське право і суміжні права від 23.12.1993 № 3792-XII : станом на 15 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення: 07.10. 2022); Кетрарь А. А. Суб'єкти авторських відносин // Актуальні проблеми держави і права. 2012. Вип. 64. С. 352–360; Посібник

Глава 3.

Упорядники збірників та інших складених творів

Упорядник збірника або іншого складеного твору — це фізична особа, яка здійснила підбір і розташування творів та/або інших об'єктів в одне ціле: енциклопедію, антологію, збірник обробок фольклору, збірник певних даних тощо. Зміст діяльності упорядника полягає в організації, обробці, систематизації, поновленні певних творів і одночасно в здійсненні ґрунтовної науково-дослідної роботи під час їх відбору для включення до складеного твору. З точки зору авторського права складений твір має певні особливості, що впливають на визнання упорядника збірника суб'єктом авторського права і, відповідно, вимагають від нього дотримання авторського права на твори, включені до збірника як його складові частини.

Права упорядника збірника або іншого складеного твору визначено у ст. 19 Закону України «Про авторське право і суміжні права»:

1. Авторіві збірника та інших складених творів (упорядникові) належить авторське право на здійснені ним підбір і розташування творів та(або) інших даних, що є результатом творчої праці (упорядкування).

Упорядник збірника користується авторським правом за умови дотримання ним прав авторів кожного з творів, включених до складеного твору.

Автори творів, включених до складеного твору, мають право використовувати свої твори незалежно від складеного твору, якщо інше не передбачено авторським договором з упорядником збірника.

Авторське право упорядника збірника не перешкоджає іншим особам здійснювати самостійний підбір або розташування тих самих творів та(або) інших даних для створення своїх творів.

Передбачена правова охорона баз даних не поширюється на самі дані або інформацію і не зачіпає авторське право, що відноситься до самих даних чи інформації, які містяться у базі даних.

2. Видавцям енциклопедій, енциклопедичних словників, періодичних збірників, збірників наукових праць, газет, журналів та інших періодичних видань належать виключні права на використання таких видань у цілому. Видавець має право за будь-якого використання таких видань зазначати в них своє ім'я або вимагати такого зазначення.

Автори творів, включених до таких видань, зберігають виключні права на використання своїх творів незалежно від видання в цілому, якщо інше не передбачено авторським договором¹⁰⁹.

для суддів з інтелектуальної власності / Бенедисюк І. М., Гумега О. В., Доманська М. Л. та ін. Київ, 2018. С. 41–43; Ульянова Г. О. Деякі питання співавторства // Актуальні проблеми держави і права. 2010. Вип. 53. С. 145–151.

¹⁰⁹ Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII : станом на 15 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення: 04.10.2022).

У разі включення до збірника творів, строк правової охорони яких ще не минає, упорядник повинен отримати згоду від кожної особи, яка має авторське право на відповідний твір, на включення цього твору або його частини до збірника. Недотримання цієї вимоги призводить не тільки до порушення прав відносно творів, використаних при упорядкуванні збірника без дозволу відповідних осіб, а й одночасно впливає на правовий статус збірника, тобто, він не стає об'єктом правової охорони, а його упорядник не набуває авторських прав на підготовлений ним збірник.

У випадку, коли до збірника передбачено включити твори, строк правової охорони яких закінчився, і які згідно з чинним законодавством перейшли до суспільного надбання, упорядник зобов'язаний зазначити імена чи псевдоніми авторів цих творів. Використання творів або їхніх частин, здійснене без зазначення імен (псевдонімів) відповідних авторів, є порушенням авторського права і за його наслідками збірник не визнається об'єктом авторського права, і упорядник не набуває авторських прав на нього.

Видавці енциклопедій, енциклопедичних словників, збірників наукових праць, періодичних збірників, газет, журналів, інших періодичних видань мають виключні права на використання цих видань. За авторами творів, які включені до таких видань, зберігаються виключні права на використання власних творів незалежно від видання в цілому, якщо інше не передбачено авторським договором.

Глава 4. **Автори перекладів та інших похідних творів**

У ст. 20 Закону України «Про авторське право і суміжні права» визначено зміст авторських прав перекладачів та інших авторів похідних творів.

1. Перекладачам і авторам інших похідних творів належить авторське право на здійснені ними переклад, адаптацію, аранжування або іншу переробку;

Перекладачі і(або) автори інших похідних творів користуються авторським правом на створений ними твір за умови дотримання прав автора, твір якого зазнав перекладу, адаптації, аранжування або іншої переробки;

2. Авторське право перекладачів і(або) авторів інших похідних творів не перешкоджає іншим особам здійснювати свої переклади і переробки тих самих творів.

Виникнення авторського права на похідний твір має безпосередній зв'язок із дотриманням прав автора первинного твору і потребує врахування таких чинників:

– якщо похідний твір створюється на основі твору, що перейшов до суспільного надбання внаслідок закінчення строку правової охорони, автор похідного твору повинен дотримуватися особистих немайнових прав автора первинного

твору, оскільки незалежно від того, коли припинилася дія майнових прав на первинний твір, особисті немайнові права його автора охороняються безстроково;

– якщо похідний твір створюється на основі охоронюваного твору, дотриманню підлягають не тільки особисті немайнові, а й майнові права автора первинного твору, адже дозвіл чи заборона здійснювати переклад, адаптацію, аранжування чи будь-яку іншу зміну твору належать саме до виключних майнових авторських прав;

– похідний твір, створений на основі охоронюваного твору, може визнаватися об'єктом авторського права лише за умови, що автор похідного твору отримав дозвіл від автора чи іншої особи, яка має авторське право на первинний твір, щодо переробки цього твору;

– у ст. 21 зазначеного Закону допускаються випадки вільного використання твору з обов'язковим зазначенням імені автора:

(ч. 9-1) для правомірно оприлюднених літературних, художніх, музичних та інших творів із метою створення на їх основі іншого твору в жанрі літературної, музичної або іншої пародії, попури або карикатури;

(ч. 11) адаптація існуючих і створюваних аудіовізуальних творів для сліпих, осіб із порушеннями зору та осіб із дислексією шляхом застосування аудіодискрипції (тифлокоментування)¹¹⁰.

Глава 5. **Інші суб'єкти авторського права**

Вторинними суб'єктами авторського права є також спадкоємці та особи, яким автори передали свої авторські майнові права.

Загальні правила про спадкування встановлено положеннями Книги Шостої ЦК України «Спадкове право». Зокрема:

– за ст. 1216 спадкуванням є перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців);

– за ст. 1217 спадкування здійснюється за заповітом або законом;

– за ст. 1218 до складу спадщини входять усі права й обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини, і не припинилися внаслідок його смерті.

Реалізація спадкових прав охоплює кілька етапів: відкриття спадщини; прийняття спадщини; поділ спадщини; оформлення свідоцтва про право на спадщину. Для прийняття спадщини встановлюється строк шість місяців, який починається з часу відкриття спадщини.

¹¹⁰ Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-ХІІ : станом на 15 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення: 07.10.2022); Поляруш С. І. Похідні твори: поняття, види та охорона // Наукові записки [Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія «Право». 2018. Вип. 5. С. 27–32.

Специфіка авторського права визначає спеціальні умови спадкування.

До складу спадщини згідно зі ст. 1219 ЦК України, ч. 1 ст. 29 Закону України «Про авторське право і суміжні права» не можуть входити особисті немайнові права автора, за ч. 10 ст. 28 Закону України «Про авторське право і суміжні права» вони охороняються безстроково і за ч. 2 ст. 14 цього Закону не можуть бути передані (відчужені) іншим особам.

Автор твору має право уповноважити визначену ним особу (зокрема, у заповіті) охороняти недоторканність твору після своєї смерті. Право на недоторканність твору означає, що автор має право протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню або іншій зміні твору чи будь-якому іншому посяганню на твір, яке може зашкодити честі й репутації автора, а також супроводженню твору без його згоди ілюстраціями, передмовами, післямовами, коментарями тощо. Ці положення захищають авторське право автора, встановлюють невіддільність немайнових авторських прав від фізичної особи – автора твору для закріплення зв'язку між ним та його твором, який не повинен зникнути після смерті автора. Отже, жодна інша особа не може визнаватися замість померлого автором, включаючи спадкоємців, і тому в спадщину не переходять переходять немайнові права автора.

У спадщину також не переходять:

- зобов'язання за договором замовлення (якщо воно є нерозривно пов'язаним з особою автора-виконавця і не може бути виконане іншою особою);
- службові обов'язки автора щодо створення службових творів;
- участь (членство) у відповідних організаціях, зокрема, якщо спадкодавець (автор) був учасником (членом) творчої спілки (композиторів, художників, письменників тощо), організації колективного управління.

Якщо у заповіті або іншим чином автором висловлено заборону на оприлюднення твору, то спадкоємці не набудуть права на розкриття твору, адже це суперечить волі спадкодавця.

Спадкоємці та інші правонаступники, які набули прав, визнаються суб'єктами авторського права у межах строку чинності майнових прав на об'єкти авторського права. У випадку, коли спадщину прийняло кілька спадкоємців, свідоцтво про право на спадщину видається на ім'я кожного з них із зазначенням імені та частки у спадщині інших спадкоємців. Розмір часток у спадщині кожного із спадкоємців за законом визнається рівним, якщо спадкодавець у заповіті сам не розподілив спадщину між ними.

За чинним законодавством у спадщину переходять майнові авторські права, які належали спадкодавцю на момент відкриття спадщини:

- право використовувати твір у будь-якій формі та будь-якими способами, у т. ч. здійснювати його переробку;
- право дозволяти чи забороняти третім особам використовувати твір у певній формі та певним способом, у т. ч. здійснювати його переробку;

– право на отримання винагороди за використання твору, за винятком випадків, коли закон прямо передбачає можливість використання твору без дозволу суб'єкта авторського права та без виплати йому винагороди;

– право на частку від суми продажу оригіналу твору (право слідування).

Якщо спадкоємців декілька, вони реалізують майнові права на об'єкт авторського права за взаємною згодою, на підставі договору. У разі, якщо такий договір відсутній, майнові права здійснюються спільно. Кожний із спадкоємців має право використовувати об'єкт авторського права, однак розпоряджатися майновими правами на нього один із спадкоємців може лише за наявності згоди на це інших спадкоємців. Необхідно брати до уваги, що права спадкоємців на твір обмежені строком 70 років після смерті автора, тобто, з урахуванням спливу строку чинності майнових прав, крім випадків, передбачених ст. 28 Закону України «Про авторське право і суміжні права». У випадку, коли майнові права на твір були передані (відчужені) автором на користь третьої особи, такі права до складу спадщини не входять.

До спадкоємців переходять не лише права, які належали спадкодавцю, а також його обов'язки. Спадкоємці, які прийняли спадщину, відповідають за борги спадкодавця. Кредитор має право вимагати виконання зобов'язання як від усіх спадкоємців одночасно, так і від кожного з них окремо, відповідно до його частки у спадковому майні. Спадкоємці зобов'язані задовольнити вимоги кредитора повністю, але у межах вартості майна, одержаного в спадщину (ст. 1282 ЦК України). Кожен із спадкоємців зобов'язаний задовольнити вимоги кредитора особисто, у розмірі, який відповідає його частці у спадщині.

За ч. 2 ст. 29 Закону України «Про авторське право і суміжні права» спадкоємці повинні захищати авторство на твір і протидіяти перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору, а також будь-якому іншому посяганню на твір, що може завдати шкоди честі й репутації автора.

Ці положення доповнюють відповідні статті ЦК України:

– у ч. 2 ст. 277 визначено, що члени сім'ї, близькі родичі, заінтересовані особи мають право на спростування недостовірної інформації про особу, яка померла;

– у ч. 4 ст. 303 встановлено, що у разі смерті особи її особисті папери можуть бути використані, у т. ч. шляхом опублікування, лише за згодою її дітей, вдови вдови (вдівця), якщо їх немає, — батьків, братів і сестер;

– згідно зі ст. 306, ст. 308 передбачено, що у разі смерті фізичної особи: захист права на таємницю її кореспонденції; використання фотографій, інших художніх творів, на яких вона зображена (тобто, їх відтворення, розповсюдження), здійснюється за згодою осіб, визначених у ч. 4 ст. 303 цього Кодексу — її дітей, вдови (вдівця), у разі їх відсутності — батьків, братів, сестер.

Спадкоємцями за заповітом можуть бути також фізичні та юридичні особи — вторинні суб'єкти авторського права, до яких право на твір науки, літератури, мистецтва перейшло на підставі цивільно-правового договору. Необхідно

підкреслити, що автор передає за таким договором лише майнові права, особисті немайнові права належать тільки йому¹¹¹.

Глава 6. Суб'єкти суміжних прав

У ч. 1 ст. 36 Закону України «Про авторське право і суміжні права» зазначено, що суб'єктами суміжних прав є:

а) виконавці творів, їхні спадкоємці та особи, яким на законних підставах передано суміжні майнові права щодо виконань;

б) виробники фонограм, їхні спадкоємці (правонаступники) та особи, яким на законних підставах передано суміжні майнові права щодо фонограм;

в) виробники відеограм, їхні спадкоємці (правонаступники) та особи, яким на законних підставах передано суміжні майнові права щодо відеограм;

г) організації мовлення та їхні правонаступники.

Згідно з ч. 2 цієї статті виконавці здійснюють свої права за умови дотримання ними прав авторів виконуваних творів та інших суб'єктів авторського права. Виробники фонограм, виробники відеограм повинні дотримуватися прав суб'єктів авторського права і виконавців. Організації мовлення повинні дотримуватися прав суб'єктів авторського права, виконавців, виробників фонограм (відеограм)

Суб'єктами суміжних прав можуть бути створені самостійні об'єкти, що не містять охоронюваних об'єктів авторського права. Відносини щодо їх використання не пов'язані з авторськими правовідносинами, оскільки в них відсутній зв'язок зі сферою використання авторських творів. Утім, ці твори, як уже зазначалося, належать до суміжних прав.

У ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» визначено такі дві групи виконавців:

– *актор* (театру, кіно тощо), співак, музикант, танцюрист або інша особа, яка виконує роль, співає, читає, декламує, грає на музичному інструменті, танцює чи будь-яким іншим способом виконує твори літератури, мистецтва чи твори народної творчості, циркові, естрадні, лялькові номери, пантоміми тощо;

– *диригент музичних і музично-драматичних творів*.

Виконавець — це фізична особа, до якої закон не висуває будь-яких вимог і обмежень відносно віку, обсягу дієздатності. Виконавцями можуть бути повно-

¹¹¹ Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. : станом на 15 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 17.10.2022); Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII : станом на 15 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення: 17.10. 2022); Басай О. В. Спадкування авторських прав // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2014. № 2(10). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Choasp_2014_2_7; Гончарова А. В. Емпірична частина : приклади діяльності, обсяг прав та обов'язків суб'єктів спадкування авторського права // Порівняльно-аналітичне право. 2013. № 2. С. 134–137.

літні особи, діти, визнані дієздатними, обмежено дієздатними чи недієздатними. Варто підкреслити, що наявність чи відсутність спеціальної освіти, рівень професійних навичок, інші характеристики не впливають на можливість визнання особи виконавця суб'єктом суміжних прав. Можливість громадян мати суміжні права є складовою частиною цивільної правоздатності і не залежить від зазначених вище чинників. Отже, виконавець стає суб'єктом суміжних прав внаслідок виконання як твору, що охороняється авторським правом, так і твору, строк правової охорони якого закінчився. Також він може бути виконавцем твору народної творчості, тобто, фольклору, що не є об'єктом правової охорони.

Виконавець — первинний суб'єкт суміжних прав, вторинними суб'єктами є спадкоємці виконавця та особи, яким на законних підставах передано суміжні майнові права щодо виконань. Ними можуть бути будь-які фізичні та юридичні особи. У разі припинення діяльності юридичної особи, якій передано майнові права щодо виконань, суб'єктом суміжних прав буде її правонаступник.

Виробник фонограми — фізична або юридична особа, яка взяла на себе ініціативу, і несе відповідальність за перший звукозапис виконання або будь-яких звуків.

Виробник фонограми є первинним суб'єктом суміжних прав на неї, до вторинних суб'єктів законодавством включено спадкоємців фізичної особи — виробника фонограми, правонаступників юридичної особи — виробника фонограми та осіб, яким на законних підставах передано майнові суміжні права щодо фонограм.

Виробник відеограми — фізична або юридична особа, яка взяла на себе ініціативу, і несе відповідальність за перший відеозапис виконання або будь-яких рухомих зображень (як із звуковим супроводом, так і без нього).

Виробник відеограми є первинним суб'єктом суміжних прав на неї, до вторинних суб'єктів суміжних прав законодавством віднесено спадкоємців фізичної особи — виробника відеограми, правонаступників юридичної особи — виробника відеограми і осіб, яким на законних підставах передано майнові суміжні права щодо відеограм.

Організації мовлення — це організації радіомовлення, ефірного, кабельного і супутникового телебачення, а також комп'ютерного мережевого мовлення, що створюють власні передачі або використовують передачі інших осіб чи організацій.

За ст. 1. Закону України «Про авторське право і суміжні права» термін «організація мовлення» використовується у значенні організації ефірного мовлення та організації кабельного мовлення.

Організація ефірного мовлення — телерадіоорганізація, що здійснює публічне сповіщення радіо- чи телевізійних передач і програм мовлення (як власного виробництва, так і виробництва інших організацій) шляхом передачі в ефір за допомогою радіохвиль (а також лазерних променів, гамма-променів тощо) у будь-якому частотному діапазоні (у тому числі й з використанням супутників).

Організація кабельного мовлення — телерадіоорганізація, що здійснює публічне сповіщення радіо- чи телевізійних передач і програм мовлення (як власного виробництва, так і виробництва інших організацій) шляхом передачі на

віддаль сигналу за допомогою того чи іншого виду наземного, підземного чи підводного кабелю (провідникового, оптоволоконного чи іншого виду).

Відмінність між цими організаціями мовлення зумовлена типом технічного передавання програм, який ними використовується.

Створення та діяльність телерадіоорганізацій регулюється Законом України «Про телебачення і радіомовлення». Згідно зі ст. 1 цього закону *телерадіоорганізація* — це зареєстрована у встановленому законодавством порядку юридична особа, яка на підставі виданої Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення ліцензії на мовлення створює або комплектує та/чи пакує телерадіопрограми і/або передачі та розповсюджує їх за допомогою технічних засобів мовлення. Згідно законодавства організація мовлення повинна відповідати таким вимогам:

- бути зареєстрованою як юридична особа; фізична особа-підприємець як телерадіоорганізація функціонувати не може;

- отримати ліцензію на мовлення у Національній раді України з питань телебачення й радіомовлення;

- здійснювати створення або комплектування та/або пакування телерадіоопрограм та/або передач і розповсюджувати їх за допомогою технічних засобів мовлення.

Організація мовлення є первинним суб'єктом суміжних прав. У разі припинення організації мовлення, майнові суміжні права на її програми набуває правонаступник (правонаступники). Частиною 1 ст. 36 Закону України «Про авторське право і суміжні права» серед вторинних суб'єктів суміжних прав не передбачено осіб, яким на законних підставах передаються суміжні майнові права щодо передач (програм) організацій мовлення. За ч. 2 ст. 41 Закону майнові права організації мовлення можуть передаватися (відчужуватися) іншим особам на підставі договору, в якому визначаються спосіб і строк використання програми мовлення, розмір і порядок виплати винагороди, територія, на яку розповсюджуються передані права, тощо. Відтак, особи, які у такий спосіб набули права на передачу (програму) організації мовлення, фактично стають вторинними суб'єктами суміжних прав. Також майнові права організації мовлення можуть бути передані (відчужені) іншій особі у встановленому законом порядку внаслідок ліквідації юридичної особи — суб'єкта суміжних прав¹¹².

¹¹² Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. : станом на 15 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 17.10.2022); Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII : станом на 15 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення: 17.10. 2022); Про телебачення і радіомовлення : Закон України від 21.12.1993 № 3759-XII : станом на 16 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3759-12#Text> (дата звернення: 17.10.2022); Бондаренко С. В. Авторське право та суміжні права. Київ, 2008. С. 151–166; Посібник для суддів з інтелектуальної власності / Бенедисюк І. М., Гумега О. В., Доманська М. Л. та ін. Київ, 2018. С. 74–76; Штефан А. С. Авторське право і суміжні права : особливості правої охорони, здійснення та захисту : монографія. Київ, 2017. С. 97–103.

РОЗДІЛ VI.

ПРИЙМАННЯ ДО АРХІВІВ ДОКУМЕНТІВ НАЦІОНАЛЬНОГО АРХІВНОГО ФОНДУ, НА ЯКІ ПОШИРЮЄТЬСЯ АВТОРСЬКЕ ПРАВО І СУМІЖНІ ПРАВА

Глава 1.

Порядок приймання до архівів документів Національного архівного фонду, відносно яких діє авторське право і суміжні права

НАФ формується з архівних документів державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій усіх форм власності, з архівних документів громадян та їхніх об'єднань.

НАФ може поповнюватися документами культурної спадщини України, що знаходяться за кордоном, документами іноземного походження, що стосуються історії України, за умови надходження їх на законних засадах в Україну.

Формування НАФ у зоні комплектування архіву здійснюють через: виявлення джерел формування НАФ; організацію експертизи цінності документів, нагромаджених у діяльності юридичних і фізичних осіб; організацію експертизи цінності документів, раніше внесених до НАФ.

Приймання документів НАФ до архіву здійснюють після закінчення граничних строків їх зберігання в архівних підрозділах юридичних осіб — джерел комплектування архіву.

Документи НАФ приймаються до архівів на таких підставах:

– згідно з вимогами законодавства і без оформлення договору державні органи, органи місцевого самоврядування, державні й комунальні підприємства, установи та організації після закінчення граничних строків зберігання документів НАФ в їхніх архівних підрозділах зобов'язані передати ці документи на постійне зберігання до відповідного архіву;

– на підставі договору передають документи НАФ на зберігання до архіву фізичні особи, об'єднання громадян, релігійні організації, а також підприємства, установи, організації, засновані на приватній формі власності;

– документи НАФ, передані до архіву юридичними та фізичними особами без збереження за собою права власності, переходять у власність держави або власність територіальних громад (у разі надходження документів до архівних відділів міських рад);

– архівні документи, що не мають власника або власник яких невідомий, переходять у власність держави на підставі рішення суду, винесеного за заявою державної архівної установи, крім випадків, передбачених чинним законодавством.

– відповідно до умов договору між власником і архівом здійснюють приймання документів НАФ від юридичних осіб — джерел комплектування недержавної форми власності із зазначенням у ньому умов користування, копіювання (відтворення) цих документів, використання інформації, що в них міститься;

– якщо власник передає до архіву документи зі збереженням за собою права власності на них, то приймання документів архів здійснює на платній основі; роботи виконуються на договірних засадах з оплатою відповідно до цін і тарифів, затверджених відповідно до вимог законодавством;

– документи особового походження, внесені до НАФ, надходять на зберігання до архіву на підставі договору дарування, договору купівлі-продажу, заповіту, рішення суду (у разі визнання документів безхазяйними), оформлені за чинним законодавством; у договорі зазначають особливі умови користування документами, їх відтворення та використання інформації, що в них міститься;

– приймання документів культурної спадщини України, що знаходяться за кордоном, і документів іноземного походження, що стосуються історії України, до архіву здійснюють на підставі: міжнародних угод; договору дарування, купівлі-продажу документів, обміну копіями, безоплатного передання копій документів; заповіту; в угодах необхідно обов'язково зазначити особливі умови користування такими документами

– архів приймає будь-які документи, що не належать державі, на депоноване зберігання, якщо це не погіршує умови зберігання документів НАФ;

– у разі ліквідації юридичної особи документи НАФ підлягають передаванню до архіву: в обов'язковому порядку, якщо ліквідована юридична особа — державної форми власності, згідно з договором — якщо ліквідована юридична особа приватної форми власності; документи НАФ, що нагромадилися за час діяльності ліквідованої юридичної особи, приймають до архіву на загальних підставах.

Приймання-передавання документів з одного архіву до іншого в результаті уточнення фондової належності документів або профілю архіву здійснюють з дозволу Укрдержархіву¹¹³.

Серед створювачів зазначених вище документів, що надходять до архівів, можуть бути фізичні та юридичні особи — визначені законодавством суб'єкти

¹¹³ Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. : станом на 15 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 13.10.2022); Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-ХІІ : станом на 15 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення: 13.10.2022); Про Національний архівний фонд та архівні установи : Закон України від 24.12.1993 № 3814-ХІІ : станом на 14 січ. 2020 р.; URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12#Text> (дата звернення: 13.10.2022); Про затвердження Правил роботи архівних установ України : Наказ Міністерства юстиції України від 8 квітня 2013 р. № 656/5 : станом на 18 квіт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0584-13#Text> (дата звернення: 13.10.2022).

авторського права і суміжних прав, які є носіями особистих немайнових і майнових прав, а саме:

– *первинні суб'єкти авторського права:*

автори, тобто, фізичні особи, які своєю інтелектуальною й творчою працею створили твори у галузі науки, літератури, мистецтва;

співавтори;

упорядники збірників та інших складених творів;

автори перекладів та інших похідних творів;

– *вторинні суб'єкти авторського права:* спадкоємці, яким автори передали свої авторські майнові права; юридичні особи, які не брали участі у створенні творів науки, літератури, мистецтва, але набули певного обсягу майнових прав на твір за законом або за договором; роботодавці, коли твір створений у порядку, визначеному законодавством; замовники творів;

– *первинні суб'єкти суміжних прав:*

виконавці творів (актори театру, кіно тощо, співаки, музиканти, танцюристи, диригенти музичних і музично-драматичних творів, інші особи);

виробники фонограм;

виробники відеограм;

організації мовлення (телеорганізації, програми мовлення);

– *вторинні суб'єкти суміжних прав:* спадкоємці виконавців, виробників фонограм, виробників відеограм; правонаступники юридичних осіб; інші фізичні та юридичні особи, які набули відповідні права на підставі договору чи закону;

– *інші суб'єкти:*

юридичні особи державної та приватної форми власності — створювачі фондів офіційного походження (установи, підприємства, організації);

фізичні особи — створювачі фондів особового походження; колекціонери тощо.

іноземні громадяни і особи без громадянства на передбачених законодавством підставах.

Створювачами документів НАФ у статусі об'єктів авторського права можуть бути за результатами ініціативного документування архіву.

Відповідно до норм законодавства у галузі авторського права і суміжних прав розпоряджатися документами, у т. ч. передавати їх на постійне зберігання до архіву та визначити умови подальшого користування ними можуть автори творів, правовласники або інші особи, які мають необхідні повноваження щодо таких документів як матеріальних об'єктів авторського права і суміжних прав.

Рекомендується під час приймання до архіву документів НАФ, що мають статус об'єктів авторського права і суміжних прав:

– брати до уваги, що приймання зазначених документів на архівне зберігання не означає автоматичне передання архіву прав на них як на об'єкти авторського права чи суміжних прав;

– чітко розуміти законні права і можливості фізичної або юридичної особи у статусі суб'єкта авторського права чи суміжних прав, яка передає на архівне зберігання документи (первинний або вторинний суб'єкт);

– якщо документи — об'єкти авторського права або суміжних прав приймаються до архіву не від їх безпосереднього творця, а спадкоємця, його права повинні підтверджуватися наявністю належним чином оформленого свідоцтва про право на спадщину; жодні інші документи (копії заповітів, листи автора тощо) як доказ успадкування виключних прав на твір не повинні розглядатися;

– якщо документи — об'єкти авторського права або суміжних прав приймаються до архіву від фізичної або юридичної особи — вторинних суб'єктів авторського права чи суміжних прав, до яких право на твір науки, літератури, мистецтва перейшло на підставі договору про розпорядження майновими правами на відповідні об'єкти авторського права або суміжних прав, необхідно перевірити наявність цього договору, обсяг прав і обмежень, закріплених у ньому (надані за договором конкретні майнові права, способи використання твору, виключна або невиключна основа передання прав тощо),

– необхідно чітко визначити умови приймання документів і користування ними на підставі відповідного договору між автором чи правовласником документів (іншою особою, яка має необхідні на це повноваження) або уповноваженою ним особою та архівом;

– якщо умови спеціально не обумовлені за договором, архіву доведеться для здійснення форм і видів користування документами у кожному конкретному випадку отримати письмовий дозвіл від їх автора чи правовласника або уповноваженої особи;

– інформацію про архівні документи, що мають режим об'єктів авторського права і суміжних прав, доцільно включити до опису справ (документів) постійного зберігання, у графі «примітки» можна зафіксувати умови доступу до одиниць зберігання (одиниць обліку) і відомості про осіб, які мають виключні майнові права на документи.

Глава 2.

Види договорів про розпорядження майновими авторськими правами

Майнові авторські права визначили для автора чи іншої особи, яка має авторське право, правомочність розпоряджатися своїм майном, використовуючи певні види договорів. Як юридичний факт, договір породжує зобов'язальні відносини, орієнтовані на задоволення економічних інтересів завдяки добросовісному виконанню його сторонами покладених на них обов'язків і належній реалізації їхніх прав. Як форма правового регулювання суспільних інтересів,

договір має відповідну правову конструкцію, визначену й закріплену в законодавстві.

Зокрема, за ст. 6 ЦК України:

- сторони мають право укласти договір, який не передбачений актами цивільного законодавства, але відповідає його загальним засадам;
- сторони мають право врегулювати у договорі, який передбачений актами цивільного законодавства, свої відносини, які не врегульовані цими актами;
- сторони в договорі можуть відступити від положень актів цивільного законодавства і врегулювати свої відносини на власний розсуд.

Сторони у договорі не можуть відступити від положень актів цивільного законодавства, якщо в цих актах прямо вказано про це, а також у разі, якщо обов'язковість для сторін положень актів цивільного законодавства впливає з їхнього змісту або із суті відносин між сторонами.

Положення зазначеної статті свідчать про розширення договірного регулювання цивільних відносин, де виразно проявляється принцип диспозитивності щодо свободи суб'єктів у виборі варіантів правомірної поведінки та здійсненні наявних суб'єктивних прав. Утім, принцип диспозитивності не поширюється на імперативні приписи у змісті договорів, що встановлюють різного роду заборони та обмеження у цивільних правах, а також слугують нормами загальної дії, застосування яких є обов'язковим для всіх учасників цивільних правовідносин незалежно від їх волі.

Договірні конструкції щодо всіх об'єктів права інтелектуальної власності поєднані у главі 75 ЦК України «Розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності». Незалежно від того, стосовно якого об'єкта права інтелектуальної власності укладається договір, насамперед, необхідно керуватися положеннями цієї глави, а потім спеціальними законами і лише у тій частині, де вони не суперечать нормам прийнятого пізніше ЦК України.

Договори про розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності — група договорів, що застосовується у цій сфері, спрямованих на набуття, зміну чи припинення майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності. Як зазначено у ч. 1 ст. 1107 ЦК України, розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності здійснюється на підставі:

- ліцензії на використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- ліцензійного договору;
- договору про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- договору про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності;
- інших договорів щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності.

Договір щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності укладається у письмовій формі. У разі недодержання письмової форми

договору щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності такий договір є нікчемним. Законом можуть бути встановлені випадки, в яких договір щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності може укладатись усно.

Договори, пов'язані зі створенням і використанням об'єктів інтелектуальної власності, становлять самостійну групу цивільно-правових договорів. Основною класифікаційною ознакою цих договорів є очікуваний від укладання певного договору результат.

Наприклад: після укладання договору про передання виключних майнових прав відбувається зміна правоволодільця; за ліцензійним договором надається право на використання певного об'єкта інтелектуальної власності.

Зазначені вище договірні конструкції можуть використовуватися у сфері авторського права і суміжних прав.

Ліцензія на використання об'єктів інтелектуальної власності

Ліцензія (лат. licentia — свобода, право, licet — можна, дозволяється) — письмове повноваження, видане особою, яка має виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності (ліцензіара), іншій особі (ліцензіату), що надає останній право використання цього об'єкта в певній обмеженій сфері.

З огляду на цивільно-правову природу ліцензії вона є правочином, що засвідчує намір ліцензіара надати певні повноваження на використання об'єкта інтелектуальної власності в обсязі, визначеному ліцензією.

Основними юридичними ознаками ліцензії як самостійного цивільно-правового зобов'язання є: нематеріальна природа об'єктів авторського права, відносно яких відбувається розпоряджання майновими правами, і ця ознака відрізняє її від інших договірних форм розпоряджання матеріалізованими об'єктами (наприклад, купівлі-продажу); строковий характер ліцензії; спрямованість дій ліцензіара на саме надання права використання результату інтелектуальної й творчої діяльності, що становить об'єкт ліцензії.

Ліцензія — односторонній правочин і тому її не можна розглядати як вид договору. Такий підхід є цілком виправданим, оскільки ліцензійний договір являє собою не тільки правову форму розпоряджання майновими правами об'єкта інтелектуальної власності, а й певною підставою для трансформації авторських правовідносин, коли за умови збереження немайнових прав автора його майнові права на твір можуть перейти до іншої особи і таким чином визначити зміст відповідних зобов'язальних відносин. У галузі авторського права ліцензію надає автор або інша особа, якій належить авторське право. Видача ліцензії може бути оформлена як самостійний документ і на підставі укладання ліцензійного договору. У вказаних випадках мета правовідносин ліцензії — отримання зацікавленою особою дозволу, який є гарантією у тому, що правоволоділець не буде забороняти використання об'єкта авторського права у певних межах. Суттєва різниця між ліцензією і ліцензійним договором полягає у кількості осіб, воле-

виявлення яких необхідне для чинності дозволу. Зокрема, при видачі ліцензії достатньо волевиявлення однієї особи (правоволодільця), для ліцензійного договору — обов'язковим є вираження та погодження волі двох сторін (правоволодільця і користувача).

Законодавством закріплено такі види ліцензій і відмінності між ними (ч. 2–3 ст. 1108 ЦК України):

– ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності може бути виключною, одиничною, невиключною, іншого виду, що не суперечить закону;

– *виключна ліцензія* видається лише одному ліцензіату і виключає можливість використання ліцензіаром об'єкта права інтелектуальної власності у сфері, що обмежена цією ліцензією, та видачі ним іншим особам ліцензій на використання цього об'єкта у зазначеній сфері;

виключна ліцензія максимально обмежує права ліцензіара, який, по суті, втрачає можливість самостійно чи опосередковано використовувати об'єкт інтелектуальної власності у межах, визначених ліцензією;

– *одинична ліцензія* видається лише одному ліцензіату і виключає можливість видачі ліцензіаром іншим особам ліцензій на використання об'єкта права інтелектуальної власності у сфері, що обмежена цією ліцензією, але не виключає можливості використання ліцензіаром цього об'єкта у зазначеній сфері;

у період чинності одиничної ліцензії використання об'єкта інтелектуальної власності у відповідних межах можуть здійснити лише ліцензіар і ліцензіат;

– *невиключна ліцензія* не виключає можливості використання ліцензіаром об'єкта права інтелектуальної власності у сфері, що обмежена цією ліцензією, та видачі ним іншим особам ліцензій на використання цього об'єкта у зазначеній сфері;

невиключна ліцензія не передбачає встановлення будь-яких обмежень для ліцензіара, і тому він вправі самостійно використовувати об'єкт і надавати права на його використання будь-якій третій особі.

Враховуючи специфічні особливості об'єктів авторського права, ліцензіар має право застосовувати різні форми обмеження при видачі ліцензії, які можуть стосуватися території, способів використання, сфери і строку застосування предмета ліцензії тощо.

Наприклад: ліцензія не на всі способи використання об'єкта авторського права, а тільки на його переклад, продаж.

Відповідно до ч. 4 ст. 1108 ЦК України за згодою ліцензіара, наданою у письмовій формі, ліцензіат може видати письмове повноваження на використання об'єкта права інтелектуальної власності іншій особі (субліцензію). Межі використання об'єкта авторського права за субліцензією обмежуються основною ліцензією. Тому субліцензія надається у межах основної ліцензії, повністю залежить від неї та припиняється у разі припинення основної ліцензії.

Ліцензійний договір на використання об'єктів інтелектуальної власності

Ліцензійний договір згідно з ч. 1 ст. 1109 ЦК України — це договір, за яким одна сторона (ліцензіар) надає другій стороні (ліцензіату) дозвіл на використання об'єкта права інтелектуальної власності (ліцензію) на умовах, визначених за взаємною згодою сторін з урахуванням вимог цього Кодексу та іншого закону.

Об'єктом ліцензійного договору є майнові права (всі або частково) на певний твір науки, літератури або мистецтва, предметом — ліцензія, тобто дозвіл на використання об'єкта авторського права.

При укладанні ліцензійного договору відбувається звуження прав володільця виключних майнових прав і відповідно розширюється коло осіб, які отримують на підставі цього договору можливість використовувати належний йому результат інтелектуальної й творчої діяльності.

З урахуванням природи ліцензійного договору законодавцем у ч. 2–8 ст. 1109 ЦК України передбачено такі основні умови щодо його укладання.

2. У випадках, передбачених ліцензійним договором, може бути укладений субліцензійний договір, за яким ліцензіат надає іншій особі (субліцензіату) субліцензію на використання об'єкта права інтелектуальної власності. У цьому випадку відповідальність перед ліцензіаром за дії субліцензіата несе ліцензіат, якщо інше не встановлено ліцензійним договором.

3. У ліцензійному договорі визначають: вид ліцензії, сфера використання об'єкта права інтелектуальної власності (конкретні права, що надаються за договором, способи використання зазначеного об'єкта, територія та строк, на які надаються права тощо), розмір, порядок і строки виплати винагороди за використання об'єкта права інтелектуальної власності, а також інші умови, які сторони вважають за доцільне включити у договір.

4. Вважається, що за ліцензійним договором надається невиключна ліцензія, якщо інше не встановлено ліцензійним договором;

5. Предметом ліцензійного договору не можуть бути права на використання об'єкта права інтелектуальної власності, які на момент укладання договору не були чинними

6. Права на використання об'єкта права інтелектуальної власності, способи його використання, які не визначені у ліцензійному договорі, вважаються такими, що не надані ліцензіату.

7. У разі відсутності в ліцензійному договорі умови про територію, на яку поширюються надані права щодо використання об'єкта права інтелектуальної власності, дія ліцензії поширюється на територію України.

8. Якщо в ліцензійному договорі про видання або інше відтворення твору винагорода визначається у вигляді фіксованої грошової суми, то у договорі має бути встановлений максимальний тираж твору.

Законодавець у ст. 1110 ЦК України встановив щодо строку ліцензійного договору такі вимоги:

1. Ліцензійний договір укладається на строк, встановлений договором, який повинен спливати не пізніше спливу строку чинності виключного майнового права на визначений у договорі об'єкт права інтелектуальної власності;

2. Ліцензіар може відмовитися від ліцензійного договору у разі порушення ліцензіатом встановленого договором терміну початку використання об'єкта права інтелектуальної власності. Ліцензіар або ліцензіат можуть відмовитися від ліцензійного договору у разі порушення другою стороною інших умов договору;

3. У разі відсутності в ліцензійному договорі умови про строк договору він вважається укладеним на строк, що залишився до спливу строку чинності виключного майнового права на визначений у договорі об'єкт права інтелектуальної власності, але не більше ніж на п'ять років.

Якщо за шість місяців до спливу зазначеного п'ятирічного строку жодна із сторін не повідомить письмово другу сторону про відмову від договору, договір вважається продовженим на невизначений час. У цьому випадку кожна зі сторін може в будь-який час відмовитися від договору, письмово повідомивши про це другу сторону за шість місяців до розірвання договору, якщо більший строк для повідомлення не встановлений за домовленістю сторін.

Договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності

За договором про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності (ст. 1112 ЦК України) одна сторона (автор — письменник, художник тощо) зобов'язується створити об'єкт права інтелектуальної власності відповідно до вимог другої сторони (замовника) та в установленій строк. Цей договір укладається до моменту створення об'єкта інтелектуальної власності з метою його подальшого використання.

Договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності повинен визначати способи та умови використання цього об'єкта замовником, однак, не може містити будь-які обмеження прав творця на створення ним інших об'єктів. У договорі про створення за замовленням і використання об'єкта інтелектуальної власності фіксуються умови про розподіл майнових прав на створений об'єкт.

У разі непогодження сторонами питання про розподіл майнових прав на створений об'єкт застосовується положення ст. 430 ЦК України, що вказує на спільну належність майнових прав інтелектуальної власності на об'єкт, створений за замовленням, тобто, творцеві цього об'єкта і замовникові, якщо інше не встановлено договором. Тому в договорі має бути погоджений механізм розподілу прав на результат творчої діяльності, створений за замовленням.

Договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності

За договором про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності одна сторона (ст. 1113 ЦК України) — особа, яка має виключні майнові права, передає другій стороні частково або у повному складі ці права відповідно до закону та на визначених договором умовах. Варто підкреслити, що на відміну від ліцензійного договору, договір про передання прав інтелектуальної власності спрямований на уступку (відчуження) майнових прав на об'єкт авторського права чи суміжних прав. Укладання договору про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності не впливає на ліцензійні договори, які були укладені раніше. Умови договору про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності, що погіршують становище творця відповідного об'єкта або його спадкоємців порівняно зі становищем, передбаченим цим Кодексом та іншим законом, а також обмежують право творця на створення інших об'єктів, є нікчемними.

Правове регулювання авторсько-правових відносин здійснюється спеціальними нормами ЦК України в його главі 75 «Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності» (ст. 1107–1114), загальними нормами ЦК України, що стосуються правочинів, зобов'язального права, договірного права тощо, а також нормами Закону України «Про авторське право і суміжні права», іншими нормативними актами.

Закон України «Про авторське право та суміжні права» не містить окремого переліку договорів, однак, аналізування його положень надає підстави виділити такі їх види: договір між співавторами твору (ст. 13); договір про розподіл майнових прав на службовий твір (ст. 16); договір про передачу (відчуження) майнових прав суб'єктів авторського права і суміжних прав (ст. 31, ст. 39–41); договір про передачу виключного (невиключного) права на використання об'єктів авторського права (ст. 32); договір замовлення (п. 6 ст. 33); договір про виплату винагороди за використання опублікованих з комерційною метою фонограм, відеограм, їхніх примірників і зафіксованих у них виконань (ст. 43); інші договори у сфері авторського права і суміжних прав. Видавничий договір укладається відповідно ст. 17, ст. 20 Закону України «Про видавничу справу». Найбільш поширеними договорами у сфері авторського права і суміжних прав, як свідчить практика, є ті, що спрямовані на передачу майнових прав.

Відповідно до ч. 1 ст. 31 Закону України «Про авторське право і суміжні права» автор (чи інша особа, яка має авторське право) може передати свої майнові права будь-якій іншій особі повністю чи частково. Передача майнових прав автора (чи іншої особи, яка має авторське право) оформляється авторським договором.

За визначенням науковців, авторський договір, виходячи зі змісту норм законодавства, — це угода, за якою автор передає або зобов'язується передати іншій особі свої майнові права у повному обсязі або у певній частині на умовах,

обумовлених сторонами цієї угоди. При цьому авторський договір розуміється не як спосіб відчуження авторських прав, а як засіб реалізації належних автору авторських прав¹¹⁴.

Українським законодавством вживається різна термінологія стосовно договору про передачу права на використання об'єктів авторського права: ліцензійний договір у ст. 1109 ЦК України і передача права на використання твору за ст. 32 Закону України «Про авторське право і суміжні права». Цей вид договорів стосується вже готового твору і особа, яка отримує право на використання твору, має можливість оцінити твір та його основні якості ще до укладання договору. Передача права на використання твору іншим особам може здійснюватися на основі авторського договору про передачу виключного права на використання твору або на основі авторського договору про передачу невиключного права на використання твору.

За авторським договором про передачу виключного права на використання твору автор (чи інша особа, яка має виключне авторське право) передає право використовувати твір певним способом і у встановлених межах тільки одній особі, якій ці права передаються, і надає цій особі право дозволяти або забороняти подібне використання твору іншим особам. Протягом строку дії договору ні жодна інша особа, ні автор не мають права використовувати твір цим способом і в цих межах. За особою, яка передає виключне право на використання твору, залишається право на використання цього твору лише у частині прав, що не передаються, тобто немайнових авторських прав. Виключний характер дозволу означає лише одного користувача прав визначеним у договорі способом/способами у встановлених договором межах і протягом строку дії.

За авторським договором про передачу невиключного права на використання твору автор (чи інша особа, яка має авторське право) передає іншій особі право використовувати твір лише певним способом і у встановлених межах. За особою (автором), яка передає невиключне право, зберігається право на використання твору цим способом і в цих межах, а також дозволяти таке використання твору іншим особам. Невиключний характер дозволу передбачає можливість існування декількох користувачів з однаковими повноваженнями відносно способу (способів), меж використання твору протягом строку дії дозволу.

Отже, різницю між договорами про передачу виключного права і невиключного права на використання твору визначає обсяг повноважень, що передаються. На думку науковців, якщо розглянути подані вище формулювання з позиції саме класифікації договорів у сфері інтелектуальної власності, то фактично авторський договір про передачу виключного права на використання твору, по суті, є ліцензійним договором, що опосередковує видачу виключної ліцензії, а договір про передачу невиключного права на використання твору являє собою ліцензійний договір, що опосередковує видачу невиключної ліцензії.

¹¹⁴ Вахонева Т. М. Авторське право і суміжні права в Україні : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ, 2019. С. 238.

Договір про передачу права на використання твору обов'язково укладають у письмовій формі та фіксують такі істотні умови: способи використання твору; територія, на яку поширюється право, що передається; розмір і порядок виплати винагороди; строк дії договору. У договорі має бути визначений характер дозволу, що надається, — виключна або невиключна основа передачі прав. Також можуть бути визначені інші умови, як наприклад: порядок передачі твору від автора або іншої особи, яка має авторське право, до користувача прав; дата, з якої починається дія дозволу для користувача прав; порядок повернення твору від користувача до автора чи іншої особи, яка має авторське право (зокрема, це стосується творів, що здаються у майновий найм або комерційний прокат).

Автор або особа, яка має авторське право, може відступити майнові авторські права на користь іншої особи за ч. 1 ст. 1113 ЦК України і ст. 31 Закону України «Про авторське право і суміжні права». Законодавством передбачено два види договорів про відчуження майнових авторських прав — договір про передачу (відчуження) майнових прав у повному складі та договір про часткову передачу (відчуження) майнових прав. Істотними ознаками цих договорів є: чітке визначення майнових прав, які відчужуються на користь іншої особи; порядок передачі твору від автора чи іншої особи, яка має авторське право, до нового суб'єкта авторського права; момент набуття майнових прав на твір новим суб'єктом авторських прав. Передача майнових прав на твір без обмежень способів використання твору вважається повною. Якщо у договорі про передачу майнових прав на твір способи його використання обмежено, передача майнових прав на твір є частковою. Договір про передачу майнових прав на твір укладається в письмовій формі і підписується сторонами.

Договір про передачу (відчуження) майнових прав у повному складі

Автор чи інша особа, яка має авторське право, відступає свої майнові права на користь іншої особи. правонаступник, набуваючи ці права, може використовувати твір самостійно, дозволяти його використання іншим особам, відчужувати майнові права. При цьому автор чи інша особа всі зазначені правомочності втрачає. Законодавством кількість можливих власників майнових прав на твір не обмежена, однак найпоширенішими є договори про повне відчуження майнових прав на користь однієї особи. За договором про передачу (повне відчуження) майнових прав на користь однієї особи відбувається зміна власника на твір.

Договір про часткову передачу (відчуження) майнових прав

Автор чи інша особа, яка має авторське право, і новий суб'єкт авторського права фактично розподіляють між собою правомочності щодо використання твору. Такий розподіл відбувається шляхом саме чіткого визначення способів використання твору, які передбачається відступити на користь нового суб'єкта авторських прав і тих, що залишаються за автором чи іншою особою, яка має авторське право. На практичному рівні наслідки розподілу виявляються у можливості використовувати твір, дозволяти його використання іншим особам і відчужувати майнові права у межах способів, закріплених за відповідним суб'єк-

том авторського права. Отже, за договором про часткову передачу (відчуження) майнових прав декілька осіб набувають майнові права на твір, але здійснюють їх не спільно, а в межах своєї частки прав.

Авторський договір замовлення

Цей договір укладається до створення твору, автор зобов'язується створити і відповідно до вимог іншої сторони передати їй твір. Договір також може передбачати виплату замовником автору авансу як частини авторської винагороди. Оскільки наразі мова йде про створення об'єкта авторського права, його творець за загальним правилом повинен виконати замовлення особисто. Такий авторський договір зазвичай укладається для створення літературних, музичних, художніх творів і має регламентувати питання виду, жанру, форми, обсягу твору. На момент його укладання твір не існує в об'єктивній формі, тому сторони договору можуть визначити його особливості в залежності від своїх потреб і фінансових можливостей, у т. ч. щодо доведення твору до публіки та отримання відповідних доходів від його використання. Ініціатива укладення договору, як правило, виходить від замовника. Автор зобов'язується створити твір у певні строки. Розподіл прав автором і замовником визначено положеннями ст. 430 ЦК України.

Винятком є розподіл прав на твір образотворчого мистецтва. Як зазначено у ч. 3 ст. 1112 ЦК України, оригінал твору образотворчого мистецтва, створеного за замовленням, переходить у власність замовника. При цьому майнові права інтелектуальної власності на такий твір залишаються за його автором, якщо інше не встановлено договором або законом. Такий підхід базується на розумінні, що твір образотворчого мистецтва як об'єкт авторського права нерозривно пов'язаний з його матеріальним носієм.

За ст. 1114 ЦК України ліцензія, ліцензійний договір, договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності, договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності обов'язкової державній реєстрації не підлягають. Їхня державна реєстрація здійснюється на вимогу ліцензіара або ліцензіата у порядку, встановленому законом. Відсутність державної реєстрації не впливає на чинність прав, наданих за ліцензією або іншим договором, та інших прав на відповідний об'єкт права інтелектуальної власності, зокрема на право ліцензіата на звернення до суду за захистом свого права. Факт передання виключних майнових прав інтелектуальної власності, які відповідно до цього Кодексу або іншого закону є чинними після їх державної реєстрації, підлягає державній реєстрації¹¹⁵.

¹¹⁵ Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. : станом на 15 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 16.10.2022); Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII : станом на 15 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення: 16.10.2022); Договірні форми розпорядження майновими правами на об'єкти авторського права : монографія / кол. авторів; за наук ред. Н. М. Мироненко; НДІ ІВ НАПрН України. Київ: 2014. 248 с.; Посібник для суддів з інтелектуальної власності / Бенедисюк І. М., Гумега О. В., Доманська М. Л. та ін. Київ, 2018. С. 64–70.

Глава 3.

Особливості укладання договорів про розпорядження майновими авторськими правами під час приймання до архівів документів НАФ, що мають статус об'єктів авторського права

Архів організовує приймання документів НАФ, на які поширюється законодавство про авторське право і суміжні права, та визначає відповідні умови користування ними лише у межах прав, наданим йому законодавством, тобто якими він володіє. Ці умови можуть бути зафіксовані у договорах-дарування або купівлі-продажу, що укладаються під час приймання документів на архівне зберігання, а також в авторських договорах про розпорядження майновими авторськими правами.

Використання на практичному рівні авторських договорів про розпорядження майновими авторськими правами є важливим інструментом розвитку державно-приватних відносин між архівами та суб'єктами авторського права, а також для вирішення проблем правомірного удоступнення, використання та актуалізації документів НАФ зазначеного статусу.

Корисними для вирішення зазначеної проблеми є: участь архіву в громадському, науковому, культурному житті країни (регіону, області, міста) тощо; проведення архівом науково-творчих заходів (конференцій, «круглих столів», презентацій документів, творчих зустрічей тощо); ознайомлення з видавничою діяльністю архіву (видання анотованих каталогів, оглядів документів), із результатами науково-дослідної роботи, втіленими у наукових статтях, дисертаційних дослідженнях, публікації документів, реалізації культурологічних проєктів, програм щодо оцифрування архівних документів. Ці заходи можуть слугувати доказом певних переваг зберігання документів в архівах.

Укладання авторського договору передбачає з'ясування низки питань, що визначають його зміст: сторони договору, їхні законні права і можливості; форма договору; предмет і об'єкт договору, що має відповідати виду договору; територія, на яку передається авторське право; основні права та обов'язки сторін договору; строки договору; розмір винагороди, порядок і строки її виплати; відповідальність сторін; інші умови, які сторони будуть вважати необхідними.

Стороною договору є автор або його правонаступник, тобто, особа, яка має майнові авторські права на результат інтелектуальної, творчої діяльності або своєю творчою працею за замовленням створить об'єкт авторського права. Стороною авторського договору можуть бути практично всі суб'єкти авторського права, і зокрема: співавтори, упорядники збірників, автори перекладів, на правове становище яких впливають правові норми, що регулюють їхній правовий статус саме як суб'єктів авторських правовідносин. Другою стороною в авторському договорі може бути будь-яка фізична чи юридична особа, якій передаються

відповідні майнові права на твір. Другу сторону авторського договору можуть представляти юридичні особи — науково-дослідні установи, заклади освіти, архіви, музеї, бібліотеки, видавництва, театри, кіностудії, телестудії тощо, які виявили зацікавленість певними творами щодо їх використання, мають визначені функції відносно здійснення науково-дослідної, освітньої, мистецької, видавничої, виставкової, іншої діяльності, різні організаційно-правові форми та створені на засадах різних форм власності.

За загальним правилом договори укладаються в письмовій формі. Згідно з ч. 1 ст. 33 Закону України «Про авторське право і суміжні права» в усній формі може укладатися договір про використання (опублікування) твору в періодичних виданнях (газетах, журналах тощо).

Предметом авторського договору вважаються майнові права, які передаються автором твору користувачеві цього твору. При укладанні авторського договору повинні бути чітко узгоджені питання про види і характер прав, обсяг майнових прав на відповідний об'єкт, що передається за договором. Предмет договору може охоплювати передачу всього комплексу майнових прав на використання об'єкта авторського права, чи надання лише прав на використання об'єкта авторського права в обсязі та у межах, визначених договором. Предметом договору про передачу прав на використання твору не можуть бути права, яких не було на момент укладання договору (ч. 3 ст. 33 Закону). Майнові права, не зазначені в авторському договорі як передані суб'єктом авторського права, вважаються такими, що не передані, та зберігаються за цим суб'єктом. Предметом авторського договору може бути: надання права на відтворення творів, їх публічне сповіщення, повторне оприлюднення, публічну демонстрацію і публічний показ творів, на переклади творів та інші подібні зміни творів, включення творів як складових частин до збірників, антологій, енциклопедій тощо. Об'єктом договору є результати інтелектуальної, творчої діяльності, тобто твори науки, літератури, мистецтва. На момент укладання договору твір чи його частина, придатні для використання, повинні реально існувати. Варто підкреслити, що авторське право діє відносно саме конкретного твору. Наразі йдеться про обумовлений об'єкт авторського права, щодо якого укладається певний вид договору. Науковці рекомендують при укладанні авторського договору брати до уваги, що об'єкт і предмет договору тісно пов'язані між собою і тому мають розглядатися у нерозривній єдності. Враховуючи, що для правового режиму охорони авторського права характерними є територіальна й часова обмеженість, у договорі мають бути визначені територія та строк дії договору. Закріплені законодавством мінімальні ставки слугують орієнтиром для визначення сторонами авторського договору розміру авторської винагороди та порядку її обрахування. Договір вважається укладеним, якщо між сторонами досягнуто згоди щодо всіх істотних умов: строк дії договору, спосіб використання твору, території, на яку поширюється право, що передається, розмір

і порядок виплати авторської винагороди; інші умови, відносно яких за вимогою однієї з сторін має бути досягнута згода¹¹⁶.

Договір про передачу (відчуження) майнових авторських прав на архівний документ/документи

За цим договором одна сторона (особа, яка має виключні майнові права) передає другій стороні частково або у повному складі ці права відповідно до закону і на визначених договором умовах. Як правило, здійснюється повна уступка майнових прав на об'єкт авторського права і відбувається зміна власника майнових прав на них. Автор чи інша особа, яка має авторське право, відступає свої майнові права на користь архіву. Як правонаступник, архів набуває ці права у повному обсязі та може використовувати документ/документи самостійно у різних формах (наприклад, їх оцифрування, доступ через мережу «Інтернет» тощо), дозволяти використання іншим особам, але при обов'язковому дотриманні немайнових прав автора. Отже, зміст договору спрямований саме на безповоротне відчуження прав на об'єкт авторської охорони. Особа, яка передає майнові права на об'єкт авторського права, зобов'язана надати особі, яка набуває такі права, відомості про наявність ліцензійних, субліцензійних договорів та інших прав і зобов'язань щодо прав, які передаються. До важливих умов договору необхідно віднести: чітке визначення майнових прав, які відчужуються на користь архіву, однозначне вираження волі автора чи іншої особи, яка має авторське право, передати права і волі правонаступника такі права прийняти; порядок передачі твору від автора чи іншої особи, яка має авторське право, до нового суб'єкта авторського права; момент набуття майнових прав на твір новим суб'єктом авторського права. Договір може бути оплатним і безоплатним. Умови про строк дії та територію, на яку поширюються передані права, не належать до істотних умов договору про передачу (відчуження) майнових авторських прав. За загальним правилом цей договір не має територіальних обмежень, безстроковий і може обмежуватися лише строком дії майнових прав на твір за ст. 28 Закону України «Про авторське право і суміжні права». Письмова форма договору буде вважатися дотриманою, якщо сторони досягли згоди з усіх його істотних умов, зафіксували їх у письмовій формі на відповідному матеріальному носіїві та скріпили власними підписами.

Ліцензійний договір про використання архівних документів

Цей вид договору укладається, якщо автор або інша особа, яка має авторське право, прагне встановити будь-які обмеження на використання документів. Крім загальних вимог до змісту договору, що стосуються сторін, предмету, форми правочину, законодавством визначено низку додаткових істотних умов ліцензійного договору, пов'язаних із специфікою розпорядження майновими

¹¹⁶ Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-ХІІ : станом на 15 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення: 05.09.2021); Вахонєва Т. Елементи та порядок укладення авторського договору // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2016. № 5. С. 18–27.

правами. До істотних умов належать визначені сторонами: вид ліцензії (виключна, невиключна або одинична ліцензії); перелік конкретних прав, що надаються за договором; спосіб/способи використання об'єкта ліцензії; територія та строк дії ліцензійного договору; чітко зафіксований розмір, порядок і строки виплати винагороди за використання документів або у разі досягнення сторонами домовленості вказано, що використання документів здійснюється на безоплатній основі; інші умови, які сторони чи одна зі сторін вважає за необхідне включити до змісту договору. Умови ліцензійного договору можуть передбачати можливість видачі ліцензіатом субліцензії. Субліцензіат має право укладати наступні субліцензійні договори, якщо таке повноваження містить основний ліцензійний договір. Щодо інших умов, доцільно включити у договір: передбачення відповідальності сторін договору; врегулювання спірних проблемних питань, пов'язаних із договірними відносинами; дії сторін у разі виникнення форс-мажорних обставин. При укладанні ліцензійного договору необхідно приділити особливу увагу визначенню способів, дозвільних і обмежувальних умов користування документами, подати докладний опис процедури виконання встановлених автором умов користування документами. Якщо автором або іншою особою, яка має авторське право, висловлено побажання, щоб їм повідомляли про кожне використання твору, вони повинні вказати, яким чином це необхідно здійснювати (за яким телефоном, адресою можна з ними зв'язатися). Якщо такі умови не були конкретизовані, архів може забезпечити їх виконання через письмове повідомлення за вказаною у договорі адресою, або іншим способом, що дозволяє документально підтвердити отримання цього повідомлення.

Дострокове припинення ліцензійного договору здійснюється за угодою сторін, а також у випадках, передбачених договором чи законодавством. Зокрема, ліцензіар може відмовитися від ліцензійного договору якщо є порушення ліцензіатом встановленої договором дати, з якої починається дія дозволу на використання об'єкта авторського права, інших умов договору.

При укладанні договорів рекомендуємо використовувати зразки договорів і коментар до них, представлені на сайті Міністерства економіки України¹¹⁷, а також у публікаціях відомих українських науковців, фахівців Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності Національної академії правових наук України (НДІ ІВ НАПрН України)¹¹⁸. Запропоновані на сайті Міністерства

¹¹⁷ Зразки договорів у сфері авторського права і суміжних прав. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=ukUA&isSpecial=True&id=b0200e25-efe4-4e97-97d6-1311db749de3&>. (дата звернення: 08.09.2021).

¹¹⁸ Договірні форми розпорядження майновими правами на об'єкти авторського права : монографія / кол. авторів за наук ред. Н. М. Мироненко; НДІ ІВ НАПрН України. Київ: 2014. 248 с.; Питання охорони авторського права у наукових виданнях (методичні рекомендації) / Капіца Ю. М., Шахбазян К. С., Махновський Д. С. та ін. Київ, 2017. 110 с.; Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності : збірник типових форм договорів та коментар до них / кол. авторів; за наук. ред. Мироненко Н. М.; НДІ ІВ НАПрН України. Київ, 2018. 96 с.

економіки України зразки договорів мають рекомендаційний характер та є мінімальними, тобто, можуть бути уточнені й доповнені положеннями щодо врегулювання відносин між сторонами при укладанні конкретних договорів у межах чинного законодавства. У публікаціях розглянуто актуальні практичні питання щодо застосування договірної форми розпорядження майновими правами на об'єкти авторського права: аналізування доктрини авторського і зобов'язального права; авторсько-правову охорону творів у процесі їхнього видання і поширення; укладання ліцензійних договорів і договорів про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності; питання охорони авторського права на твори, розміщені в мережі «Інтернет», виявлення і попередження правових колізій, економічних ризиків, що можуть супроводжувати укладання договорів, у разі потреби — механізм захисту порушеного права.

РОЗДІЛ VII.

ДОСТУП ДО ДОКУМЕНТІВ НАЦІОНАЛЬНОГО АРХІВНОГО ФОНДУ, ЩО Є ОБ'ЄКТАМИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА І СУМІЖНИХ ПРАВ, ТА КОРИСТУВАННЯ НИМИ В АРХІВАХ

Глава 1.

Дотримання положень авторського права і суміжних прав, архівного законодавства щодо доступу до документів Національного архівного фонду та користування ними

Відповідно до ст. 15 Закону України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» (далі — Закон) документи НАФ і довідковий апарат до них надаються у користування в архівах із часу їх надходження на зберігання, а в приватних архівних зібраннях — відповідно до рішення їхніх власників.

Держава заохочує власників приватних архівних зібрань до розширення доступу до документів НАФ, сприяє публікації та експонуванню цих документів і створенню до них довідкового апарату.

Громадяни України мають право користуватися документами НАФ або їх копіями на підставі особистої заяви і документа, що посвідчує особу. Особи, які користуються документами НАФ за службовим завданням, подають документ, що підтверджує їх повноваження.

Як зазначено у ст. 16 Закону, доступ до документів, що містять державну таємницю або іншу інформацію з обмеженим доступом може бути обмежено виключно відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації».

Доступ до документів НАФ, що містять конфіденційну інформацію про особу, а також створюють загрозу для життя чи недоторканності житла громадян, обмежується на 75 років від часу створення цих документів, якщо інше не передбачено законом. Раніше зазначеного строку доступ здійснюється з дозволу громадянина, права та законні інтереси якого можуть бути порушені, у разі його смерті — з дозволу спадкоємців, а також у разі, коли така інформація є суспільно необхідною або обмеження доступу до неї заборонено законом.

Особливості доступу до архівної інформації репресивних органів визначаються Законом України «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років».

У разі передачі за договором до державних архівів, архівних відділів міських рад документів НАФ, що не належали державі, територіальним громадам, умови подальшого користування ними визначаються з колишніми власниками зазначеним договором. Зазначений порядок може бути встановлено

також у випадках передачі документів на зберігання без зміни права власності на них.

Архівні установи мають право відмовити в доступі до документів НАФ, що належать державі, територіальним громадам, неповнолітнім, особам, визнаним судом недієздатними, та особам, які грубо порушували порядок користування архівними документами.

За ст. 17 Закону архівні підрозділи об'єднань громадян, релігійних організацій, а також підприємств, установ та організацій, заснованих на приватній формі власності, архівні установи, засновані фізичними особами, мають право обмежити доступ до документів НАФ із метою забезпечення збереженості документів, захисту прав і законних інтересів власників документів або інших осіб. Обмеження встановлюються на вимогу власника документів або інших заінтересованих осіб із письмовим повідомленням центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері архівної справи і діловодства.

Архівні установи, керуючись положеннями ст. 18 Закону, та у порядку, визначеному законодавством: надають документи НАФ для користування фізичним і юридичним особам, створюють для цього відповідний довідковий апарат; видають архівні довідки, копії документів й іншим шляхом задовольняють запити фізичних і юридичних осіб; повідомляють про документи, в яких містяться відомості, що можуть бути використані державними органами і органами місцевого самоврядування та іншими заінтересованими сторонами; публікують, експонують і в іншій формі популяризують архівні документи, а також виконують інші функції, спрямовані на ефективне використання відомостей, що містяться в документах НАФ.

За приписами ст. 19 Закону «Порядок користування документами Національного архівного фонду, що належать державі, територіальним громадам» визначається Міністерством юстиції України з урахуванням особливостей, встановлених у Законі України «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років».

Згідно з «Порядком користування документами Національного архівного фонду, що належать державі, територіальним громадам» державні архівні установи, архівні відділи міських рад (далі — архіви) надають документи НАФ, що належать державі, територіальним громадам для користування; створюють для цього необхідний загальнодоступний довідковий апарат; відповідно до наявних технічних можливостей забезпечують умови для віддаленого доступу до довідкового апарату і документів НАФ.

Цей Порядок встановлює основні вимоги щодо оформлення осіб для роботи в читальних залах (секторах користування документами) архівів, організації доступу до документів НАФ загального користування, що належать державі або територіальним громадам, видавання цих документів у тимчасове користування, для роботи з цими документами та їх копіювання, а також визначає права й обов'язки користувачів. Порядок користування документами НАФ, що належать

іншим власникам, встановлюється власником або уповноваженою ним особою з урахуванням рекомендацій Укрдержархіву.

За ст. 20 Закону України «Про Національний архівний фонд» користувачі документами НАФ, що належать державі, територіальним громадам, мають право:

– користуватися в читальному залі архівних установ копіями документів із фондів користування, а у разі їх відсутності — оригіналами, якщо доступ до них не обмежено на підставах, визначених законом, а також відповідно до закону користуватися документами обмеженого доступу;

– отримувати від архівних установ довідки про відомості, що містяться в документах, доступ до яких не обмежено на підставах, визначених законом;

– за письмовою згодою архівних установ отримувати документи або їхні копії в тимчасове користування поза архівними установами;

– користуватися довідковим апаратом до документів, а за згодою архівних установ — і обліковими документами;

– виготовляти, у т. ч. за допомогою технічних засобів, або отримувати від архівних установ копії документів і витяги з них, якщо це не загрожує стану документів, не порушує норми авторського права і суміжних прав, а також вимагати, щоб ці копії або витяги були засвідчені архівною установою;

– публікувати, оголошувати, цитувати та іншим чином відтворювати зміст архівних документів із посиланням на місце їх зберігання і з дотриманням умов, передбачених законодавством.

Права користувачів відносно документів НАФ, що належать іншим власникам, визначаються власником документів з урахуванням рекомендацій центрального органу виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері архівної справи і діловодства.

Користувачі документами НАФ згідно зі ст. 21 Закону зобов'язані:

1) дотримуватися встановленого відповідно до законодавства порядку користування документами, своєчасно виконувати законні вимоги працівників архівної установи;

2) забезпечувати збереженість і вчасне повернення документів, наданих їм у користування;

3) негайно інформувати архівну установу про виявлені випадки пошкодження чи недостачі документів;

4) не допускати перекручення або фальсифікації використаних відомостей, що містяться в архівних документах;

5) завчасно інформувати власника документів або уповноважену ним архівну установу про наміри використання відомостей, що містяться в архівних документах, із комерційною метою;

6) виконувати зобов'язання, передбачені угодами, укладеними користувачем із власником документів або уповноваженою власником юридичною чи фізичною особою;

7) відповідно до закону чи умов договору відшкодувати завдані ними збитки архівним установам¹¹⁹.

Доступ до документів НАФ, на які поширюються норми авторського права і суміжних прав, та користування ними в архівних установах може здійснюватися лише за згодою автора, крім випадків правомірного використання твору без такої згоди, встановлених законодавством.

Нормами ЦК України та Закону України «Про авторське право і суміжні права» передбачено вичерпний перелік випадків вільного використання творів : в особистих цілях; в інформаційних, наукових, навчальних або культурних цілях; використання твору шляхом репрографічного відтворення, цитування; використання твору, що є суспільним надбанням; копіювання, модифікація і декомпіляція комп'ютерних програм. Перелік випадків вільного використання документів НАФ, що мають статус авторського права і суміжних прав, без згоди автора передбачений у ст. 444 ЦК України, ст. 21–25, ст. 42 Закону України «Про авторське право і суміжні права». Відповідно до положень цих статей вільне використання творів може здійснюватися за таких умов: без згоди суб'єктів авторського права; без виплати винагороди суб'єктам цих прав; лише у випадках, спеціально передбачених законом; із дотриманням умов, передбачених законом. При цьому, обов'язковим є дотримання немайнових авторських прав і, відповідно, зазначення імені автора, твір якого використовується, та джерела запозичення.

Зокрема, вільне використання поширюється на такі групи об'єктів:

– об'єкти авторського права: літературні та художні твори (п. п. 1–3, 5–7, 9 ст. 21, ст. 22, ст. 23, ст. 25 Закону); фотографічні твори (п. 4 ст. 21 Закону); аудіовізуальні твори (п. 4, 7 ст. 21, ст. 23, ч. 2 ст. 25 Закону); музичні твори (п. 8 ст. 21 Закону); комп'ютерні програми (ст. 24 Закону);

– об'єкти суміжних прав: виконання, фонограми, відеограми, передачі (програми) організації мовлення (ст. 42 Закону).

Щодо способів вільного використання творів законодавством визначено: використання цитат (п. 1 ст. 21 Закону); відтворення (п. 3, 4, 5, 7, 9, 10 ст. 21, ст. 23, ст. 25 Закону); репрографічне відтворення (за ст. 22, п. 2 ст. 23 Закону підлягають лише письмові й графічні твори, аудіовізуальні не відтворюються без дозволу автора або правовласника); видання творів у спеціальному форматі для осіб із вадами зору (п. 6 ст. 21 Закону); публічне виконання музичних творів (п. 8 ст. 21 Закону); копіювання, модифікація, декомпіляція комп'ютерних програм (ст. 24 Закону). Використання об'єктів авторського права і суміжних прав, на

¹¹⁹ Про Національний архівний фонд та архівні установи : Закон України від 24.12.1993 № 3814-ХІІ : станом на 14 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12#Text> (дата звернення: 19.10.2022); Про затвердження Порядку користування документами Національного архівного фонду, що належать державі, територіальним громадам : Наказ Міністерства юстиції України від 19.11.2013 № 2438/5 : станом на 8 квіт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1983-13#Text> (дата звернення: 06.09.2021).

які не поширюються норми законодавства щодо зазначених випадків вільного використання, протягом строків дії виключних прав на ці об'єкти здійснюється лише за згодою авторів або інших осіб, які мають право на ці об'єкти¹²⁰.

Якщо архів має намір використовувати певний твір, йому необхідно отримати згоду від автора (за винятком випадків вільного використання, коли його згода не потрібна). Дозвіл на використання твору оформляється відповідним договором між автором або іншою особою, яка має право на твір, та архівом. Дозволені автором форми використання зазначаються у договорі. За відсутності такого договору або якщо у ньому не зазначено форми використання, в яких архів зацікавлений, необхідно отримати згоду автора на використання твору з зазначенням форми та мети використання.

Користувачі у разі потреби можуть самостійно звернутися до автора для того, щоб домовитися з ним про умови використання твору.

Строки чинності авторського права і суміжних прав є надзвичайно важливою юридичною категорією, призначеною для впорядкування правовідносин у цій сфері, забезпечення охорони майнових прав суб'єктів, а також у разі закінчення цих строків створення умов доступу всіх бажаючих до творів, охоронюваних правом інтелектуальної власності. Визначені законодавством строки чинності майнових авторських прав і строки чинності суміжних прав розглянуто у главі 6 розділу II і главі 6 розділу III посібника. Закінчення строку чинності майнових прав на твори означає їх перехід до суспільного надбання. Ці твори можуть вільно використовуватися будь-якою особою без виплати авторської винагороди, але за умови дотримання особистих немайнових прав автора.

Глава 2.

Копіювання документів Національного архівного фонду

Копіювання документів НАФ здійснюється з метою забезпечення збереженості архівних документів, надання доступу користувачам до їх інформації.

Регламентацію архівних процесів і робіт із копіювання документів НАФ визначено «Порядком користування документами Національного архівного фонду, що належать державі, територіальним громадам», методичними рекомендаціями «Копіювання документів у архівних установах України» і «Цифровий фонд користування документами Національного архівного фонду: створення, зберігання, облік та доступ до нього».

На замовлення користувачів і відповідно до технічних можливостей, стану збереженості документів архіву виготовляють ксерокопії, мікрокопії, фотокопії,

¹²⁰ Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. : станом на 15 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 20.10.2022); Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII : станом на 15 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення: 20.19.2022).

цифрові копії документів із паперовими носіями, цифрові копії кіно-, відео-, фото-, фонодокументів.

Копіювання документів НАФ здійснюється технічними засобами архіву або користувача. Замовлення на копіювання документів за темою дослідження оформлюється користувачем на бланку згідно з формами, наведеними у додатках 5 і 6 «Порядку користування документами Національного архівного фонду, що належать державі, територіальним громадам», і передається працівникові читального залу. Копіювання документів НАФ технічними засобами користувача здійснюється в читальному залі у спеціально відведеному для цього місці, або за наявності в окремій кімнаті у присутності працівника архіву. Копіювання технічними засобами користувачів здійснюється безконтактними мобільними копіювальними технічними засобами без штативів, зйомних об'єктивів, освітлювального обладнання, спалаху, звукових сигналів.

Не дозволяється використання контактних технічних засобів (ручного, планшетного, протяжного сканерів, копирів тощо), фіксуючих і притискних засобів, підручних засобів і докладання фізичних зусиль.

Копії документів НАФ можуть бути виготовлені технічними засобами користувача за умови, що копіювання не завдає шкоди документам, не порушує чинне законодавство.

Копіювання архівних документів на замовлення користувачів здійснюється за таких умов: архівні документи знаходяться у відкритому доступі; архівні документи знаходяться у задовільному фізичному стані і користувачу надано дозвіл на їх копіювання; технічні можливості архіву дозволяють зробити якісну копію. Спосіб виготовлення копій визначається керівництвом архіву за погодженням із замовником з урахуванням наявності відповідних технічних засобів і стану документів НАФ.

Копіювання документів НАФ особового походження і документів, для яких фондоутворювачем або власником документів встановлено особливі умови користування, проводиться відповідно до визначених ними умов; у разі відсутності обмежень, встановлених під час приймання документів до архівної установи, їх копіювання здійснюється на загальних засадах.

Копіювання науково-технічної документації проводиться з дозволу розробників проєкту або їхніх правонаступників.

Копіювання оригіналів документів і копій документів, отриманих із-за кордону в результаті дарування або обміну, здійснюють з урахуванням обумовлених у договорах між власниками документів та архівами особливих умов використання документів.

Копіювання документів, отриманих із-за кордону в результаті купівлі-продажу, здійснюється на загальних підставах.

Копіювання документів НАФ може здійснюватися на підставі договору, укладеного між архівом і користувачем, у додатку до договору зазначаються

строки дії договору та умови копіювання, пошукові дані одиниць зберігання, документів, що підлягають копіюванню.

Копіювання архівних документів, що містять конфіденційну інформацію, може бути проведено для:

- власника документа, установи-фондоутворювача;
- суб'єкта інформації (довіреної особи або родича за наявності документа, що засвідчує особу, нотаріально завіреної довіреності суб'єкта даних, у випадку його смерті — свідоцтва про смерть і документа про успадкування), данні якого наявні в документі (у копії документа не повинні бути персональні дані інших суб'єктів інформації);

- користувача за наявності у нього нотаріально заведеного дозволу власника документа, установи-фондоутворювача, суб'єкта персональних даних.

Видавання документів з архівосховища юридичним особам у тимчасове користування за межами архіву здійснюється з дозволу керівника архіву за наявності договору про копіювання (експонування) документів із зазначенням умов, в яких перебуватимуть документи під час копіювання (експонування), а також наказу керівника архіву та акта грошової оцінки документів¹²¹.

Вимоги до копіювання документів НАФ, на які поширюється авторсько-правова охорона, встановлено нормами ЦК України (ст. 444) та Закону України «Про авторське право і суміжні права» (ст. 21–23, ч. 1 ст. 25, ст. 42). За запитам користувачів для цілей наукових досліджень і освітніх архіви можуть створювати та надавати копії окремих статей, невеликих за обсягом правомірно опублікованих творів у збірниках, часописах, газетах, інших періодичних виданнях, а також коротких уривків з інших лише правомірно опублікованих письмових творів (з ілюстраціями і без них). Такий вид використання документів НАФ допускається без отримання згоди автора чи іншого правовласника і виплати їм винагороди, але з зазначенням імені автора, твір якого використовується, та джерела запозичення. Обов'язковою умовою є відсутність мети щодо отримання користувачем прибутку.

Враховуючи встановлені законодавством обмеження, працівники архівів не повинні допускати самостійне копіювання користувачами архівних документів,

¹²¹ Про Національний архівний фонд та архівні установи : Закон України від 24.12.1993 № 3814-ХІІ : станом на 14 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12#Text> (дата звернення: 21.10.2022); Про затвердження Порядку користування документами Національного архівного фонду, що належать державі, територіальним громадам : Наказ Міністерства юстиції України 19.11.2013 № 2438/5 : станом на 8 квіт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1983-13#Text> (дата звернення: 21.10.2022); Копіювання документів у архівних установах України : методичні рекомендації / Держ. архів. служба України, УНДІАСД; уклад. Л. В. Дідух. Київ, 2016. 68 с. Цифровий фонд користування документами Національного архівного фонду: створення, зберігання, облік та доступ до нього : методичні рекомендації / Держ. архів. служба України, Український наук.-дослід. інститут архів. справи та документознавства; уклад.: Л. В. Дідух, Н. В. Залеток, Т. М. Ковтанюк. Київ, 2021. 133 с.

на які поширюється авторське право і суміжні права, та умови використання яких не визначені у договорах з авторами. Неправомірним вважається копіювання за кількома запитами користувача — фізичної особи різних частин одного твору, оскільки у такому випадку його розмір полягає в отриманні вагової частини твору або його в повному обсязі. Дозволяється копіювання лише кількох невеликих уривків твору і за умови, що обсяг скопійованих уривків твору не буде становити його суттєву частину. На жаль, національним законодавцем не визначено, які твори можна вважати невеликими за обсягом. Відомо, що у світовій практиці, наприклад, існує правило копіювати від 5% до 15% загального обсягу книги¹²². Копіювання архівних документів у повному обсязі стає можливим лише після переходу їх до суспільного надбання.

Глава 3. **Особливості використання цитат, фотографій, інших творів при підготованні публікацій документів Національного архівного фонду**

Одним із пріоритетних напрямів діяльності архівів є публікація документів для всебічного наукового дослідження надбань національної архівної спадщини, і не тільки історичного, юридичного, джерелознавчого, палеографічного, а й текстологічного, лінгвістичного, культурологічного тощо.

Публікаційна діяльність архівів — це сукупність робіт із підготовки документальних публікацій, що включає визначення типу й виду публікації документів НАФ, організацію підготовки публікацій, виявлення і відбір документів, вибір і передавання тексту, археографічне оформлення документів і створення до них науково-довідкового апарату, формування оригінал-макета документальної публікації, роботу з видавництвом.

За нормами ЦК України опублікуванням творів є їх оприлюднення, що передбачає здійснення дії, яка вперше робить твори доступними для загально-го відома шляхом їх видання, публічного показу, публічного виконання тощо. Твір вважається опублікованим, тобто, випущеним у світ (ч. 1 ст. 442 ЦК України), якщо він будь-яким способом повідомлений невизначеному колу осіб, у т. ч. виданий, публічно виконаний, публічно показаний, переданий по радіо чи телебаченню, відображений у загальнодоступних електронних системах інформації.

Відповідно до ст. 21 Закону України «Про авторське право і суміжні права», в якій визначено випадки вільного використання творів, допускається без згоди

¹²² Литвинова Л. Особливості використання положень законодавства про авторське право в діяльності бібліотек // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2017. Вип. 48. С. 162.

автора (чи іншої особи, яка має авторське право), але з обов'язковим зазначенням імені автора і джерела запозичення:

1) використання цитат (коротких уривків) з опублікованих творів в обсязі, виправданому поставленою метою, у т. ч. цитування статей з газет і журналів у формі оглядів преси, якщо воно зумовлено критичним, полемічним, науковим або інформаційним характером твору, до якого цитати включаються;

2) вільне використання цитат у формі коротких уривків із виступів і творів, включених до фонограми (відеограми) або програми мовлення.

За ст. 1. Закону *цитата* — порівняно короткий уривок із літературного, наукового чи будь-якого іншого опублікованого твору, який використовується з обов'язковим посиланням на його автора та джерела цитування, іншою особою у своєму творі з метою зробити зрозумілими свої твердження або для посилання на погляди іншого автора в автентичному формулюванні.

У широкому значенні цитування (лат. *citatum* від *cito* — викликаю, проголошую, називаю) означає викладення відносно невеликого уривка (фрагмента, частини) іншого твору (зафіксованого на матеріальному носії і, як правило, оприлюдненого), літературного, звукового, аудіовізуального та інших творів, із метою демонстрування або для того, щоб зробити більш зрозумілими твердження автора чи звернути увагу на точку зору іншого автора. В авторському праві цитування розуміється як включення уривку чи декількох уривків твору одного автора до твору іншого для того, щоб передати без викривлень думку автора першоджерела, ідентифікувати його погляди при співставленні різних точок зору, ознайомити публіку з дослідженнями інших авторів, якщо вони є дотичними до змісту твору, автор якого, вивчаючи певне явище, використовує цитати. Цитування належить до найпоширеніших способів вільного використання творів.

Згідно з діючим законодавством цитування підпорядковується певним вимогам:

– допускається з науковою, дослідницькою, полемічною, критичною або інформаційною метою;

– обов'язковим є дотримання особистих немайнових прав автора, що передбачає зазначення імені автора і джерела запозичення;

– автор чи правовласник має право вимагати збереження цілісності твору і протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору або будь-якому іншому посягання на твір (право на недоторканність твору);

– джерелом цитування має бути лише правомірно оприлюднений твір;

– обсяг цитування має бути виправданий метою цитування.

Найбільш поширеними видами цитування є: анотація або резюмування; пряме цитування; непряме або дослівне цитування; запозичення формул, положень, ілюстрацій, таблиць. Також використовують цитування за вторинними джерелами, цитування іноземних авторів і термінів, цитування законодавчих актів.

Кожен із зазначених способів включення запозичень до тексту необхідно супроводжувати бібліографічним посиланням на джерело. Відсутність такого посилання вважається плагіатом. Цитата має бути виділеною у тексті твору, зокрема, лапками, шрифтом (розміром шрифту, курсивом тощо). Цитування повинно бути повним, без довільного скорочення авторського тексту і перекручення думок автора. Пропуск слів, речень, абзаців при цитуванні допускається без викривлення авторського тексту і позначається трьома крапками, що ставлять у будь-якому місці цитати (на початку, всередині, наприкінці). При непрямому цитуванні, тобто, переказі, викладі думок інших авторів своїми словами, важливо зберігати граничну точність їхніх думок, об'єктивність і коректність щодо оцінювання їхніх результатів і супроводжувати відповідним посиланням на джерело.

При підготуванні публікацій документів, на які поширюється авторське право, необхідно дотримуватися норм цивільно-правового захисту особистих немайнових прав, що забезпечують приватність фізичної особи.

Право на приватність українські науковці трактують як особисте немайнове право фізичної особи, що забезпечує її життєдіяльність у сфері сімейних, побутових, особистих, інтимних та інших відносин, вивільнених від виконання покладених на неї публічних функцій, а також надає можливість визначати межі й режим доступу до цієї приватності, дозволяти чи забороняти поширювати інформацію відносно неї. До законодавчо регламентованих особистих немайнових прав, які забезпечують приватність фізичної особи, включають: право на особисте життя та його таємницю; право на недоторканність особистої документації; право на таємницю кореспонденції; права, що виникають з цивільно-правового захисту інтересів фізичної особи під час проведення фото-, кіно-, теле- і відеозйомок, охорони інтересів фізичної особи, яка зображена на фотографіях або в інших художніх творах; право на повагу честі, гідності, ділової репутації фізичної особи.

Право на особисте життя та його таємницю, регламентоване ЦК України, охоплює всі права, спрямовані на забезпечення вільного існування і соціального буття фізичної особи, недопущення обмеження її вільного волевиявлення і вільної діяльності як особистості. Важливою складовою права на особисте життя є право особи на ознайомлення з обставинами її особистого життя. Суть цього права полягає у тому, що особа: самостійно визначає коло суб'єктів, які можуть володіти інформацією про її особисте життя, і водночас встановлює межі поширення цих відомостей (даних) такими суб'єктами; може зберігати у таємниці обставини особистого життя, самостійно їх розголошувати, вимагати цього від інших осіб, або допускати розголошення тільки за її згодою; має право на захист особистого життя, яке здійснює на підставах та у порядку, передбаченому законодавством.

Науковці звертають увагу, що право на особисте життя та його таємницю не є абсолютним. Законодавством України встановлено легітимні підстави втру-

чання у це право, що мають правомірний характер посягання на його недоторканість у таких випадках: інформація про особисте життя фізичної особи може бути розголошена без її згоди лише за умови, що вона містить ознаки правопорушення, підтверджене рішенням суду (ч. 4 ст. 301 ЦК України); в інтересах національної безпеки; економічного добробуту і захисту прав людини (ч. 2 ст. 32 Конституції України, ч. 2 ст. 11 Закону України «Про інформацію»).

Право на недоторканність особистої документації означає особисте немайнове право, на підставі якого особа може на власний розсуд створювати, вести, використовувати, розповсюджувати свої особисті папери та особисті папери, що є її власністю. Це право також унеможливило будь-які втручання з боку третіх осіб поза її волею, за винятком випадків, встановлених законом.

У ЦК України закріплено низку прав, які у цивілістичній доктрині отримали назву «право на недоторканність особистої документації»: право кожної фізичної особи на особисті папери (ст. 303 ЦК України); право особи, якій належать особисті папери, розпорядитися ними на власний розсуд, зокрема у разі своєї смерті (ст. 304 ЦК України); право на ознайомлення з особистими паперами особи, переданими до фондів архівів або бібліотек (ст. 305 ЦК України).

Термін «особиста документація» охоплює документи, що містять інформацію про особисте життя фізичної особи, і включають визначений у ч. 1 ст. 303 ЦК України перелік особистих паперів — документи, фотографії, щоденники, інші записи, особисті архівні матеріали тощо фізичної особи, які є її власністю. Цей перелік не є вичерпним і крім зазначених документів, може стосуватися широкого діапазону документів у фондах особового походження — кіно-, фото-, фонодокументів, науково-технічної документації, творів живопису, рукописів наукових праць, художніх і музичних творів, ескізів декорацій тощо, які утворилися впродовж життя, професійної й громадської діяльності особи, її сім'ї, роду. Законодавцем для забезпечення гарантування недоторканності особистої документації та з метою недопущення неправомірного відчуження особистих паперів визнано правовий режим права власності фізичних осіб на ці об'єкти. Тому його зміст охоплює весь спектр правомочностей власника щодо них: володіння; опублікування; право на розпорядження матеріальним об'єктом цього права; надавати згоду чи забороняти ознайомлення з особистими паперами, їх використання. Фізична особа також може розпорядитися особистими паперами через передання їх до архівів і бібліотек. Відповідно до приписів ст. 305 ЦК України, ці папери можуть бути об'єктом ознайомлення і використання, зокрема, через їх опублікування, з додержанням прав фізичних осіб, визначених ч. 3 і ч. 4 ст. 303 цього Кодексу, якщо інше не встановлено договором, на підставі якого були передані особисті папери. За ч. 2–3 ст. 303 ЦК України: ознайомлення з особистими паперами, їх використання, зокрема шляхом опублікування, допускаються лише за згодою фізичної особи, якій вони належать; якщо особисті папери фізичної особи стосуються особистого життя іншої особи, для їх

правомірного використання, у т. ч. числі шляхом опублікування, потрібна згода цієї особи.

У разі смерті фізичної особи, особисті папери можуть бути використані, у т. ч. шляхом опублікування, лише за згодою її дітей, вдови (вдівця), а якщо їх немає, — батьків, братів і сестер. Таким чином, право на вільне ознайомлення і використання особистих паперів, переданих до архівів, може здійснюватися з дотриманням положень зазначеної статті.

Термін «таємниця кореспонденції» розуміють як таємну інформацію, що міститься в листах, телеграмах, електронних повідомленнях фізичних і юридичних осіб, доступ до якої обмежено іншим суб'єктам, окрім адресата та адресанта з метою реалізації їхніх інтересів, режим якої може бути порушено тільки у виняткових випадках, передбачених законом за рішенням суду.

Право особи на таємницю кореспонденції передбачено ст. 31 Конституції України, ст. 306 ЦК України, у законах України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про інформацію», «Про інформаційні агентства», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про поштовий зв'язок», «Про телекомунікації», в інших нормативно-правових актах.

Порядок здійснення цього права унормовано у ч. 1–5 ст. 306 ЦК України:

1. Фізична особа має право на таємницю листування, телеграм, телефонних розмов, телеграфних повідомлень та інших видів кореспонденції.

Листи, телеграми тощо є власністю адресата.

2. Листи, телеграми та інші види кореспонденції можуть використовуватися, зокрема, шляхом опублікування, лише за згодою особи, яка направила їх, та адресата.

Якщо кореспонденція стосується особистого життя іншої фізичної особи, для її використання, зокрема шляхом опублікування, потрібна згода цієї особи.

3. У разі смерті фізичної особи, яка направила кореспонденцію, та адресата, використання кореспонденції, зокрема шляхом її опублікування, можливе лише за згодою фізичних осіб, визначених ч. 4 ст. 303 цього Кодексу, — лише за згодою їхніх дітей, вдови (вдівця), а якщо їх немає, — батьків, братів і сестер. У разі смерті фізичної особи, яка направила кореспонденцію, і адресата, а також у разі смерті фізичних осіб, визначених у ч. 4 ст. 303 цього Кодексу, кореспонденція, що має наукову, художню, історичну цінність, може бути опублікована в порядку, встановленому законом.

4. Кореспонденція, яка стосується фізичної особи, може бути долучена до судової справи лише тоді, коли вона містить докази, що мають значення для вирішення справи, тому інформація, яка міститься у такій кореспонденції, не підлягає розголошенню.

5. Порушення таємниці кореспонденції може бути дозволено судом у випадках, установлених законом, із метою запобігання кримінальному правопорушенню чи під час кримінального провадження, якщо іншими способами одержати інформацію не вдається можливим.

У ст. 6 Закону України «Про поштовий зв'язок» зазначено, що таємниця електронних повідомлень захищається нарівні з таємницею поштових відправлень, що пересилається (передається) засобами зв'язку та гарантується Конституцією і законодавством України. Оператори, керуючись положеннями чинного законодавства, зобов'язані вживати організаційно-технічних заходів щодо захисту інформації згідно із законодавством України.

Відповідно до ст. 9 Закону України «Про телекомунікації» охорона таємниці телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються технічними засобами телекомунікацій, та інформаційна безпека телекомунікаційних мереж гарантуються Конституцією і законами України. Зняття інформації з телекомунікаційних мереж заборонене, крім випадків, передбачених законом. Оператори, провайдери телекомунікацій зобов'язані вживати відповідно до законодавства технічних та організаційних заходів із захисту телекомунікаційних мереж, засобів телекомунікацій, інформації з обмеженим доступом про організацію телекомунікаційних мереж та інформації, що передається цими мережами.

Статтю 307. ЦК України визначено правові засади захисту інтересів фізичної особи при проведенні фото-, кіно-, теле- та відеозйомок.

1. Фізична особа може бути знята на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку лише за її згодою. Згода особи на знімання її на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку припускається, якщо зйомки проводяться відкрито на вулиці, зборах, конференціях, мітингах та інших заходах публічного характеру.

2. Фізична особа, яка погодилася на знімання її на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку, може вимагати припинення їх публічного показу в тій частині, яка стосується її особистого життя. Витрати, пов'язані з демонтажем виставки чи запису, відшкодовуються цією фізичною особою.

3. Знімання фізичної особи на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку, включаючи таємне, без згоди особи може бути проведене лише у випадках, встановлених законом.

У ст. 308 ЦК України встановлено порядок охорони інтересів фізичної особи, зображеної на фотографіях, та в інших художніх творах:

1. Фотографія, інші художні твори, на яких зображено фізичну особу, можуть бути публічно показані, відтворені, розповсюджені лише за згодою цієї особи, у разі її смерті — за згодою осіб, визначених ч. 4 ст. 303 цього Кодексу.

Згода, яку дала фізична особа, зображена на фотографії, іншому художньому творі, може бути після її смерті відкликана особами, визначеними у ч. 4 ст. 303 цього Кодексу. Витрати особи, яка здійснювала публічний показ, відтворення чи розповсюдження фотографії, іншого художнього твору, відшкодовуються цими особами.

2. Якщо фізична особа позувала авторів за плату, фотографія, інший художній твір може бути публічно показаний, відтворений або розповсюджений без її згоди. Фізична особа, яка позувала авторів фотографії чи іншого художнього

твору за плату, після її смерті — її діти та вдова (вдівець), батьки, брати і сестри можуть вимагати припинення публічного показу, відтворення чи розповсюдження фотографії, іншого художнього твору за умови відшкодування автору або іншій особі пов'язаних із цим збитків.

3. Фотографія може бути розповсюджена без дозволу фізичної особи, яка зображена на ній, якщо це викликано необхідністю захисту її інтересів або інтересів інших осіб. Наразі йдеться про випадки, коли опубліковано фотографію зниклої людини, яку розшукують, або є потреба у розповсюдженні фотографії особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення і перебуває у розшуку.

Дотримання права фізичної особи на гідне, достовірне та автентичне зображення визначено також у ст. 297, ст. 299 ЦК України¹²³.

Без згоди автора не допускається внесення до його твору змін, скорочень, ілюстрацій, передмов, післямов, коментарів або будь-яких пояснень (право на недоторканність твору). Після смерті автора особа, яка має виключне право на твір, може дозволити внесення до твору змін, скорочень, доповнень, ілюстрацій, за умови, що це не спотворює задум автора, не порушує цілісність твору і не суперечить волі автора, вираженої ним у заповіті, листах, щоденниках, інших джерелах.

Глава 4.

Організація виставкової діяльності

Архіви організують і проводять виставки з використанням документів НАФ, їх демонстрацію під час проведення інформаційних заходів (зустрічей з громадськістю, екскурсій в архіві, презентацій, днів відкритих дверей, лекцій, доповідей, конференцій тощо). Відповідно до ст. 21 (п. 5) Закону України «Про авторське право і суміжні права» оригінали архівних документів, рукописів, стародруки, мапи, кресленики, аудіовізуальні твори, фотографічні твори, твори живопису, твори театральнo-музичного мистецтва, включені до складу НАФ, за винятком документів, що перебувають у приватній власності, можуть бути пред-

¹²³ Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. : станом на 15 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 21.10.2022); Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII : станом на 15 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення: 21.10.2022); Про поштовий зв'язок : Закон України від 04.10.2001 № 2759-III станом : на 16 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2759-14#Text> (дата звернення: 21.10.2022); Про телекомунікації : Закон України від 18.11.2003 № 1280-IV : станом на 28 січ. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1280-15#Text> (дата звернення: 21.10.2022); Особисті немайнові права особи : навч. посіб. / Юркевич Ю. М., Дутко А. О., Якубівський І. Є. та ін.; за ред. А. О. Дутко. Львів, 2021. С. 220–237.

ставленими на виставках, підготовлених державними архівами і присвячених висвітленню складу архівної спадщини України, а також презентуватися на інформаційних заходах. Норми зазначеної статті не поширюються на організацію електронних виставок архівних документів, що не перейшли у суспільне надбання, і підлягають авторсько-правовій охороні. Їх експонування можна здійснювати лише з дозволу правовласників виключних прав на ці документи¹²⁴.

Глава 5.

Оприлюднення документів Національного архівного фонду в ЗМІ, під час проведення інформаційних заходів (конференцій, «круглих столів», лекцій, екскурсій тощо)

Оприлюднення документів НАФ у засобах масової інформації передбачає підготовку інформаційних матеріалів і здійснюється архівом самостійно або разом із редакціями газет, журналів, телерадіоорганізацій. Документи архіву можуть бути оприлюднені в художніх, художньо-публіцистичних, науково-популярних, документальних фільмах. Значні за обсягом ефірного часу передачі передбачають погодження архівом із редакцією (студією) мети, змісту і переліку документів/інформації, що оприлюднюватимуться.

Працівники архівів, керуючись нормами ст. 444 ЦК України, ст. 21 Закону України «Про авторське право і суміжні права» можуть використовувати при організації масових заходів документи НАФ, на які поширюються положення авторського права і суміжних прав, зокрема, до закінчення строків дії виключних прав на них. Без згоди автора чи іншого правовласника, без виплати винагороди, з обов'язковим дотриманням особистих немайнових прав автора, що передбачає зазначення його імені (псевдоніма), збереження цілісності (недоторканності) твору, посилання на джерело запозичення, допускається:

– використання цитат (коротких уривків) з опублікованих творів в обсязі, виправданому поставленою метою, у т. ч. цитування статей з газет і журналів у формі оглядів преси, якщо воно зумовлено критичним, полемічним, науковим або інформаційним характером твору, до якого цитати включаються; вільне використання цитат у формі коротких уривків із виступів і творів, включених до фонограми (відеограми) або програми мовлення;

– використання літературних і художніх творів в обсязі, виправданому поставленою метою, як ілюстрацій у виданнях, передачах мовлення, звукозаписах чи відеозаписах навчального характеру;

– відтворення у пресі, публічне виконання чи публічне сповіщення попередньо опублікованих у газетах або журналах статей з поточних економічних,

¹²⁴ Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII : станом на 15 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення: 25.10.2022).

політичних, релігійних і соціальних питань чи публічно сповіщених творів такого ж самого характеру у випадках, коли право на таке відтворення, публічне сповіщення або інше публічне повідомлення спеціально не заборонено автором;

– відтворення з метою висвітлення поточних подій засобами фотографії або кінематографії, публічне сповіщення або інше публічне повідомлення творів, побачених або почутих під час перебігу таких подій, в обсязі, виправданому інформаційною метою;

– відтворення з інформаційною метою у газетах та інших періодичних виданнях, передача в ефір або інше публічне сповіщення публічно виголошених промов, звернень, доповідей та інших подібних творів у обсязі, виправданому поставленою метою ¹²⁵.

¹²⁵ Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р : станом на 15 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 25.10.2022); Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII : станом на 15 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення: 25.10.2022).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

Акти законодавства України у сфері авторського права і суміжних прав

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. : станом на 2 груд. 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Закони України

2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. : станом на 15 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

3. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3792-ХІІ : станом на 15 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text>

4. Про бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України від 27 січня 1995 р. № 32/95-ВР : станом на 27 квіт. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80#Text>

5. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI : станом на 27 січ. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>

6. Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України : Закон України від 01.04.2022 № 2174-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2174-20#Text>

7. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-ХІІ : станом на 3 лист. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

8. Про культуру : Закон України від 14 грудня 2010 р. № 2778-VI : станом на 19 черв. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text>

9. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26 листопада 2015 р. № 848-VIII : станом на 6 верес. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>

10. Про Національний архівний фонд та архівні установи : Закон України від 24 грудня 1993 р. № 3814-ХІІ : станом на 14 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12#Text>

11. Про професійних творчих працівників та творчі спілки : Закон України від 7 жовтня 1997 р. № 554/97-ВР : станом на 2 жовт. 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554/97-%D0%B2%D1%80#Text>

12. Про рекламу : Закон України від 3 липня 1996 р. № 270/96-ВР : станом на 15 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80#Text>

13. Про театри і театральну справу : Закон України від 31 травня 2005 р. № 2605-IV : станом на 8 верес. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2605-15#Text>

14. Про телебачення і радіомовлення : Закон України від 21 грудня 1993 р. № 3759-XII : станом на 16 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3759-12#Text>

15. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18#n2>

Постанови Кабінету Міністрів України

16. Про державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 р. № 1756 : станом на 23 груд. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1756-2001-%D0%BF#Text>

17. Про затвердження розміру, порядку та умов виплати винагороди (роялті) за комерційне використання опублікованих з комерційною метою фонограм, відеограм, їх примірників та зафіксованих у них виконань : Постанова Кабінету Міністрів України від 18 січня 2003 р. № 71 : станом на 6 лист. 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/71-2003-%D0%BF#Text>

18. Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав : Постанова Кабінету Міністрів України від 18 січня 2003 р. № 72 : станом на 18 серп. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/72-2003-%D0%BF#Text>

19. Про порядок доставляння обов'язкових примірників документів : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 травня 2002 р. № 608 : станом на 7 жовт. 2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/608-2002-%D0%BF#Text>

Міжнародні договори та угоди, що регулюють правовідносини у сфері охорони й захисту авторського права і суміжних прав

20. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів. Паризький Акт від 24 липня 1971 р., змінений 28 вересня 1979 р. *Законодавство України про інтелектуальну власність. Тематична збірка: у 3-х т. / упоряд.: П. М. Цибульов, А. М. Горнісевич, С. М. Болелій. Київ, 2006. Т. 3. Міжнародні договори України з питань інтелектуальної власності. Київ, 2006. С. 28–46.*

21. Всесвітня конвенція про авторське право. Прийнята в Женеві 6 вересня 1952 р. *Законодавство України про інтелектуальну власність. Тематична збірка: у 3-х т. / упоряд.: П. М. Цибульов, А. М. Горнісевич, С. М. Болелій. Т. 3. Міжнародні договори України з питань інтелектуальної власності Київ, 2006. С. 22–27.*

22. Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право (прийнятий Дипломатичною конференцією 20 грудня 1996 р. та положення Бернської конвенції (1971 р.), на які містяться посилання у Договорі (Договір ВОІВ про авторське право) (1996). *Законодавство України про інтелектуальну. Тематична збірка: у 3-х т. / упоряд.: П. М. Цибульов, А. М. Горнісевич, С. М. Болелій. Т. 3. Міжнародні договори України з питань інтелектуальної власності. Київ, 2006. С. 47–52.*

23. Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про виконання і фонограми. (прийнятий Дипломатичною конференцією 20 грудня 1996 р.). *Законодавство України про інтелектуальну. Тематична збірка: у 3-х т. / упоряд.: П. М. Цибульов, А. М. Горнісевич, С. М. Болелій. Т. 3. Міжнародні договори України з питань інтелектуальної власності. Київ, 2006. С. 65–72.*

24. Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності (підписана в Стокгольмі 14 липня 1967 р. та змінена 2 жовтня 1979 р.). *Законодавство України про інтелектуальну. Тематична збірка: у 3-х т. / упоряд.: П. М. Цибульов, А. М. Горнісевич, С. М. Болелій. Т. 3. Міжнародні договори України з питань інтелектуальної власності. Київ, 2006. С. 7–17.*

25. Конвенція про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їхніх фонограм. Підписана в Женеві 29 жовтня 1971 р. *Законодавство України про інтелектуальну. Тематична збірка: у 3-х т. / упоряд.: П. М. Цибульов, А. М. Горнісевич, С. М. Болелій. Т. 3. Міжнародні договори України з питань інтелектуальної власності. Київ, 2006. С. 61–64.*

26. Міжнародна конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення. Вчинено в Римі 26 жовтня 1961 р. *Законодавство України. Тематична збірка: у 3-х т. / упоряд.: П. М. Цибульов, А. М. Горнісевич, С. М. Болелій. Київ, 2006. Т. 3. Міжнародні договори України з питань інтелектуальної власності. Київ, 2006. С. 53–60.*

Нормативно-правові документи Євросоюзу у сфері авторського права і суміжних прав

27. Directive 2012/28/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 on certain permitted uses of orphan works. URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2012/28/oj>

28. Directive (EU) 2019/790 of the European Parliament and the Council of 17 April 2019 on copyright and related rights in the Digital Single Market and amending Directives 96/9/EC and 2001/29/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/790/oj>

Нормативно-правові документи ЮНЕСКО з охорони культурних цінностей

29. ЮНЕСКО. Конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту (Convention for the protection of cultural property in the event of armed conflict) від 14 травня 1954 р. *Україна в міжнародно-правових відносинах. Київ,*

1997. Кн. 2. Правова охорона культурних цінностей / відп. ред.: Ю. С. Шемшученко, В. І. Акуленко. С. 85–101.

30. ЮНЕСКО. Конвенція про заходи, спрямовані на заборону і запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності (Convention on the means of prohibiting and preventing the illicit import, export and transfer of ownership of cultural property) від 14 листопада 1970 р. *Україна в міжнародно-правових відносинах*. Київ, 1997. Кн. 2. Правова охорона культурних цінностей / відп. ред.: Ю. С. Шемшученко, В. І. Акуленко. С. 119–127.

31. ЮНЕСКО. Конвенція про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини (Convention concerning the protection of the World Cultural and Natural Heritage) від 16 листопада 1972 р. *Україна в міжнародно-правових відносинах*. Київ, 1997. Кн. 2. Правова охорона культурних цінностей / відп. ред.: Ю. С. Шемшученко, В. І. Акуленко. С. 128–143.

32. ЮНЕСКО. Рекомендація про заходи, спрямовані на заборону і запобігання незаконному вивезенню, ввезенню та передачі права власності на культурні цінності (Recommendation on the means of prohibiting and preventing the illicit export, import and transfer of ownership of cultural property) від 19 листопада 1964 р. *Україна в міжнародно-правових відносинах*. Київ, 1997. Кн. 2. Правова охорона культурних цінностей / відп. ред.: Ю. С. Шемшученко, В. І. Акуленко. С. 158–164.

33. ЮНЕСКО. Рекомендація про охорону рухомих культурних цінностей (Recommendation for the protection of movable cultural property) від 28 листопада 1978 р. *Україна в міжнародно-правових відносинах*. Київ, 1997. Кн. 2. Правова охорона культурних цінностей / відп. ред.: Ю. С. Шемшученко, В. І. Акуленко. С. 210–221.

34. ЮНЕСКО. Рекомендація про охорону і збереження рухомих зображень (Recommendation for the Safeguarding and Preservation of Moving Images) від 27 жовтня 1980 р. *Україна в міжнародно-правових відносинах*. Київ, 1997. Кн. 2. Правова охорона культурних цінностей / відп. ред.: Ю. С. Шемшученко, В. І. Акуленко. С. 222–233.

35. UNESCO. Charter on the Preservation of Digital Heritage. 15 October 2003. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000179529>

36. UNESCO. General Guidelines¹ of the Memory of the World Programme. URL: https://en.unesco.org/sites/default/files/mow_general_guidelines_en.pdf

Нормативні документи Міністерства юстиції України, розроблені Укрдержархівом

37. Про затвердження Переліку типових видів документів, що підлягають внесенню до Національного архівного фонду, які створюються у науково-технічній та виробничій діяльності підприємств, установ і організацій : Наказ Міністерства юстиції України від 22 липня 2014 р. № 1188/5 : станом на 12 черв. 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0873-14#Text>

38. Про затвердження Порядку користування документами Національного архівного фонду, що належать державі, територіальним громадам : Наказ Міністер-

ства юстиції України 19 листопада 2013 р. № 2438/5 : станом на 8 квіт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1983-13#Text>

39. Про затвердження Правил роботи архівних установ України : Наказ Міністерства юстиції України від 8 квітня 2013 р. № 656/5 : станом на 18 квіт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0584-13#Text>

Стандарти

40. ДСТУ 2732:2004 Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять. Чинний від 01-07-2005. Вид. офіц. Київ : Держспоживстандарт України, 2005. 32 с. (Національний стандарт України).

41. ДСТУ 3008:2015. Інформація та документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура та правила оформлювання. Чинний від 2017-07-01. Вид. офіц. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016. 26 с.

42. ДСТУ 3973-2000. Система розроблення та поставлення продукції на виробництво. Правила виконання науково-дослідних робіт. Загальні положення. Чинний від 27-11-2000. Вид. офіц. Київ : Держстандарт України, 2001. 18 с.

43. ДСТУ 4331:2004 (ISAD (G):1999, NEQ. Правила описування архівних документів. Чинний від 01-07-2005. Вид. офіц. Київ : Держспоживстандарт України, 2005. 15 с.

44. ДСТУ 4419:2005. Інформація і документація. Документи аудіовізуальні. Терміни та визначення : Чинний від 01-07-2006. Вид. офіц. Київ : Держспоживстандарт України, 2006. 14 с.

45. ДСТУ 4447:2005. Фонодокументи. Правила зберігання Національного архівного фонду. Технічні вимоги. Чинний від 01-10-2006. Вид. офіц. Київ : Держспоживстандарт України, 2006. 20 с. (Національний стандарт України).

46. ДСТУ 7361:2013. Відеодокументи. Правила зберігання Національного архівного фонду. Технічні вимоги : Чинний від 01-01-2014. Вид. офіц. Київ : Мінекономрозвитку України, 2014. III, 11 с.

47. ГСТУ 55.002:2002. Фотодокументи. Правила зберігання Національного архівного фонду. Технічні вимоги. Чинний від 01-09-2002. Вид. офіц. Київ : Державний комітет архівів України, 2002. 23 с. (Галузевий стандарт України).

48. ГСТУ 55.003:2003. Кінодокументи. Правила зберігання Національного архівного фонду. Технічні вимоги. Чинний від 01-09-2003. Вид. офіц. Київ : Державний комітет архівів України, 2003. 37 с. (Галузевий стандарт України).

49. СОУ 01.140.20-22892594-002:2014. Порядок створення страхового фонду документів Національного архівного фонду. Чинний від 01-04-2014. Вид. офіц. Київ : Державна архівна служба України, 2014. 37 с.

50. СОУ НАН 73.1-001:2011. Організація і проведення науково-дослідних робіт. Чинний від 28-12-2011. Вид. офіц. Київ : Національна академія наук України, 2011. 28 с.

Нормативно-методичні документи

51. Копіювання документів у архівних установах України: методичні рекомендації / Укрдержархів, УНДІАСД; уклад. Л. В. Дідух. Київ, 2016. 68 с.

52. Цифровий фонд користування документами Національного архівного фонду : створення, зберігання, облік та доступ до нього : методичні рекомендації / Укрдержархів, УНДІАСД; уклад.: Л. В. Дідух, Н. В. Залеток, Т. М. Ковтанюк. Київ, 2021. 133 с.

Довідкові видання

53. Бойко Ю. М., Бойко Т. В. Понятійно-термінологічний словник з культурології та художньої культури / за заг. ред. Ю. М. Бойка. Вінниця : ПП ВСДА, 2012. 164 с.

54. Велика українська енциклопедія. Тематичний словник гасел з напрямку Філософські науки» (філософія, логіка, етика, естетика) / уклад.: А. В. Арістова, І. В. Шліхта; за заг. ред. А. М. Киридон. Київ : Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2019. 254 с.

55. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ: Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.

56. Енциклопедія інтелектуальної власності / за ред. П. П. Крайнева. Київ : Старт-98, 2012. 660 с.

57. Містобудування : довідник проєктувальника / за ред. Т. Ф. Панченко. Київ : Укрархбудінформ, 2001. 192 с.

58. Роговський С. В. Термінологічний словник-довідник фахівця з садово-паркового будівництва і ландшафтної архітектури. Київ : КНТ, 2017. 140 с.

59. Сучасний словник іншомовних слів. Близько 20 тисяч слів і словосполучень / уклад.: О. І. Скопненко і Т. В. Цимбалюк. Київ : Видавництво «Довіра», 2006. 789 с. (Словники України).

60. Філософський енциклопедичний словник / НАН України; Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди; ред. кол.: В. І. Шинкарук (гол. ред.) та ін. Київ : Абрис, 2002. 742 с.

61. Шевнюк О. Л. Словник термінів образотворчого мистецтва : навч. посіб. Вид. 2-ге, випр. і доп. Київ : НПУ імені М.П.Драгоманова, 2015. 100 с.

62. WIPO. Glossary of terms of the law of copyright and neighbouring rights. Geneva : World Intellectual Property Organization, 1980. 281 p. URL: <https://www.wipo.int/publications/en/details.jsp?id=3168&plang=EN>

Публікації

63. Абдурахимов К. А. Психологические особенности интеллектуальной деятельности. *Проблемы современного образования*. 2015. № 3. С. 41–47.

64. Авторське право і суміжні права в умовах євроінтеграційних процесів : монографія / Штефан А. С., Дроб'язко В. С., Шабалін А. В. та ін.; за ред. Н. М. Мироненко; НДІ інтелектуальної власності. Київ : Інтерсервіс, 2018. 204 с.

65. Андрошук Г. Економічна значимість авторського права. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2008. № 1. С. 8–31.

66. Андрошук Г. О., Работягова Л. І. Розвиток глобальної міжнародної системи правової охорони інтелектуальної власності. *Питання інтелектуальної власності : зб. наук. праць*. 2018. Вип. 15. С. 6–35.

67. Андрусів У. Б. Ключові питання цивільно-правової охорони інформаційного контенту організацій мовлення. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 1. С. 224–230.
68. Базилевич В. Д., Ільїн В. В. Інтелектуальна власність : креативи метафізичного пошуку : монографія / Київський національний ун-т імені Тараса Шевченка. Київ : Знання, 2008. 687 с. (Серія «Київському національному університету імені Тараса Шевченка 175 років»).
69. Барановська Н. Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва у культурній спадщині : етимологія поняття, історія створення та художньо-естетичні особливості. *Historical and cultural studies*. 2020. Vol. 7, № 1. С. 6–11.
70. Басай О. В. Спадкування авторських прав // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2014. № 2(10). URL: <https://lj.oa.edu.ua/archives/n2-2014>
71. Вахонєва Т. М. Авторське право і суміжні права в Україні : навч. пос. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ, 2019. 576 с.
72. Вахонєва Т. Елементи та порядок укладення авторського договору. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2016. № 5. С. 18–26.
73. Вахонєва Т. М. Щодо визначення основних ознак інтелектуальної діяльності // Право та інновації. 2016. № 4(16). С. 140–144.
74. Відкрита дискусія «Проблемні питання дотримання авторських та суміжних прав у діяльності державних архівів» / А. О. Алексеєнко, О. Я. Гаранін, Ю. С. Ковтанюк, О. В. Чижова. *Архіви України*. 2018. № 5–6. С. 210–219.
75. Войтович О. О. Критерії оцінки художньої якості звукового матеріалу в епоху цифрових технологій. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Культурологія*. 2015. Вип. 21 (2). С. 194–197.
76. Гончарова А. В. Емпірична частина : приклади діяльності, обсяг прав та обов'язків суб'єктів спадкування авторського права. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 2. С. 134–137.
77. Демецька В. В. Адаптація як поняття перекладознавства й культурології. *Вісник Сумського державного університету. Серія «Філологія»*. 2007. № 1. Т. 2. С. 96–102.
78. Договірні форми розпоряджання майновими правами на об'єкти авторського права : монографія / кол. авторів за наук ред. Н. М. Мироненко; НДІ ІВ НАПрН України. Київ : Інтерсервіс, 2014. 248 с.
79. Дюкарєва-Бержаніна К. Ю. Охорона прав інтелектуальної власності співавторів творів науки: дис. ... канд юрид. наук: 12.00.03. Львів, 2019. 225 с.
80. Ємельянова Т. «Розблокування» кінематографічної архівної спадщини : проблеми та виклики. *Бібліотека. Наука. Комунікація. Від управління ресурсами — до управління знаннями* : матеріали Міжнар. наук. конф. (5–7 жовт. 2021 р., м. Київ) / НАН України, Нац. бібліотека України ім. В. І. Вернадського, Асоц. бібліотек України, Рада дир. наук. бібліотек та інформ. центрів акад. наук — членів МААН; відп. за вип. М. В. Іванова. Київ, 2021. С. 457–460.
81. Ємельянова Т. Формування архівних аудіовізуальних колекцій : новітні тенденції та виклики розвитку. *Архіви України*. 2019. № 3. С. 100–112.

82. Еннан Р. Є. Загальні засади правового регулювання інтелектуальної, творчої діяльності. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2015. № 6. С. 10–23.

83. Еннан Р. Є. Поняття, ознаки, сутність, специфіка та види відносин у мережі Інтернет. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2013. № 3 (71). С. 10–19.

84. Еннан Р. Є. Право інтелектуальної власності та право власності : проблеми співвідношення. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. Вип. 41. С. 114–121. URL: <http://www.apdp.in.ua/v41/20.pdf>

85. Еннан Р. Є. Правове регулювання відносин у мережі Інтернет. *IT-право: проблеми і перспективи розвитку в Україні* : зб. матер. наук.-прак. конф. (18 листопада 2016 р., м. Львів). Львів, 2016. С. 172–182.

86. Законодавство України про інтелектуальну власність. Тематична збірка: у 3-х т. / упоряд.: П. М. Цибульов, А. М. Горнісевич, С. М. Болелій. Т. 3. Міжнародні договори України з питань інтелектуальної власності. Київ : Інститут інтелектуальної власності і права, 2006. 442 с.

87. Захист прав інтелектуальної власності : норми міжнародного і національного законодавства та їх правозастосування : практ. посіб. / Лонг Д., Рей П., Жаров В. та ін. Київ : «К.І.С.», 2007. 448 с.

88. Іванова М. Критерії охороноздатності баз даних у діяльності бібліотек. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2019. № 56. С. 111–120.

89. Іванова М. Питання державної реєстрації об'єктів права інтелектуальної власності в діяльності бібліотек. *Вісник Книжкової палати*. 2020. № 7. С. 24–29.

90. Іванова М. «Право інтелектуальної власності» як важлива категорія в діяльності сучасних бібліотек. *Вісник Книжкової палати*. 2017. № 10. С. 18–23.

91. Інформаційне забезпечення інноваційного розвитку : світовий і вітчизняний досвід : монографія / Писаренко Т. В., Кваша Т. К., Березняк Н. В., Прудка О. В. Київ : УкрІНТЕІ, 2015. 239 с.

92. Інформаційно-комунікаційна діяльність наукових бібліотек в умовах розвитку суспільства знань : монографія / Василенко О. М., Добко Т. В., Зайченко Н. Я. та ін.; НАН України, Нац. бібліотека України ім. В. І. Вернадського. Київ : НБУВ, 2017. 410 с.

93. IT-ПРАВО / Джочка О. П. та ін.; за заг. ред. О. С. Яворської. Львів : Видавництво «Левада», 2017. 470 с.

94. Капіца Ю. Директива 2019/790/ЄС про авторське право в єдиному цифровому ринку та питання адаптації законодавства України. *Інформація і право*. 2019. № 3(30). С. 65–77.

95. Капіца Ю. М. Охорона авторського права при комерційному розповсюдженні або вільному доступі до електронних наукових видань у мережі Інтернет : вимоги, обмеження, досвід // *Наука України у світовому інформаційному просторі*. 2015. № 11. С. 45–55.

96. Кетрарь А. А. Суб'єкти авторських відносин. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 64. С. 352–360.

97. Кириленко О. Литвинова Л. Інтелектуальна власність та проблеми авторського права в інформаційно-комунікаційній діяльності бібліотек. *Бібліотечний вісник*. 2016. № 6. С. 39–40.
98. Кодинець А. О. Реформування законодавства у сфері інтелектуальної власності : напрями, проблеми, перспективи. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2017. № 4. С. 49–58.
99. Кодинець А. О. Цивільно-правове регулювання зобов'язальних інформаційних відносин : монографія. Київ : Алерта, 2016. 582 с.
100. Кодинець А. О., Вавженчук С. Я., Биркович Т. І. Права працівників культурно-мистецької сфери в сучасних умовах. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2019. № 3. С. 47–51 с.
101. Кохановська О. В. Теоретичні проблеми інформаційних відносин у цивільному праві : монографія. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006. 463 с.
102. Липчик Д. Авторское право и смежные права / пер. с фр. Москва : Ладомир; Издательство ЮНЕСКО, 2002. 788 с.
103. Литвинова Л. Модернізація авторського права ЄС в епоху цифрових технологій. *Бібліотечний вісник*. 2019. № 2. С. 3–9.
104. Лубчук О. Поняття та ознаки аудіовізуального твору як об'єкта права інтелектуальної власності. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2019. Вип. 68. С. 222–230.
105. Мазуренко С. В. Авторське право на фотографії. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. Вип. 42. С. 12–19.
106. Майданик Л. Поняття оригінальності твору в авторському праві : досвід ЄС, України та інших зарубіжних країн // Підприємництво, господарство і право. 2018. № 10. С. 32–36.
107. Майданик Л. Функції авторського права : поняття і зміст // Підприємництво, господарство і право. 2018. № 3. С. 14–18.
108. Мамчур Л., Ситцовой В. Співвідношення понять «сирітський твір» і «твір, що перейшов у суспільне надбання» в сучасному авторському праві // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2021. № 5. С. 13–24.
109. Особисті немайнові права особи : навч. посіб. / Юркевич Ю. М., Дутко А. О., Якубівський І. Є. та ін.; за ред. А. О. Дутко. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 444 с.
110. Петренко І. І. Здійснення авторських прав на літературні твори малолітніми та неповнолітніми особами. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2014. Вип. 1(2). С. 92–97.
111. Петренко І. Особливості використання літературних творів, які перейшли до суспільного надбання : зарубіжний досвід і національна практика. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2015. № 3. С. 13–20.
112. Питання охорони авторського права у наукових виданнях (методичні рекомендації) / Капіца Ю. М., Шахбазян К. С., Махновський Д. С. та ін. Київ : Академперіодика, 2017. 110 с.

113. Підопригора О. А. Поняття авторського права. *Часопис цивілістики*. 2012. № 13. С. 28–38.
114. Піхурець О. В., Литвин С. Й. Розвиток правового регулювання відносин, пов'язаних із використанням «сирітських творів» в Україні та країнах Європейського Союзу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2017. Вип. 44(1). С. 81–86.
115. Пічкурова З. В. Систематизація теоретичних положень та наукових поглядів на економічний зміст інтелектуальної власності. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»* : зб. наук. праць. Острог, 2013. Вип. 24. С. 215–219.
116. Полуяктова О. В. Інтелектуальна власність та інтелектуальний потенціал // *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2003. Вип. 15. С. 250–254.
117. Поляруш С. І. Похідні твори : поняття, види та охорона. *Наукові записки [Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]*. Серія «Право». 2018. Вип. 5. С. 27–32.
118. Посібник для суддів з інтелектуальної власності / Бенедисюк І. М., Гумега О. В., Доманська М. Л. та ін. Київ : К.І.С., 2018. 424 с.
119. Потехіна В. О. Інтелектуальна власність : навч. посіб. Київ : «Центр учбової літератури», 2008. 414 с.
120. Право інтелектуальної власності : акад. курс: підруч. для студ. вищих навч. закладів / Орлюк О. П., Андрощук Г. О., Бутнік-Сіверський О. Б. та ін.; за ред.: О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. Київ ; Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 696 с.
121. Приходько Л. Ф. Культурна політика Комісії Європейського Союзу. *Архіви України*. 2020. № 3. С. 7–31.
122. Приходько Л. Ф. Оцифрування об'єктів культурної спадщини за нормативно-правовими документами Європейського Союзу у сфері авторського права і суміжних прав. *Архіви України*. 2020. № 1. С. 104–131.
123. Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності : збірник типових форм договорів та коментар до них / кол. авторів; за наук. ред. Мироненко Н. М. Київ : НДІ ІВ НАПрН України, 2018. 96 с.
124. Садикова Я. М. Правові презумпції у справах про захист авторських прав. *Форум права*. 2015. № 3. С. 205–211.
125. Сорока Н. Є. Авторське право і суміжні права в інформаційному суспільстві : європейський досвід : монографія. Харків : Право, 2019. 334 с.
126. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : монографія / НАН України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького; відп. ред. Я. М. Шевченко. Київ : КНТ, 2007. 626 с.
127. Стройко І. А. Еволюція змісту і обсягу суміжних прав телерадіоорганізацій в еру цифрового мовлення. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 3. С. 178–187.
128. Тарасенко Л. Об'єкти авторського права у цифровому середовищі. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2019. Вип. 68. С. 231–239.

129. Теоретико-прикладні проблеми кодифікації законодавства у сфері інтелектуальної власності : монографія / Бурлаков С. Ю., Міндрул А. В., Работягова Л. І. та ін.; за наук. ред. О. П. Орлюк. Київ : НДІ ІВ НАПрНУ, Лазурит-Поліграф, 2011. 326 с.
130. Троцька В. М. Вільне використання творів у мережі Інтернет: монографія / НДІ інтелектуальної власності НАПрН України. Київ: Інтерсервіс, 2019. 160 с.
131. Троцька В. М. Публічні інтереси суспільства = приватні інтереси авторів. Чи можливе досягнення рівноваги в цифрову епоху? *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2019. № 2. С. 5–16.
132. Троцька В. Розшукуються невідомі «батьки» творів-сиріт // *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2013. № 5. С. 32–39.
133. Туриніна О. Л. Психологія творчості : навч. посіб. Київ : МАУП, 2007. 160 с.
134. Улігіна О. В. Фотографічний твір як об'єкт авторського права : монографія / Нац. акад. прав. наук України; НДІ інтелектуальної власності. Київ : Інтерсервіс, 2019. 183 с.
135. Ульянова Г. О. Деякі питання співавторства // *Актуальні проблеми держави і права*. 2010. Вип. 53. С. 145–151.
136. Ульянова Г. О. Порушення авторських прав під час створення похідних творів. *Правове життя сучасної України* : матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу / відп. за вип. В. М. Дрьомін; НУ ОЮА, Півд. регіон. центр НАПрН України. Одеса : Фенікс, 2014. Т. 1. С. 483–485.
137. Ульянова Г. О. Складні та складені твори як об'єкт правовідносин інтелектуальної власності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 58. С. 436–441.
138. Федоренко В. Л., Голікова О. В. Літературні твори наукового характеру як об'єкти авторського права : поняття та класифікація. *Криміналістика і судова експертиза*. 2018. № 63(2). С. 215–223.
139. Харитоновна О. І. До визначення поняття права інтелектуальної власності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 51. С. 51–59.
140. Харитоновна О. І. Суб'єкти та об'єкти правовідносин інтелектуальної власності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 59. С. 329–335.
141. Хаустов В. К. Інтелектуальна власність — потенціал інноваційного розвитку України. *Економіка України*. 2021. № 1. С. 69–83.
142. Ходаківський Є. І., Якобчук В. П., Литвинчук І. Л. Інтелектуальна власність : економіко-правові аспекти : навч. посіб. Київ : «Центр учбової літератури», 2014. 276 с.
143. Шахбазян К. С. Застосування в наукових публікаціях цитат із опублікованих творів, права на які належать іншим авторам. *Наука України у світовому інформаційному просторі*. 2017. Вип. 14. С. 51–58.
144. Шершеневич Г. Ф. Авторское право на литературные произведения. Казань, 1891. 313 с.
145. Шишка Р. Б. Охорона прав суб'єктів інтелектуальної власності у цивільному праві України: автореферат дис. . д-ра юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2004. 37 с.

146. Штефан А. С. Авторське право і суміжні права : особливості правової охорони, здійснення та захисту : монографія. Київ : НДІ інтелектуальної власності НАПрНУ, ТОВ «НВП Інтерсервіс», 2017. 150 с.
147. Штефан О. Охорона і захист авторських прав : теоретичний аспект. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2010. № 4. С. 3–17.
148. Штефан О. Правовий режим використання сирітських творів. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2017. № 2(2), С. 184–191.
149. Штефан О. Проблеми правового статусу суб'єктів «службового» твору. *Приватне право і підприємництво* : зб. наук. праць. 2009. Вип. 8. С. 105–108.
150. Юринець Ю. Л. Адаптація законодавства України у сфері регулювання архівної справи до принципів і норм європейського права. *Правова інформатика*. 2014. № 3(43). С. 77–83.
151. Яблокова О. Особливості перекладу художнього твору як первісного та похідного об'єкта авторського права. *Юридичний вісник*. 2020. № 4. С. 189–194.
152. Яворська О. Презумпція авторства та її застосування у судовій практиці. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2015. Вип. 62. С. 99–106.
153. Якубівський І. Є. Проблеми набуття, здійснення та захисту майнових прав інтелектуальної власності в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03. Львів, 2019. 520 с.
154. CDIP/7/INF/2 — Scoping Study on Copyright and Related Rights and the Public Domain prepared by Mrs. Séverine Dusollier, Professor, University of Namur, Belgium / WIPO. Committee on Development and Intellectual Property (CDIP). Seventh Session, Geneva, 2011. 85 p. URL: CDIP/7/INF/2 — Scoping Study on Copyright and Related Rights and the Public Domain (wipo.int)
155. Dryden J. Copyright exceptions: an archivist's perspective. *WIPO Magazine*. 2017. № 4. P. 16–19. URL: https://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2017/04/

Наукове електронне видання

**МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
З АВТОРСЬКОГО ПРАВА
І СУМІЖНИХ ПРАВ
ДЛЯ АРХІВІСТІВ**

Укладач *Приходько Людмила Федорівна*

Редактор *Волкотруб Г. К.*
Комп'ютерна верстка *Селезньова І. О.*

Підп. до електр. публ. 22.11.2022.
Формат 70×100/16.
Обл.-вид. арк. 11,8. Об'єм даних 1,26 Мб.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
03039, Київ, Голосіївський просп., 3.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 1390 від 11.06.2003 р.